

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

KRÁTKODOBÉ TRESTY ODNĚTÍ SVOBODY

Závěrečná studie z výzkumu

Zdeněk Karabec

Simona Diblíková

Radka Macháčková

Praha 2000

Autoři:

JUDr. Zdeněk Karabec, CSc. (vedoucí autorského kolektivu)

Mgr. Simona Diblíková

Mgr. Radka Macháčková

Institut pro kriminologii a sociální prevenci děkuje respondentům z řad soudců, státních zástupců a ředitelů věznic za poskytnutou spolupráci při dotazníkovém šetření.

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely

Neprodejné

ISBN 80-86008-76-2

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci 2000

www.kriminologie.cz

OBSAH

Kap. 1. Úvod	4
Kap. 2. Problematika krátkodobých trestů odnětí svobody.....	6
2.1. Účel „uvěznění“	6
2.2. Kritika krátkodobých trestů	7
2.3. Krize vězeňského systému.....	9
2.4. Alternativy k trestu odnětí svobody	11
2.5. Iniciativy OSN a Rady Evropy	13
2.6. „Community Service“	14
2.7. Sankční politika v některých evropských zemích	18
2.8. Trest odnětí svobody v České republice	23
Kap. 3. Statistická analýza ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody v ČR... 28	28
3.1. Podíl jednotlivých druhů trestů.....	28
3.2. Podíl jednotlivých skupin odsouzených	31
3.3. Odsouzení k nepodmíněným trestům odnětí svobody do 1 roku podle trestných činů	33
3.4. Podíl skupin odsouzených k nepodmíněným trestům odnětí svobody do 1 roku ke skupinám odsouzených celkem podle jednotlivých trestných činů....	37
3.5. Ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody podle jednotlivých okresů v roce 1997	37
3.6. Statistiky vybraných evropských zemí	39
Kap. 4. Výsledky dotazníkového šetření	46
4.1. Soubory respondentů	46
4.2. Výsledky dotazníkového šetření.....	47
4.3. Shrnutí.....	71
Kap. 5. Analýza spisů	72
Kap. 6. Sonda do rejstříku trestů.....	80
6.1. Rejstřík trestů.....	80
6.2. Výsledky provedené sondy	81
Kap. 7. Souhrn a závěry.....	83
PŘÍLOHY	87

Kapitola 1. Úvod

Nepodmíněný trest odnětí svobody je v právní teorii i soudní praxi považován za nejprísnejší druh trestu. To vyplývá z obecného předpokladu, že lidská svoboda je nejcennějším statkem a její odnětí nebo omezení je pro pachatele trestného činu nejcitelnější újmou. Předpokládá se rovněž, že uložením trestu odnětí svobody lze nejlépe naplnit účel trestu (§ 23 tr. zák.), tj. ochránit společnost, zamezit dalšímu páčání trestné činnosti a působit na pachatele, aby vedl řádný život; od tohoto trestu se očekává i výrazný generálně preventivní účinek.

Výkon trestu odnětí svobody přináší však řadu známých nežádoucích efektů, jako je např. devastující vliv vězeňského prostředí na osobnost odsouzeného, přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (rodinou), přerušení pracovních aktivit a vztahů, ztížené uplatnění v životě na svobodě po propuštění apod.

Je zřejmé, že při ukládání konkrétního trestu odnětí svobody musí převažovat ty prvky tohoto trestu, které naplňují jeho účel, nad vedlejšími negativními účinky, které jsou s tímto trestem obvykle spojeny.

Tento vztah je zvlášť problematický u tzv. krátkodobých trestů odnětí svobody, protože lze právem pochybovat, zda odnětí svobody na velmi omezenou dobu (do jednoho roku) je jedinou možnou reakcí společnosti na spáchaný trestný čin.

Problematikou krátkodobých trestů odnětí svobody se zabývá mj. rezoluce Rady Evropy č. (73) 17 ze 13. dubna 1973, ve které se konstatuje, že ve věznicích je velké množství osob vykonávajících trest odnětí svobody do 6 měsíců, přičemž tento trest má omezené výchovné účinky na pachatele, vede k přeplnění kapacity vězeňských zařízení, vyvolává nežádoucí sociální segregaci a stigmatizaci odsouzených. Členským státům RE se tedy doporučuje rozšířit škálu prostředků k omezení, příp. nahrazení těchto trestů jinými postupy.

V České republice jsou nepodmíněné tresty odnětí svobody do jednoho roku ukládány stále velmi často. V roce 1999 bylo z celkového počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody uloženo 9 926 trestů na dobu 1 roku, tj. 64,7 %. Např. v roce 1990 činil tento podíl jen 46,6 %. K růstu krátkodobých trestů přispěla skutečnost, že novelou trestního zákona v roce 1990 byl zrušen trest nápravného opatření a místo něho začaly být ukládány tresty odnětí svobody.

V současné době již existují některé alternativní tresty nebo procesní postupy (trest obecně prospěšných prací dle § 45, 45a tr. zák., narovnání dle § 309–314 tr. ř.), které by měly omezit ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody. V rozhodovací praxi soudů se patrně projevuje určitá setrvačnost nebo nedůvěra v tyto nové instituty, což vede ke stále vysokému počtu krátkodobých trestů se všemi nežádoucími průvodními jevy.

Krátkodobým nepodmíněným trestem odnětí svobody se rozumí pro účely této studie trest odnětí svobody do 1 roku uložený pravomocným rozsudkem soudu. Není rozhodné, zda trest byl celý vykonán (přerušen, ukončen podmíněným propuštěním).

Toto vymezení vychází z ustanovení § 39 odst. 2 tr. zák., které považuje trest odnětí svobody nepřevyšující jeden rok za svým způsobem trest mimořádný, který může být uložen jen při splnění stanovené podmínky, tj. že by uložení jiného trestu zjevně nevedlo, vzhledem k osobě pachatele, k dosažení účelu trestu ve smyslu § 23 tr. zák. I když trest odnětí svobody do jednoho roku není explicitně označen jako trest krátkodobý, lze v kontextu se systémem trestů toto označení akceptovat.

Citovaná Rezoluce Rady Evropy č. (73) 17 se zabývá tresty odnětí svobody do 6 měsíců, což je rovněž určité vymezení pojmu „krátkodobý trest“.

Studie vychází z výzkumu, jehož cílem bylo získání fundovaných poznatků na základě analýzy statistických, a příp. i spisových materiálů, o ukládání krátkodobých trestů z hlediska trestně politických záměrů při potlačování kriminality a resocializaci pachatelů.¹

Při výzkumu byly k dosažení relevantních poznatků použity tyto metody a techniky:

- Statistická analýza časových řad, údajů o ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody z podkladů Ministerstva spravedlnosti v letech 1993–1999, zjišťující dynamiku a strukturu krátkodobých trestů o.s. a kategorizaci trestné činnosti za kterou byly ukládány; vybrané údaje byly komparativně interpretovány s dostupnými údaji z jiných zemí, byly využity též srovnávací údaje orgánů Rady Evropy

¹ Institut pro kriminologii a sociální prevenci je řešitelem výzkumu „Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů ČR v horizontu roku 2000“ (identifikační kód projektu RC 96), v jehož rámci jsou řešena dílčí témata, která jsou relevantní z hlediska jeho celkového zaměření a cílů. Výzkum trestně politických a kriminologických aspektů krátkodobých trestů odnětí svobody byl koncipován jako součást uvedeného rámcového programu (závěrečná zpráva z výzkumu, IKSP listopad 1999).

- Dotazníkové šetření u souboru respondentů vybraných z řad soudců, státních zástupců, ředitelů věznic a probačních pracovníků. Jednotlivým souborům respondentů byly zaslány k vyplnění dotazníky obsahující jednak otázky s vyznačenými alternativami odpovědí a jednak otázky otevřené.
- Analýza soudních spisů provedená na základě relevantních spisových údajů o osobě pachatele, právní kvalifikaci skutku, okolnostech s trestným činem souvisejících a o uloženém trestu, přenesených do záznamových listů.
- Sonda do Rejstříku trestů spočívající v kvantifikaci a dalším třídění I. stupně údajů o výsledku trestního řízení u souboru mužů narozených v roce 1968 majících záznam v Rejstříku trestů.

Vzory dotazníků a záznamového listu jsou uvedeny v PŘÍLOZE.

Kapitola 2. Problematika krátkodobých trestů odnětí svobody

2.1. Účel „uvěznění“

Otázky nad délkou trestu odnětí svobody se vynořily prakticky souběžně s tím, když uvěznění začalo být chápáno jako punitivní prostředek. Historie „uvěznění“ je dosti nepřehledná, zejména pokud jde o komparativní pohled; v evropském kontextu převažuje názor,² že původně bylo uvěznění používáno jako zabezpečovací prostředek, tedy jako vazba zločinců očekávajících rozhodnutí soudu o trestu, či jako nátlak na dlužníky, aby splnili své závazky a aby byli k dispozici věřitelům (citovány jsou příklady o tomto účelu uvěznění již z doby starého Řecka a Říma).

Širší používání uvěznění se objevuje v křesťanské epoše. Byla to církev, která začala používat dočasné umístění (někdy však na celý život) ve strohých podmínkách klášterů jako určitý trest pro privilegované společenské vrstvy. Asketické podmínky řeholních řádů a izolace od vnějšího světa znamenaly značné omezení osobní svobody.

Punitivní charakter inkarcerace se postupně přenesl i do světského života, i když dlouho převažovalo zmíněné zabezpečovací či administrativní pojetí uvěznění. Používání uvěznění jako trestní sankce vedlo k vytváření velmi krutých podmínek, za kterých se tento trest vykonával. Bylo tomu tak zejména proto, že uvržení do vězení bylo chápáno jako *alternativa k tradičním trestům*, tedy k popravě (prováděné různým kvalifikovaným způsobem ke zvýšení utrpení odsouzeného

² Durkheim, E.: „Deux lois de l'évolution pénale“. *Annee Sociologique*, Paris 1990.

a k zesílení odstrašujícího účinku na ostatní), či k jiným fyzickým trestům a v lehčích případech k dehonestujícím sankcím (praníře, cejchy aj.).

Přibližně již v 17. století se setkáváme s různě odstupňovaným výkonem uvěznění, pokud jde o délku odnětí svobody či podmínek, za kterých bylo prováděno. V následujícím století je odnětí svobody již běžně ukládáno soudy jako sankce za činy, které nevyžadovaly přísnější trest.³

Prakticky ve stejné době, kdy trest odnětí svobody začal být šířeji používán a kdy se stal nedílnou součástí sankčních systémů evropských zemí, se objevují kritické hlasy poukazující na různé stinné stránky tohoto trestu, zejména pokud jde o jeho účinky na pachatele a o způsob jeho výkonu. Logicky byla nastolena i otázka přiměřenosti délky trestu spáchanému činu či osobě pachatele.

Tyto diskuse vyústily v reformní návrhy obsažené ve známé práci C. Beccaria „O zločinech a trestech“ (Dei delitti e delle pene, 1764) požadující hluboké změny v trestní justici. Problematika trestu odnětí svobod se stala předmětem neutuchajícího zájmu kriminologie, práva, sociologie, psychologie a dalších oborů až do současné doby.

Trest odnětí svobody začal být aplikován jako prostředek trestní justice, který má přinášet rehabilitační a resocializační efekty a který by se svou humánní podstatou odlišoval od trestu smrti, tělesných trestů, nucených prací, vyhnanství apod.⁴

2.2. Kritika krátkodobých trestů

První vlna kritiky spočívala v tvrzení, že krátkodobé tresty odnětí svobody (obvykle byly míněny tresty do tří měsíců, někdy však tresty až do osmnácti měsíců) mají tyto hlavní nedostatky:

- neposkytují dostatek času k převýchově pachatele, ale na druhé straně je to dost dlouhá doba k tomu, aby na odsouzeného škodlivě působily vlivy vězeňského prostředí,
- z hlediska individuální i generální prevence jsou kontraproduktivní, protože jejich odstrašující účinky jsou minimální a pro potenciální pachatele mohou znamenat přijatelné riziko,
- tyto tresty jsou projevem určité diskriminace, neboť jsou ukládány nejčastěji osobám, kterým nemohl být uložen trest peněžitý pro jeho zřejmou nedobytnost,
- ekonomické náklady na vězeňský systém jsou značné a výkon krátkodobých trestů tento systém neúměrně zatěžuje, protože váže většinu kapacity vězeňských zařízení.

³ Melossi, D.: „The Sociology of Punishment“. The International Library of Criminology, Criminal Justice and Penology, University of Bologna 1998, 523 str. (str. 15–17).

⁴ Srov. Garland, D. (ed.): „Punishment and Modern Society“. The University of Chicago Press, 1990, 312 str.

Na Mezinárodních penitenciárních kongresech v Londýně (1872) a v Římě (1885) byla prezentována stanoviska jednoznačně odmítající krátkodobé tresty odnětí svobody a úsilí o jejich omezení postupně získalo mezinárodní rozměr. V tomto směru se velmi angažoval i takový významný představitel trestního práva a kriminalistiky, jakým byl Franz von Liszt, který kategoricky tvrdil: *„Naše současná trestní justice spočívá téměř výhradně na rozsudcích ke krátkodobým trestům odnětí svobody. To má tento důsledek: jestliže tyto tresty nejsou dobré, celý systém trestní justice je špatný. Krátkodobé tresty jsou nejen neužitečné, ale ony poškozují celý právní systém více, než kdyby žádný systém trestního práva vůbec neexistoval“*.⁵

Ozvěny těchto radikálních stanovisek nalézáme v kriminologické teorii, v právní nauce a v justiční praxi i v moderní době. Jako by stále zněla slova F. von Liszta: *„Krátkodobý trest ve své současné podobě není k ničemu, v podstatě je škodlivý. Neodstrašuje, nenapravuje a odsouzeného nakazí“*.⁶ Zde jsou zřejmě kořeny reform, které se dotkly systémů sankcí ve většině evropských zemí. Tyto reformy přinesly širokou škálu změn; připomeňme zejména zvláštní způsoby trestání mladistvých pachatelů, zavedení podmíněného odsouzení, rozšíření podmínek pro ukládání peněžitého trestu, rozšíření možností pro ukládání trestů a opatření nespojených s odnětím svobody, rozvinutí systému probace apod.

To vše způsobilo, že krátkodobé tresty odnětí svobody přestaly mít dominantní postavení mezi ukládanými tresty. Tam, kde byly používány, plnily různou úlohu; byly ukládány jako náhradní trest při nevykonání peněžitého trestu, byly využívány jako „nástupní období“ pro různé resocializační programy, někdy byly aplikovány jako „šokující zážitek“ pro prvopachatele s individuálně preventivním cílem, a samozřejmě často jako mírnější varianta k delšímu trestu odnětí svobody.

Popravdě řečeno, v některých směrech je ale kritika, zejména pokud jde o zpochybňování odstrašujících účinků krátkodobých trestů, poněkud jednostranná. Je nepochybné, že tíže trestu, tedy újma způsobená odsouzené osobě, je pocíťována individuálně značně rozdílně v závislosti na osobnosti daného subjektu. Připomeňme výsledky četných kriminologických výzkumů⁷, které shromáždily dosti validní údaje o modalitách percepce trestu v závislosti na pohlaví, věku, etnickém původu, osobnosti, sociálním postavení, vlivu prostředí, stupni sociální integrace a na dalších faktorech.

⁵ Liszt, F. von: „Kriminalpolitische Aufgaben“. In: Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, 1875-1871, vol. I Berlin 1905, str. 346–347.

⁶ Liszt, F. von: „Die reform der Freiheitsstrafe“. In: op.cit. v pozn. 4, str. 513.

⁷ Srov. např.: „Sanctions and Social Deviance. The Question of Deterrence“. Praeger Publishers, New York 1980, 346 str.

Zajímavá jsou např. zjištění o vztahu motivace ke spáchání trestného činu a odstrašujícího účinku trestu, který hrozí za tento čin. Motivační škála je samozřejmě velmi široká; u takových pohnutek, jako je např. sklon k mučednictví za činnost proti stávajícím společenským poměrům, je zřejmé, že přísnost možného trestu (zejména délka odnětí svobody) pachatele neodrazuje. Stejně tak je problematický odstrašující účinek trestu tam, kde daný subjekt nemá jinou alternativu k jednání (např. nedovolené přerušování těhotenství).

Ve většině případů však pachatel neignoruje trestní hrozbu, zvažuje riziko, že bude trestně stíhán a hodnotí své potřeby, které trestným činem uspokojí, a újmu, která mu může být trestem způsobena.

I krátkodobý trest odnětí svobody může způsobit pachateli řadu obtíží a jeho důsledky pro něho mohou být, jak již bylo uvedeno, velmi citelné; potenciální újma tedy, v závislosti na naznačených faktorech detence, zajišťuje odstrašující účinky i u krátkodobých trestů.

2.3. Krize vězeňského systému

V období po roce 1970 čelily evropské země vážným ekonomickým obtížím (naftová krize), které měly řadu souvislostí i politických důsledků. V trestní justici došlo k enormnímu zvyšování počtu krátkodobých trestů, což bylo chápáno jako důsledek zejména těchto okolností:⁸

- narůstajícího skepticismu, pokud jde o faktické výsledky rehabilitačních a resocializačních programů,
- rozpadu tradičních institucí sociální kontroly jako je rodina či širší komunita, v důsledku zvyšujícího se tempa urbanizace, industrializace a technologických změn,
- značného zatížení justičního systému,
- ústupu od ideálů „státu blahobytu“.

Nárůst krátkodobých trestů odnětí svobody pak logicky rezultoval i v přetížení vězeňského systému a objevil se chronický nedostatek vězeňských kapacit.

Došlo tedy po mnoha desetiletích ke stavu, kdy krátkodobé tresty odnětí svobody se staly dominující reakcí na protisociální jednání, což vyvolalo novou vlnu diskusí a kritiky, při kterých zaznívaly argumenty ne nepodobné těm, které byly prezentovány v polovině minulého století. To zřejmě svědčí nikoliv o tom, že kriminologie, právní nauka a ostatní obory mají

⁸ Srov.: Kalmouth, Anton van, Tat, Petr J.P.: „Sanctions – System in the Member – States of the Council of Europe“ (Part I., II). Kluwer Law and Taxation Publishers, Antverpy, 1988, 361 str. (str. 4–5).

nedostatek teoretické invence či empirického materiálu, a proto opakují určitá stanoviska, ale o tom, že *nevhodnost krátkodobých trestů odnětí svobody je nesporná*.

To ostatně prokázala řada empirických výzkumů a odborných studií na toto téma, které mnohdy velmi propracovanými metodami analyzovaly účinnost trestů a trestání.⁹

Bylo zřejmé, že historický vývoj názorů na účel trestání již prošel tolika stadii (od čistě odplatné funkce trestu až po naprosté odmítání jeho punitivní podstaty), přičemž všechny penologické teorie samozřejmě přinesly svůj díl pravdivého poznání, že současná trestní justice nemůže spoléhat, či se výhodně orientovat jen na jeden aspekt trestání. Bylo však nepochybné, že trestní justice, zjednodušeně řečeno, nesmí vyklidit pole nebo být ochromena mnohdy protikladnými penologickými požadavky a musí zajistit splnění elementárního cíle, „že zločin se nevyplácí“.¹⁰

Lze konstatovat, že hlavní rysy novodobého přístupu ke krátkodobým trestům odnětí svobody, na rozdíl od reformních snah na přelomu století, spočívají zejména v tom, že:

- tyto tresty jsou v širokém měřítku nahrazovány jinými tresty a opatřeními, přičemž tyto legislativní úpravy nejsou chápány jako kroky pouze humanizující trestní justici, ale jako racionální způsob zacházení s pachateli,
- alternativy ke krátkodobým trestům odnětí svobody nemají charakter charitativních opatření, stávají se integrální součástí sociální práce navazující na trestní justici,
- nezakrývaným a otevřeně uváděným hlavním motivem pro omezení těchto krátkodobých trestů jsou důvody ekonomické,
- široká aplikace trestů nespojených s odnětím svobody má pomoci řešit krizi vězeňského systému a uvolnit jeho kapacity pro izolaci pachatelů závažných trestných činů.

⁹ Srov.např.: The Effectivness of Punishment and other Measures of Treatment. Council of Europe, Strasbourg 1967, 257 str.

¹⁰ Srov.: Brody, S. R.: The Effectivnes of Sentencing. Home Office Research Studies No 35, London 1976, str. 2-3.

2.4. Alternativy k trestu odnětí svobody

Hledání vhodných alternativ trestu odnětí svobody všeobecně, a ke krátkodobým trestům zvláště, přestalo být záležitostí vědeckých společností a různých jiných nevládních organizací, ocitlo se ve středu zájmu příslušných vládních orgánů ve většině západoevropských zemí a zaujalo pozornost i nadnárodních institucí. Významnou roli zde sehrála a stále sehrává zejména Rada Evropy, která v četných rezolucích, studiích a v dalších podkladech iniciativně nastolovala problematiku trestu odnětí svobody, podmínek jeho výkonu a upozorňovala na možnost a účelnost jeho nahrazení jinými tresty. Obdobné úsilí vyvíjí v rámci OSN Výbor pro prevenci a kontrolu zločinnosti a Hospodářská a sociální rada.

V dokumentu připraveném Sekretariátem OSN pro VI. kongres OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli (Carracas, 1980) bylo uvedeno:¹¹ *„Vedle tradičních argumentů týkajících se inherentního rozporu mezi izolační a rehabilitační funkcí vězeňského systému dávají nový podnět k zacházení s pachateli „vně vězení“ nebo „bez vězení“ takové faktory, jako je dehumanizující povaha uvěznění, účinek vězeňského režimu na lidskou osobnost, narůstající obava, že uvěznění nemůže zvýšit naději, že pachatel povede řádný život nebo že ovlivní pokles kriminality“.*

V roce 1981 Parlamentní shromáždění Rady Evropy přijalo doporučení, formulující základní princip trestní politiky takto:¹² *„Je žádoucí podporovat současnou tendenci v členských státech Rady Evropy nahradit tak rychle, jak bude možno, krátkodobé tresty odnětí svobody jinými opatřeními (measures), které jsou stejně efektivní bez zpětných účinků“.*

Již zmíněná otevřenost o ekonomických motivech snah o omezení trestu odnětí svobody byla plně vyjádřena v rezoluci přijaté na XIII. Konferenci evropských ministrů spravedlnosti (Athény, 25.–27. 5. 1982)¹³, na které byly konstatovány důsledky hospodářské krize pro řádné fungování justičního systému. Konference proto doporučila:

- zabránit jakémukoli zvyšování počtu vazeb a krátkodobých trestů odnětí svobody a hledat vhodné alternativy, které mohou být použity v době hospodářské krize,
- omezit, kdekoliv to bude možné, uvěznění mladistvých pachatelů, pro které je v době hospodářské krize možnost rehabilitace zvláště ztížená,
- rozvíjet různé formy odklonů a dekriminalizace.

¹¹ Viz United Nations Secretariat: „Alternatives to imprisonment. International Review of Criminal Policy, No 36, 1980, str.9

¹² Viz Resoluce přijatá na 25. zasedání Parlamentního shromáždění RE 29. 1. 1981.

¹³ Viz Council of Europe, MJU-13 (82) Concl., Strasbourg 1982.

Ještě lapidárněji byly tyto ekonomické aspekty inkarcerace uvedeny ve zprávě připravené Radou Evropy k problematice alternativních trestů:¹⁴ „*Finanční náklady na vězeňství stoupají tak strmě a tak rychle, že na řadě míst se ekonomické problémy stávají určujícím faktorem trestněpolitického vývoje. Tváří v tvář přeplněnosti vězeňských zařízení již neprobíhají diskuse pouze na základě kriminologických kritérií (recidivismus, punitivní charakter sankcí), ale jsou uplatňována také ekonomická hlediska (finanční a společenské náklady na trestání, sociální efekty trestů).*“

Je tedy skutečností, že ekonomické problémy, a to zejména ve spojení s náklady na vězeňství, které, ač se stávaly v řadě zemí téměř neúnosné, neřešily problém přeplněnosti vězeňských zařízení, urychlily všeobecné tendence k omezení nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Přestože byla přijímána různá dílčí opatření ke snížení náporu na vězeňské kapacity (např. výstavba nových věznic, omezené užívání vazeb a zrychlení vazebního řízení, širší využívání institutu podmíněného propuštění, právní a organizační kroky k privatizaci několika věznic, např. v Anglii, Francii, Švýcarsku, vyhlášení širší amnestie, např. ve Francii v roce 1981 bylo amnestováno 12 tisíc vězňů, v Itálii v roce 1986 8 tisíc vězňů) bylo zřejmé, že bez zásadních změn v trestní politice tyto obtíže nebude možno zvládnout.

Problematika krátkodobých trestů se tak ocitla v průsečíku dvou zájmů: *tradičního úsilí o omezení těchto trestů na základě odborné argumentace o jejich nevhodnosti podpořené výsledky novějších empirických výzkumů a zájmu o nalezení východiska z aktuálních problémů vězeňství, resp. širokého zájmu na přijatelnosti společenských nákladů na trestní justici.*

Všechny argumenty byly tak pádné, že téměř nezazněly žádné pochybovačné hlasy.¹⁵ S myšlenkou rychle nahradit kratší tresty odnětí svobody nějakou jinou sankcí se ztotožnila trestněprávní nauka i justiční praxe.¹⁶ Otázka tedy nezněla „zda a proč“, ale „jak a kdy“.

¹⁴ Rentzmann, W., Robert, J. P.: Alternative Measures to Imprisonment, Report of the 7th Conference of Directors of Prison Administrations, Concil of Europe, Strasbourg 1986, str.2.

¹⁵ Určité výhrady zazněly např. v článku Killias, M.: „Überfüllte Gefängnisse – Was nun? In: Aktuelle Probleme des Straf – und Massnahmenvollzuges, Reihe Kriminologie, Sv.1, Bern 1987. Vyslovuje zde mj. výhrady proti jednoznačným tvrzením, že krátkodobé tresty nemají žádný generálně preventivní účinek a že omezení těchto trestů výrazně uvolní vězeňské kapacity.

G. Hüsler a J. Locker v publikaci „Kurze Freiheitsstrafen und Alternativen“. Verlag Paul Haupt, Bern und Stuttgart, 1991, 205 str., např. za přesvědčivé považují především argumenty ekonomické, neboť tyto tresty váží finanční prostředky vynakládané na vězeňský personál neúčelně se zabývající osobami uvězněnými pouze na krátkou dobu, a proto se nedostávají prostředky na zajištění bezpečnostních a jiných potřeb spojených s výkonem trestu pachatelů odsouzených za závažné trestné činy (str. 16–17 op. cit.)

¹⁶ Není ovšem bez zajímavosti připomenout zneužití víceméně oprávněného názoru, že u krátkodobých trestů odnětí svobody doba, která je k nápravě pachatele k dispozici, prakticky vylučuje nějaké účinnější převýchovné aktivity. K tomuto zneužití docházelo v Československu i v dalších tzv. socialistických státech v období totalitního režimu, kdy se uvedený odborný názor stal hlavním argumentem pro přepínání trestní represe a pro ukládání nepřiměřeně dlouhých trestů. Docházelo k tomu zejména při trestním stíhání politických odpůrců a „třídních nepřátel“, kdy

2.5. Iniciativy OSN a Rady Evropy

V roce 1986 na zasedání Výboru ministrů Rady Evropy byla přijata rezoluce „O některých alternativních opatřeních k trestu odnětí svobody“¹⁷, která vyzvala vlády členských zemí, aby zkoumaly různé nové alternativy (vedle např. probace či peněžitého trestu) k trestu odnětí svobody, a to z hlediska jejich možného začlenění do právního řádu, a aby zejména:

- byla zvážena opatření, která pouze stanoví vinu pachatele, ale nejsou spojena s podstatnější trestní sankcí;
- bylo zváženo rozšíření doby k výkonu trestu poté, co byla soudem stanovena vina pachatele, aby bylo možno uložit sankci, která vezme v úvahu pachatelovo chování po výroku o vině;
- byly brány na zřetel výhody veřejně prospěšných prací, zejména pachateli poskytnutá příležitost ke zlepšení chování při jejich výkonu, a příležitosti, které nabízejí společnosti k aktivní resocializaci pachatele na základě jeho dobrovolně vykonávané práce;
- bylo zváženo, jaký přínos může mít částečné omezení svobody (semi-detence) jako mírnější forma trestu než úplné odnětí svobody, které by usnadnilo odsouzenému pachateli navázat nebo zachovat pozitivní spojení se společností.

Obsahově obdobná doporučení byla přijata v následujících letech i na půdě OSN a na VI. a VII. kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli.¹⁸

V 70. a 80. letech postupně docházelo k poměrně široké aplikaci různých alternativních přístupů při zacházení s pachateli, které nahrazovaly klasický výkon trestu odnětí svobody. V různých analytických studiích je uváděno více než dvacet variant sankcí, které nahrazují, resp. podstatně modifikují trest odnětí svobody, jako např. semi-detence, víkendové tresty, domácí vězení, přerušování trestu odnětí svobody k výkonu civilního zaměstnání, odklad výkonu trestu aj.

Nejedná se ovšem v užším slova smyslu o alternativy k trestu odnětí svobody, tedy o sankce ukládané místo tohoto trestu. Nicméně lze konstatovat, že zmíněné rezoluce RE a OSN doporučující široce využívat varianty k trestu odnětí svobody a omezovat ukládání zejména

oprávněné pochybnosti o účelu krátkodobých trestů byly využity k tomu, že nežádoucí osoby byly na dlouhou dobu fakticky izolovány od společnosti za jednání, která i podle tehdy platných zákonů bylo nutné považovat za málo závažné.

¹⁷ Rezoluce RE (76) 10 ze dne 9. března 1976.

¹⁸ Viz např.: Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN „Alternatives to imprisonment“ z 25. května 1984 (1984/46) a z 21. května 1986 (1986/10-XI), Rezoluce 7. Kongresu OSN (Milano, 1985) „Reduction of the prison population, alternatives to imprisonment, and social integration of offenders“.

krátkodobých trestů odnětí svobody, *poměrně rychle ovlivnily trestní politiku mnoha zemí, a to hlavně tím, že rozšířily prostor pro soudcovské rozhodování.*¹⁹

2.6. „Community service“

Největší očekávání byla spojena s novým druhem trestu, který spočívá v tom, že pachatel své trestné jednání odčiní prací ve prospěch veřejnosti a přiměřeným způsobem nahradí oběti svého činu škodu, kterou ji způsobil.

Jako vzor této trestní sankce se uvádí „práce pro společnost“ (community service), která byla zavedena ve Velké Británii (v Anglii a Walesu) na počátku 70. let (Criminal Justice Act z roku 1972). Podle této právní úpravy může soud uložit jako samostatný trest práci pro společnost, za předpokladu, že se pachatel dopustil trestného činu, za který by mohl být uvězněn, a jsou-li tu další předpoklady:

- pachatel dosáhl věku alespoň 16 let,
- pachatel má bydliště v oblasti, kde existují reálné možnosti pro vykonávání veřejně prospěšné práce ve smyslu příslušného zákona (tj., že zde působí probační úředník, že soud je obeznámen s povahou těchto prací apod.),
- *pachatel s tímto trestem souhlasí,*
- soudu byla předložena zpráva probačního úředníka, že pachatel vzhledem ke své osobě a poměrům je schopen výkonu veřejně prospěšné práce,
- pro výkon konkrétně uložené práce mohou být pachateli vytvořeny potřebné předpoklady.

Veřejně prospěšnou práci uloženou soudem vykonává odsouzená osoba *ve svém volném čase a bezplatně*, práce musí být ukončena do 12 měsíců od vynesení rozsudku; jestliže práce není vykonána ve stanoveném rozsahu a kvalitě, soud může pachateli za nesplnění soudního rozsudku uložit další sankci.

Konkrétní druh a průběh soudem uložené veřejně prospěšné práce je stanoven probačním úředníkem, který pro každou osobu odsouzenou k tomuto trestu vyhotoví plán těchto prací (časový rozvrh, místo apod.), sleduje jejich průběh a organizuje potřebné podmínky k jejich náležitému výkonu.²⁰

¹⁹ Srov. např.: „Alternatives to imprisonment and measures for the social resettlement of prisoners“. Report of the Secretary - General, United Nations, A/CONF. 121/13, New York, May 1985.

²⁰ Viz Karabec, Z.: Veřejně prospěšná práce jako alternativa k trestu odnětí svobody. Prokuratura č. 2/1989, str. 14-24.

V USA místní správní orgány a velmi často i různé nevládní a charitativní organizace připravují konkrétní pracovní programy (seznam prací a podmínky jejich provádění), které dávají soudům k dispozici k ukládání trestu prací prospěšných pro společnost. Při ukládání veřejně prospěšných prací jako samostatného trestu soudy v USA postupují obvykle následujícím způsobem. V průběhu hlavního líčení je prokázána vina pachatele: soudce zváží, s přihlédnutím k okolnostem případu a osobě pachatele, zda by bylo vhodné uložit místo trestu odnětí svobody výkon práce pro společnost. Má-li soudce zato, že takový trest by splnil svůj účel (zejména z hlediska resocializace pachatele a náhrady způsobené škody), postoupí věc soudnímu probačnímu úředníkovi. Ten při osobním jednání s pachatelem uváží možnosti pro náhradu způsobené škody (nebo jiné újmy, kterou utrpěla oběť trestného činu) a možnosti k výkonu veřejně prospěšné práce podle místních programů. *Pachatel dostane seznam těchto možností a vyjádří se k nim. Při jednání probačního úředníka s pachatelem je dohodnut návrh obsahu jejich výkonu apod.* Soudce nařídí další zasedání, při které za účasti probačního úředníka a pachatele posoudí předložený návrh rozsudku. Očekává se, že k návrhu se vyjádří pachatel a požádá, aby návrh, který s ním byl dohodnut, byl soudcem schválen. Soudce návrh přijme, pozmění nebo odmítne (obvykle je návrh přijat, protože vychází z možnosti místních probačních programů). Výkon prací prospěšných pro společnost je uložen rozsudkem.

Do právního řádu České republiky byla zavedena obdobně pojatá sankce nazvaná *trest obecně prospěšných prací* (§ 45 tr.zák.) novelou trestního zákona ze dne 29. 6. 1995 (zák. č. 152/1995 Sb.).

Tento trest lze uložit pachateli trestného činu, na který zákon stanoví horní hranici trestní sazby nepřevyšující pět let, a má-li soud vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a osobě pachatele důvodně zato, že výkonem tohoto trestu bude dosaženo účelu stejně, jako by na pachateli byl vykonán trest odnětí svobody. Jde o alternativu k trestu odnětí svobody, tedy v případech, kdy by bylo možno uložit jiný trest nespojený s odnětím svobody, nemá být trestu obecně prospěšných prací užíváno. Soud odsouzenému zpravidla uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil (§ 45a odst. 1 tr. zák.).

Odsouzený je povinen provést ve stanoveném rozsahu různé práce sledující obecný prospěch. Výčet těchto druhů prací je v zákoně uveden jen příkladem (údržba veřejných prostranství, úklid a údržba veřejných budov a komunikací nebo obdobné práce sledující obecný prospěch), základní podmínkou je vždy obecná prospěšnost takové práce. Tento trest může být uložen ve výměře od 50 do 400 hodin, práce musí být vykonána osobně a bezplatně ve volném čase odsouzené osoby, a to nejpozději do jednoho roku od nařízení výkonu trestu.

Po počátečním váhání trestní justice a po překonání některých organizačních nejasností a potíží spojených se zajišťováním výkonu uložených prací, je trest obecně prospěšných prací v současné době již ukládán poměrně často.²¹

Podle zahraničních zkušeností jsou hlavní přednosti alternativních sankcí spojených s výkonem práce pro společnost spatřovány:

- v uvolnění místa ve věznicích pro těžší zločince,
- ve snížení nákladů na výkon trestu (i když se oprávněně připomíná, že i administrativní činnosti, spojené s organizací a kontrolou prací pro společnost vyžadují prostředky z daní občanů),
- větší zapojení veřejnosti do procesu převýchovy a resocializace pachatelů,
- zvyšuje se zájem občanů o způsoby zacházení s pachateli,
- ve veřejnosti se *vytváří pocit odpovědnosti za činnost trestní justice*.

Za největší problém při ukládání prací prospěšných pro společnost je považováno správné zhodnocení osoby pachatele z hlediska resocializačních a nápravných možností, které tento trest poskytuje. Uložení tohoto trestu se nepovažuje za vhodné u vícenásobných recidivistů, u osob s výraznějším protispolečenským zaměřením a samozřejmě u profesionálních zločinců. Jsou pochybnosti, zda je takový trest účelný u pachatelů „kriminality bílých límečků“ (tj. trestné činnosti úředních osob při výkonu funkcí ve státní správě, obchodníků apod. při hospodářské trestné činnosti aj.). I když tito pachatelé jsou často profesionálně vysoce kvalifikovaní, s vysokoškolským vzděláním, takže by mohli vykonávat i náročný druh práce prospěšné pro společnost, převažuje názor, že těmto pachatelům je třeba ukládat sankce s více odstrašujícím účinkem.

Praktická realizace institutu prací prospěšných pro společnost jako trestní sankce je zpochybňována vzhledem k *rozsahu nezaměstnanosti*, která existuje ve většině zemí (uvádí se však, že odborové ústředny v těchto zemích nic nenamítaly proti vyčlenění některých pracovních činností do programů pro výkon soudem nařízených veřejně prospěšných prací). Objevily se i pochybnosti, zda tato alternativní sankce není v rozporu s mezinárodními konvencemi o zákazu nucené práce, a zda práci, byť veřejně prospěšnou, *lze považovat za trest*, protože právo na práci je považováno za významnou součást sociálních práv a za atribut začlenění do společnosti.

I když „community service“ v současné podobě je moderním trestem, lze vysledovat poměrně dlouhou historii sankcí podobné povahy. V literatuře jsou uváděny příklady středověkých

²¹ Srov.: „Výzkum institutu obecně prospěšných prací“ IKSP, Praha 1998 155 str.

německých měst, které dávaly dlužníkům příležitost vyhnout se uvěznění pro neplnění jejich závazků tím, že budou vykonávat veřejně prospěšné práce (stavba městských opevnění, čištění městských stok aj.).²² Od 17. století jsou sankce obdobného typu, spočívající ve vykonávání prací ve veřejném zájmu, běžné v řadě zemí. Jako nejznámější forma tohoto trestu je uváděn „Arbeitsstrafe“, který v německých zemích a ve Švýcarsku plnil funkci náhradního trestu pro osoby, které nechtěly nebo nemohly plnit své peněžité dluhy.

Postupně se tento druh trestu začal užívat nejen pro nesolventní dlužníky, ale i jako obecně aplikovatelná sankce. Např. saský Codex Augusteus z roku 1698 stanovil, že soudce může uložit trest „Handarbeitsstrafe“ místo trestu uvěznění nebo místo pokuty, přičemž tři dny výkonu uložených prací se rovnaly jednomu dnu uvěznění.²³

V Anglii se již v polovině minulého století vyznačoval tento trest tím, že byl pojímán jako dobrovolně převzatý závazek vykonat určené práce, aby se tak předešlo uložení trestu uvěznění nebo pokuty; tím se tato sankce lišila od německého „Arbeitsstrafe“, který měl vždy donucovací charakter. Jde možná jen o formální odlišnost, protože i pohrůžka jiným trestem může představovat „donucení“ k převzetí závazku vykonat veřejné práce, ale tento znak dobrovolnosti má nepochybně značný penologický význam a byl proto převzat do současné právní úpravy „community service“ v řadě zemí.

Souhrnně lze patrně konstatovat, že teprve moderní legislativní úprava trestní sankce spočívající ve vykonání prací prospěšných pro společnost, tak jak byla provedena ve většině demokratických zemí, přinesla široce akceptovaný instrument, též vzhledem k jeho historickým kořenům, který umožňuje vyloučit nebo alespoň podstatně omezit ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody.

²² Hentig, H. von: Die Strafe. Teil II. Die moderne Erscheinungsform, Heidelberg 1955, str. 408.

²³ Viz Rosenfeld, E.: „Welche Strafmittel können an die Stelle der Kurzzeitigen Freiheitsstrafe gesetzt werden?“ In.: Mitteilungen IKV (Internationale Kriminalistische Vereinigung) 3, 1892, str. 135 a násl.

2.7. Sankční politika v některých evropských zemích

Krátkodobé tresty odnětí svobody ovšem nezmizely z trestních kodexů jednotlivých zemí, většinou zůstávají explicitní součástí sankčních systémů a jako takové jsou v různém rozsahu ukládány. Jejich existence i praktická aplikace bývá však limitována řadou ustanovení hmotněprávní i procesní povahy, která ukládají soudům povinnost zvažovat uložení alternativního trestu nebo opatření dříve, než rozhodnou o uložení krátkodobého trestu odnětí svobody, povinnost zdůvodnit rozhodnutí, proč je uložení trestu odnětí svobody nezbytné aj.²⁴

Dánský trestní zákon zná dvě základní formy omezení osobní svobody: uvěznění a detenci. Trest uvěznění (odnětí svobody) se ukládá na dobu od 30 dnů do 16 let, v určitých případech do 20 let a na doživotí. Trest detence představuje mírnější způsob odnětí svobody, ukládá se na 7 dnů až 6 měsíců a podmínky jeho výkonu jsou pro odsouzené velmi přijatelné (možnost individuální stravy, libovolná úprava cel, kontakt s vnějším světem apod.). Podle legislativních návrhů se uvažuje o zrušení institutu detence a snížení dolní hranice trestu odnětí svobody na 5 dnů.

V Řecku lze uložit trest odnětí svobody v rozpětí od 10 dnů do 10 let, jako výjimečný trest až do 25 let. Jako mírnější způsob odnětí svobody může být uložen trest detence v trvání od 1 dne do 1 měsíce, v závažnějších případech až do 6 měsíců.

Podle portugalského trestního zákona jsou spodní a dolní hranice trestu odnětí svobody stanoveny rámcově pro různé kategorie deliktů. U trestných činů lze uložit nejméně 1 měsíc a nejvýše 20 let odnětí svobody (ani po zvýšení trestu ve zvláštních případech horní hranice nepřekračuje 25 let). V případech, kdy soud považuje uložení krátkodobého trestu odnětí svobody za nevyhnutelné, je nutno zvažovat i nežádoucí stigmatizační účinky tohoto trestu pro pachatele.

Od roku 1983 dává trestní zákon možnost vykonat krátkodobý trest odnětí svobody v délce do 3 měsíců ve formě víkendové detence, která může zahrnovat maximálně 15 víkendů (každý v rozsahu nejméně 36 a nejvíce 48 hodin). Jeden víkend detence se považuje za 4 dny běžného celodenního uvěznění. Hlediska pro nahrazení krátkodobého trestu víkendovou detencí jsou tato: „... když soud, po zvážení osobnosti pachatele a okolností týkajících se jeho osoby, jeho chování před a po činu a okolností, za který byl spáchán, dospěje k názoru, že vykonání trestu touto formou účinně vyjádří trestuhodnost činu a zabrání recidivě“.

²⁴ Srov. komparativní studii cit. pozn.7, kde jsou dále uváděné údaje širěji prezentovány.

V případech, kde není možno nahradit krátkodobý trest odnětí svobody víkendovou detencí (nejdou pro to zákonné podmínky, nebo pachatel vykonává placené zaměstnání o sobotách a nedělích), je možno tento trest vykonat formou semi-detence, což umožňuje odsouzenému zdržovat se podstatnou část dne mimo vězeňské zařízení (zejména proto, aby vykonával své zaměstnání nebo jinou placenou činnost, studoval, navštěvoval kvalifikační a rehabilitační kurzy apod.).

Rakouský trestní zákon stanoví minimální dobu trestu odnětí svobody na 1 den, maximální výměru stanoví na 20 let. Výjimečným trestem je odnětí svobody na doživotí. Jestliže krátkodobý trest odnětí svobody není nezbytný pro potřeby individuální nebo generální prevence, soud je povinen místo tohoto trestu uložit trest peněžitý. Jestliže soud má pouze pochybnosti o účinnosti krátkodobého trestu, musí uložit peněžitou sankci.

V komplikovaném belgickém systému trestních sankcí je odnětí svobody kategorizováno do 5 druhů, v podstatě podle způsobu výkonu tohoto trestu nebo podle druhů trestných činů a jejich pachatelů. Klasický trest odnětí svobody může být uložen v délce od 8 dnů do 5 let, v kvalifikovaných případech až do 20 let. Pro přestupky může soud uložit trest policejního uvěznění v trvání od 1 do 7 dnů (pro recidivisty od 9 do 12 dnů).

V obdobně složitém francouzském systému trestních sankcí může soud nahradit trest odnětí svobody nepřesahující 6 měsíců formou semi-detence; jde tedy o umožnění vykonat trest odnětí svobody částečně mimo věznici. Původně byla semi-detence koncipována jako „noční vězení“, kam se každý den odsouzení vraceli, ale pro nedostatek vhodných vězeňských kapacit byla semi-detence modifikována v tom smyslu, že odsouzení přicházejí do věznice jen občas.

Jde tedy spíše o variantu „víkendové detence“ (viz portugalská úprava) s tím rozdílem, že všechny dny strávené mimo věznici v režimu semi-detence se započítávají do výkonu této sankce (např. v roce 1984 vykonalo krátkodobý trest odnětí svobody formou semi-detence 3 475 osob, tj. 2,7 % z celkového počtu odsouzených ke krátkodobým trestům).

Určitá vývojová tendence v ukládání krátkodobých trestů je patrna z následujících údajů:²⁵ k 1. 1. 1975 vykonávalo ve francouzských věznicích (bez zámořských území) z celkového počtu 12 972 odsouzených osob (tj. bez osob ve vazbě) trest odnětí svobody do 6 měsíců 2 896 osob, od 6 měsíců do 1 roku 1 997 osob. K 1. 1. 1995 z celkového počtu 29 166 odsouzených vykonávalo

²⁵ Srov.: Kensey, A., Tournier, P.: French Prison Numbers Stable since 1988, but Populations Changing. In.: Overcrowded Optimes, No 4, vol. 9 (August 1998), Ministère de la Justice, France.

trest do 6 měsíců 3 876 osob, od 6 měsíců do 1 roku 4 097 osob, k 1. 1. 1998 z celkového počtu 30 175 odsouzených to bylo 3 516 a více než 4 000 osob. Zaznívá proto kritika, že zavedení alternativních sankcí v roce 1983 (práce pro společnost, probační dohled) nepřinesl žádoucí omezení krátkodobých trestů odnětí svobody.

Italské trestní zákonodárství prošlo četnými peripetemi, zejména v souvislosti s fašistickou érou, kdy byla uplatňována výrazně represivní trestní politika, což si posléze v poválečném období vyžádalo řadu liberalizačních zásahů do systému trestů (uvádí se však, že některé tyto změny jsou málo organicky začleněny do tradičního konceptu italské trestní justice²⁶).

Za nejzávažnější trestné činy je možno za určitých podmínek uložit trest odnětí svobody na doživotí. V ostatních případech je ukládán trest odnětí svobody v trvání 15–24 let, v případě teroristických činů v rozpětí 25–30 let. Za méně závažné delikty je možno uložit trest detence v trvání od 5 dnů do 3 let. V obdobně volnějším režimu, v jakém se vykonává trest detence, mohou být vykonány i krátkodobé tresty odnětí svobody nepřevyšující 6 měsíců.

V Holandsku, poté co byl trest smrti zrušen za obecné trestné činy již v roce 1870 a za vojenské a válečné trestné činy v roce 1983, je nejtěžším trestem trest odnětí svobody. Jeho nejvyšší výměra je na doživotí, resp. na 20 let. V ostatních případech činí rozpětí tohoto trestu 1 den až 15 let.

Více než 3/4 ze všech uložených trestů odnětí svobody jsou krátkodobé tresty do 6 měsíců. Odnětí svobody může být také uloženo ve formě detence, a to v trvání od 1 dne do 1 roku. Tato forma trestu je ukládána zejména za spáchané přestupky; ve zvláštních případech (recidiva, souběh, zneužití úředního postavení aj.) může být detence uložena až na 16 měsíců.

Švýcarský sankční systém rozlišuje tři druhy odnětí svobody: umístění do nápravného ústavu (house of correction – káznice), uvěznění, detenci. Nejtěžší forma – umístění do nápravného ústavu, může být uložena až na doživotí, resp. na 20 let, nejkratší doba tohoto trestu činí 1 rok. Trest uvěznění může být uložen na dobu od 3 dnů do 3 let, ve zvláštních případech až do 5 let. Nejlehčím, typicky krátkodobým trestem je detence, která se vykonává v rozpětí 1 dne až 3 měsíců.

²⁶ Srov. např.: Marinucci, G.: Probleme der Reform des Strafrechts in Italien. Zeitschrift für gesamte Strafrechtswissenschaft 94 (1982), str. 350 a násl.

Skandinávský přístup ke krátkodobým trestům je patrný na příkladu Švédska, ve kterém se začaly prosazovat nové trendy v trestní justici a v sankčním systému již od počátku našeho století. Postupně byl rigidní trestní systém nahrazován flexibilními prostředky společenské reakce na kriminální jednání, takže již krátce po 2. světové válce byla švédská společnost připravena akceptovat velmi liberální způsoby zacházení s pachateli, ve kterých by zřetelně převažovaly humanistické rysy nad punitivními požadavky.

Tyto představy byly souhrnně vyjádřeny v roce 1956 v návrhu připraveném Výborem pro právní reformu, který předpokládá upuštění od rozlišování trestů a jiných opatření a zavedení různých forem „následků“ pro pachatele za spáchanou trestnou činnost. Tyto následky neměly mít žádný retributivní charakter a byly zamýšleny pouze v zájmu ochrany společnosti.

Jako nejlehčí forma společenské reakce byla navrhována soudní výstraha (upuštění od potrestání), se kterou mohla být spojena peněžitá pokuta nebo povinnost uhradit způsobenou škodu. Další formu představovaly různé způsoby probačního dohledu (např. kombinované s pobytem mladistvých pachatelů ve výchovných centrech až na dobu 2 let) a umístění v detenčních střediscích až na dobu 3 let. V nezbytných případech měl být ukládán trest uvěznění (odnětí svobody) v rozpětí od 2 do 10 let. Byl zachován trest odnětí svobody na doživotí. Peněžitý trest měl být vykonáván ve formě denních dávek v nejvyšším rozsahu 120 dnů (ve zvláštních případech až 180 dnů).

Podstatné ovšem bylo to, že uvedená škála „následků“ pro pachatele byla doplněna propracovanou představou o infrastruktuře této trestní politiky, tj. konkrétními požadavky na její funkční, institucionální a organizační zajištění (kvalifikace personálu, profesionalizace probační činnosti aj.).

Tyto návrhy byly, byť s určitými modifikacemi, postupně přejímány do právního řádu (nový trestní zákon z roku 1965, novely z roku 1973, 1975), takže současná úprava umožňuje uložení trestu odnětí svobody na 14 dnů až 10 let (resp. až na 12 či 16 let ve zvláštních případech). Restriktivní trestní politika, pokud jde o ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody, byla poměrně úspěšná, takže např. v polovině 80. let činil podíl těchto trestů na všech uložených sankcích pouhých 4 %. Pokud jde o sankce ukládané pouze soudy, bylo uvěznění uloženo zhruba ve 13 % případů. Je pozoruhodné, že téměř 80 % trestu odnětí svobody bylo vykonáno do 6 měsíců. Ekonomické možnosti Švédska v 60. až 70. letech byly předpokladem k tomu, že výkon všech forem trestů byl prováděn ve velmi dobrých materiálních podmínkách a že i pro krátkodobé tresty

byly široce rozvinuty různé rehabilitační programy prováděné za asistence kvalifikovaného odborného personálu.²⁷

Ve Spolkové republice Německo byly první významné kroky ke změně sankčního systému provedeny v roce 1969 dvěma reformními zákony,²⁸ které si kladly za cíl „trvale omezovat krátkodobé tresty odnětí svobody, které je třeba považovat za antirehabilitativní“. Výjimečnost krátkodobých trestů se měla stát základním rysem trestní politiky.

Tyto legislativní cíle vycházely z přesvědčení, že krátkodobé tresty v žádném případě nepřispívají k resocializaci pachatelů a mají škodlivé vedlejší účinky a to zejména: vedou ke ztrátě zaměstnání, oslabují rodinné vazby, odsouzený je vystaven vlivu kriminální vězeňské populace a vězeňského prostředí, dochází zde ke stigmatizaci ztěžující začlenění odsouzeného do společnosti po propuštění.²⁹ Dalším důvodem pro omezování krátkodobých trestů byl nedostatek vězeňských kapacit, který se začal tíživě projevovat koncem 60. let, neboť mj. krátkodobé nepodmíněné tresty byly ve velkém měřítku ukládány za řízení pod vlivem alkoholu a za další trestné činy v dopravě.³⁰

Zmíněné reformní zákony nešly tak daleko, aby zcela vyloučily krátkodobé tresty, i když takové návrhy byly předkládány, neboť převážilo v té době přesvědčení, že zatím chybí dostatečně ověřené alternativní sankce a že proto žádná západoevropská země se neodvážila krátkodobé tresty odnětí svobody zcela vyloučit ze sankčního systému a dosud nebyly vyčerpány všechny možnosti, jak ukládat a vykonávat tyto tresty smysluplněji.

První výsledky této reformy se záhy objevily a během několika let došlo k výraznému poklesu uložených trestů odnětí svobody (např. v roce 1965 tyto tresty činily 34,6 % ze všech trestních sankcí uložených soudy a v roce 1978 tento podíl činil pouze 18,6 %). Výrazně tedy poklesly i absolutní počty krátkodobých trestů nepřesahující 6 měsíců odnětí svobody. Úmysly zákonodárce ale nebyly zcela naplněny, protože zejména v průběhu 80. let se ukázalo, že soudy stále s určitou setrvačností ukládají nepodmíněné krátkodobé tresty, ačkoliv se již podstatně rozšířila škála alternativ nespojených s odnětím svobody (např. v roce 1988 bylo ze všech uložených trestů odnětí svobody 46 % trestů do 6 měsíců, z toho zhruba 1/4 nepodmíněných).

Německý trestní zákon je založen na bipartici, člení delikty na zločiny a přečiny (Verbrechen, Vergehen), nejnižší hranice trestu odnětí svobody za zločiny je 1 rok, nejvyšší

²⁷ Viz Karabec, Z., Suchý, O.: „Problémy s kriminalitou ve Švédsku“. Československá kriminalistika č.3/1969.

²⁸ StRG ze dne 25. 6. 1969 a StRG ze dne 4. 7. 1969, Bundesgesetzblatt 1, str. 645, 717.

²⁹ Srov.: Jescheck, H. H.: Lehrbuch des Strafrechts“. Duncker und Humboldt, Berlin, 1969, 5.vyd.

³⁰ Viz Kaiser, G.: „Kriminologie“. Ein Lehrbuch, Heidelberg 1988, str. 901.

hranice činí 15 let, za zvlášť závažné zločiny (vražda, genocida aj.) lze uložit doživotní trest. Za přečiny je možno uložit trest odnětí svobody od 1 měsíce do 1 roku.

Trestní zákon tedy zcela vyloučil tresty kratší než 1 měsíc, kromě toho stanovil kritéria pro ukládání trestů kratších než 6 měsíců. Tyto krátkodobé tresty je možno uložit jen tehdy, jestliže zvláštní okolnosti týkající se spáchaného činu nebo osoby pachatele vyžadují uložení trestu odnětí svobody v zájmu působení na pachatele nebo ochrany právního řádu společnosti (§47 odst.1 StGB).

2.8. Trest odnětí svobody v České republice

Trest podle trestního práva ČR lze charakterizovat jako specifický, zákonem stanovený a státem vynutitelný následek trestného činu, který ukládají soudy v trestním řízení a který obsahuje negativní hodnocení spáchaného trestného činu a jeho pachatele, jemuž působí určitou újmu, prostřednictvím které se sleduje splnění účelu trestu a trestního zákona.

Podle § 23 odst. 1 trestního zákona je účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na další členy společnosti. Naše trestní právo tedy nechápe trest jako odplatu, nýbrž jako prostředek obrany společnosti před trestnými činy. K dosažení tohoto cíle je odsouzenému uloženým trestem působena určitá újma, která by měla být ta nejmenší možná, která je ještě schopna splnit účel trestu. Pachateli se nesmí působit zbytečné utrpení a ponižovat jeho lidská důstojnost. Újma není sama o sobě cílem nebo účelem trestu, tím musí být vždy ochrana společnosti. Újma trestem sledovaná by měla být určována především stupněm narušení pachatele (prvotrestaný, recidivista, apod.) a jeho subjektivními předpoklady tuto újmu pocítit. Trest by měl také postihovat jen pachatele a neměl působit újmu jiným (těžko však lze zabránit např. tomu, aby trest odnětí svobody se nedotkl rodiny odsouzeného).

Účel trestu může být náležitě splněn, jen bude-li uložen trest spravedlivý, pokud bude druh a výměra adekvátní jeho závažnosti a ostatním okolnostem tr. činu a osobě jeho pachatele. Spolu s touto individualizací trestu by se mělo jeho účelu dostát zejména vědomím pachatele o neodvratnosti potrestání a maximální rychlostí uložení sankce. K účelu trestu musí soud vždy přihlížet při volbě druhu trestu a stanovení jeho výměry. Podle zásady zákonnosti však účel ovlivňuje výběr druhu trestu a jeho výměry jen v hranicích vymezených trestním zákonem.

Uložený trest by měla jako spravedlivý a přiměřený vnímat i společnost, protože jen tak bude sankce plnit svou preventivní funkci. Ve chvílích, kdy se občané subjektivně cítí být ohroženi

kriminalitou, většinou zesiluje volání po přísnější trestní represi. V zemích střední a východní Evropy, kde v transformující se společnosti vzrostla kriminalita, vzrostlo také reálné nebezpečí ohrožení občanů, jejich fyzické integrity i jejich majetku. V těchto zemích sílí požadavky po přísnějších trestech, které způsobí pachateli citelnou újmu. Veřejnost přitom za jedinou sankci, která působí pachateli újmu a je tedy schopna ho „potrestat“, považuje trest odnětí svobody, zastává princip odplaty a represivní postoj vůči pachatelům. Tato přirozená lidská reakce na spáchaný trestný čin a jeho pachatele však ztěžuje snahu o vytvoření nového nazírání na funkci trestu, který by měl ztratit svou archaickou funkci čisté odplaty a místo toho být ukládán tak, aby odsouzení dostali šanci a potřebnou pomoc, aby našli cestu zpět do společnosti a mohli žít v budoucnu bez pokračování v trestné činnosti. Zároveň je žádoucí, aby trest nastolil stav před porušením zákona, zejména poškození očekávají náhradu škody, která jim byla trestným činem způsobena. Z reforem sankční politiky v evropských zemích (pokles podílu trestu odnětí svobody oproti peněžitému nebo dalším alternativním trestům) vyplývá, že změny se musejí nejdříve odehrát v přístupech a postojích jak odborníků, tak i laické veřejnosti. Zákony samotné nevytvářejí novou právní skutečnost.³¹

Taxativní výčet druhů trestů, které je možné podle našeho trestního zákona uložit, je uveden v § 27 tr. zák. Jedná se o odnětí svobody, obecně prospěšné práce, ztrátu čestných titulů a vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, vyhoštění a zákaz pobytu. Za nejprísnejší sankci, kterou lze po zrušení trestu smrti odsouzenému uložit, je právní teorií i praxí považován nepodmíněný trest odnětí svobody (NEPO). Předpokládá se, že lidská svoboda je nejcennějším statkem a její odnětí nebo omezení je pro pachatele trestného činu nejcitelnější újmu.

Trest odnětí svobody se ukládá nejvýše na 15 let (§ 39 odst. 1 tr. zák.). Jako výjimečný trest lze uložit trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let nebo odnětí svobody na doživotí (§ 29 tr. zák.). Mladistvému může soud uložit trest odnětí svobody nejvýše na 5 let, ve výjimečných případech (§ 79 odst. 2, odst. 3, tr. zák.) může být tento trest uložen nad 5 až do 10 let. Minimální časová hranice trestu odnětí svobody u nás obecně stanovena není, nejnižší výměrou jeho uložení je 24 hodin.

I když pojem krátkodobého trestu není právně definován, lze vycházet zejména z ustanovení § 39 odst. 2 tr. zákona, které bylo zavedeno novelou z roku 1990 a které omezuje možnost ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje jeden rok jen na případy, kdy by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného

³¹ Preusker, Harald: Vývojové linie výkonu trestu v Evropě. In: K vybraným otázkám novel trestních kodexů. Sborník příspěvků, závěrů a doporučení ze semináře s mezinárodní účastí, Srní, 15.–17. 11. 1995.

trestu zjevně nevedlo k dosažení jeho účelu. Vzhledem k tomu, že u většiny odsouzených je využíváno možnosti podmíněného propuštění po odpykání poloviny trestu, i pachatelé odsouzení na jeden rok zůstanou ve vězení prakticky jen šest měsíců. Naše soudy ukládají v průměru delší tresty než soudy v západních zemích, takže v poměru k ostatním ukládaným trestům jsou tresty do jednoho roku považovány za krátkodobé.

Na výchovnou funkci krátkodobého NEPO trestu odnětí svobody nepanuje jednotný názor. Často se uvádí, že z hlediska praktického zabezpečení výkonu trestu odnětí svobody by měl trvat alespoň 6 měsíců, aby bylo možno poskytnout dostatečný čas k nápravě pachatele a svým represivním působením varovat před případnou recidivou. U trestů odnětí svobody kratších než 6 měsíců není z časových důvodů účelné ani možné zavádět plánovitý resocializační program, který by měl na odsouzeného působit. Odsouzený není veden k samostatnosti a odpovědnosti. Zařazení vězně do dlouhodobějších výchovných, vyučovacích a dalších programů, jeho spolupůsobení na výkonu trestu a plánovitá příprava jeho propuštění vyžaduje delší trvání trestu. Účinnost trestu je spíše závislá na režimu výkonu tohoto trestu než na samotné skutečnosti, že byl uložen NEPO trest³¹.

Přitom však i zcela krátké tresty mohou plnit pro některé méně narušené pachatele důležitou odstrašující funkci a poskytovat tak žádoucí zpětnou vazbu. Pachatelům je dán jasně na srozuměnou postoj společnosti k jejich činu, také poznají, že protispolečenské jednání se nevyplácí, protože nezůstává bez sankce. Tento účel mohou plnit i tresty velmi krátké, ukládané na dny nebo týdny, protože během takto krátké doby se neprojevují všechny negativní aspekty pobytu ve vězení.

Průměrná délka trestu odnětí svobody v České republice je v porovnání se západními zeměmi vyšší. V následující tabulce je uveden (v procentech) poměr krátkodobých a delších trestů odnětí svobody v ČR a v některých evropských zemích v roce 1992.³²

³¹ Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon. Praha, Leges, 1991.

³² Penological Information Bulletin, č.19-20/1994-95.

Tab. 1 - Podíl krátkodobých trestů o.s. na celkovém počtu trestů o.s. v % v roce 1992 v některých zemích

<i>Země</i>	<i>tresty do 1 roku v %</i>	<i>tresty delší než 1 rok v %</i>	<i>součet v %</i>
Německo	59	41	100
Belgie	76,5	23,5	100
Dánsko	94,3	5,7	100
Finsko	96,6	3,4	100
Francie	84,1	15,9	100
Řecko	96,3	3,7	100
Itálie	73,3	26,7	100
Litva	1	99	100
Lucembursko	59,3	40,7	100
Norsko	90,5	9,5	100
Polsko	15,7	84,3	100
Česká republika	52,6	47,4	100
Anglie a Wales	64,5	35,5	100
Skotsko	88,4	11,6	100
Severní Irsko	73,4	26,6	100
Švédsko	82,2	17,8	100
Švýcarsko	89	11	100

Z tabulky je zřejmé, že ve většině uvedených zemí je sankční politika, posuzována délkou ukládaných trestů odnětí svobody, mírnější, než v České republice (kromě Polska a Litvy). Uvedené údaje mohou být v širším kontextu indikátorem intenzity trestní represe a převažujícího přístupu k zacházení s pachateli v jednotlivých zemích.

Další použitá literatura:

- Allen, F. A.: The Decline of the Rehabilitative Ideal. New Haven, 1981.
- Christiansen, K. O. The resocialization of the short-term offender. *Revue Internationale de criminologie*, Nr. 6, 1954, str.25–39.
- Dunkel, F.: *Freiheitsentzug für junges Rechtsbrecher. Situation und Reform von Jugendstrafe, Jugendstrafvollzug, Jugendarrest und Untersuchungshaft in der Bundesrepublik Deutschland und im internationalen Vergleich*, Bonn, Forum Verlag Godesberg, 1990.
- Heilborn, P.: *Die Kurze Freiheitsstrafe*, Leipzig 1908.
- Mannheim, H.: Short-term Imprisonment and its Alternatives. In: *Group Problems in Crime and Punishment*, 1955, 242 str.
- Morris, N.: *The Future of Imprisonment*. University Press of Chicago, 1976.
- Nezkusil, J.: *Evropský seminář o alternativních trestech odnětí svobody*, Praha 1989.
- Weigend, Th.: Die Kurze Freiheitsstrafe – eine Sanktion mit Zukunft? In: *JZ (Justiz Zeitschrift)* 1986, str. 166 a násl.

Kapitola 3. Statistická analýza ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody v ČR

Pro posouzení vhodnosti a účinnosti ukládání krátkodobých NEPO trestů je třeba se seznámit s množstvím údajů, které charakterizují dynamiku a strukturu tohoto druhu trestu. Jedná se zejména o vymezení jednotlivých trestných činů, za které je krátkodobý NEPO trest ukládán nejčastěji a o osobu jejich pachatele z hlediska věku, pohlaví a kriminální minulosti.

Údaje jsme čerpali ze soudních statistik za roky 1993 až 1999, některé údaje jsou pro nás dostupné pouze od roku 1995³². Pro větší názornost a přehlednost je uvádíme v tabulkách i v grafech.

3.1. Podíl jednotlivých druhů trestů

Přestože absolutní počet odsouzených stoupá, v posledních šesti letech se vzájemný poměr mezi ukládanými tresty téměř neměnil, zhruba 23 % odsouzeným je ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody, 13 % - 16 % je odsouzeno k trestu do 1 roku. Nejčastěji soudy ukládají podmíněné tresty, které tvoří okolo 60 % všech uložených trestů.

Tab. 2 - Odsouzené osoby podle druhu trestu (absolutní čísla)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
odsouzené osoby	35 148	51 931	54 957	57 974	59 777	54 083	62 595
NEPO celkem	8 239	11 125	12 552	13 377	13 943	14 656	15 341
NEPO do 1 roku	4 285	6 606	7 722	8 290	8 757	8 987	9 926
PO*	20 200	33 554	35 724	37 018	37 191	33 059	38 189

*NEPO - nepodmíněný trest odnětí svobody

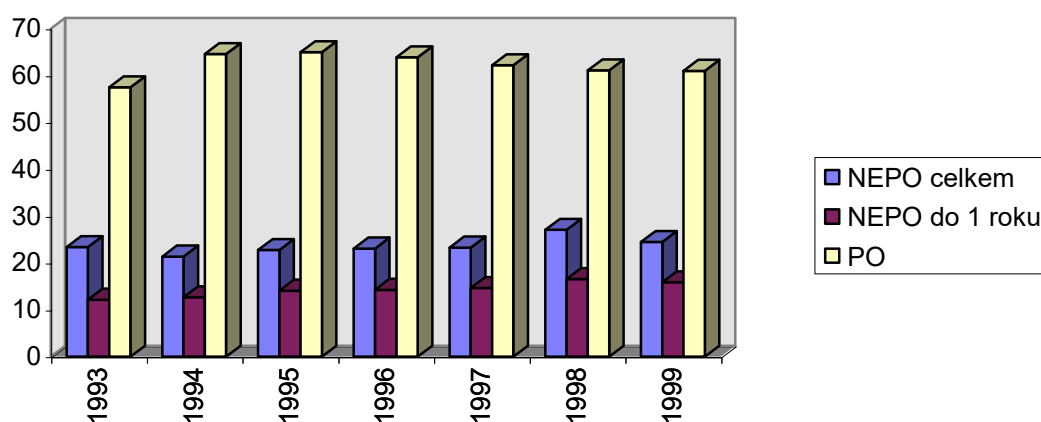
PO - podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

³² Pozn.: Výchozí text této kapitoly (3.1.-3.6.) zpracovala Mgr. K. Malinová.

Tab. 3 - Odsouzené osoby podle druhu trestu v %

	% z ods	% z ods	% z ods	% z ods	% z ods	% z ods.	% z ods.
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
NEPO celkem	23,4	21,4	22,8	23,1	23,3	27,1	24,5
NEPO do 1 roku	12,2	12,7	14,1	14,3	14,7	16,6	15,9
PO	57,5	64,6	65,0	63,9	62,2	61,1	61,0

Graf č. 1 - Odsouzené osoby podle druhu trestu z odsouzených celkem v %

V souvislosti s odlišnostmi při ukládání trestů mladistvým pachatelům (zejm. s přihlédnutím k ustanovení § 79 a násl. tr. zák.) dále uvádíme stejné údaje pro tuto skupinu osob.

Mladiství dostávají častěji podmíněný trest, nepodmíněný trest odnětí svobody jim soudy ukládají jen asi ve 13 % případů. Krátkodobé tresty tvoří okolo 8 % odsouzených mladistvých.

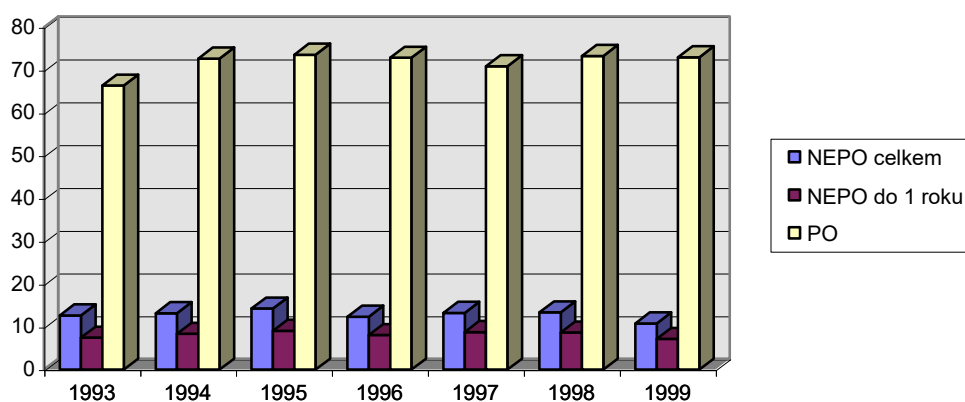
Tab. 4 - Odsouzení mladiství podle druhu trestu (absolutní čísla)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
celkem	5 199	6 033	6 192	6 239	6 438	4 615	4 723
NEPO	659	794	888	774	854	619	512
NEPO do 1 roku	391	506	563	503	568	400	341
PO	3 453	4 384	4 558	4 546	4 565	3 381	3 448

Tab. 5 - Odsouzení mladistvů podle druhu trestu v %

	% z ods	% z ods	% z ods	% z ods	% z ods	% z ods.	% z ods.
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
NEPO celkem	12,7	13,2	14,3	12,4	13,3	13,4	10,8
NEPO do 1 roku	7,5	8,4	9,1	8,1	8,8	8,7	7,2
PO	66,4	72,7	73,6	72,9	70,9	73,3	73

Graf č. 2 - Odsouzení mladistvů podle druhu trestu v %

Podíl trestů odnětí svobody do 1 roku na trestech odnětí svobody celkem je také téměř stejný, pouze v roce 1993 je o něco nižší. Ve skupině mladistvých odsouzených je větší podíl krátkodobých trestů.

Tab. 6 - Podíl NEPO do 1 roku z NEPO celkem v %

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
NEPO do 1 roku	52,0	59,4	61,5	62,0	62,8	61,3	64,7

Tab. 7 - Podíl NEPO do 1 roku z NEPO celkem uložených mladistvým v %

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
NEPO do 1 roku	59,3	63,7	63,4	65,0	66,5	64,6	66,6

3.2. Podíl jednotlivých skupin odsouzených

Důležitým údajem o odsouzeném je, zda se jedná o recidivistu, prvotrestaného, mladistvého nebo ženu. Od roku 1995 se podíl těchto skupin na celkovém počtu odsouzených téměř nezměnil. Prvotrestaných je okolo 50 %, recidivistů asi 16 % (jako recidivisté jsou vykazovány osoby, u nichž soud přihlíží při ukládání trestu k jejich dřívější trestné činnosti), žen je okolo 8,5 %, mladistvých asi 11 %.

Tab. 8 - Četnost jednotlivých skupin odsouzených

	1995	1996	1997	1998	1999
<i>odsouzení celkem</i>	54 957	57 974	59 777	54 083	62 595
recidivisté	8 535	9 228	10 020	9 582	9 906
dosud netrestaní	27 827	29 183	29 260	23 624	28 411
ženy	4 588	5 245	5 416	4 696	6 226
mladiství	6 192	6 239	6 438	4 605	4 723

Tab. 9 - Podíl jednotlivých skupin odsouzených ke všem odsouzeným v%

	1995	1996	1997	1998	1999
recidivisté	15,5	15,9	16,8	17,7	15,8
dosud netrestaní	50,6	50,3	48,9	43,7	45,4
ženy	8,4	9,1	9,1	8,7	9,9
mladiství	11,3	10,8	10,8	8,5	7,5

Odlišně vypadá struktura odsouzených ke krátkodobým trestům. Téměř 50 % z nich je soudem označeno jako recidivista, zatímco dosud netrestaní tvoří pouhých 14 %, žen je také méně než v celém souboru odsouzených, méně než 5 %. Mezi odsouzenými k trestu do 1 roku je jen okolo 7 % mladistvých.

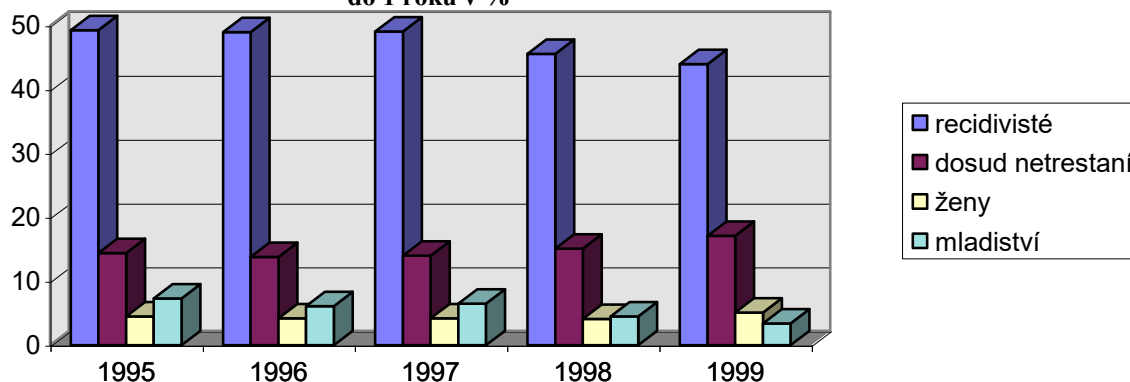
Tab. 10 - Četnost jednotlivých skupin odsouzených k NEPO do 1 roku (absolutní čísla)

	1995	1996	1997	1998	1999
<i>odsouzení k NEPO do 1 roku</i>	7 722	8 290	8 757	8 987	9 926
recidivisté	3807	4059	4300	4 096	4 365
dosud netrestaní	1111	1141	1225	1 361	1 695
ženy	350	345	369	372	502
mladiství	563	503	568	400	341

Tab. 11 - Podíl jednotlivých skupin odsouzených k odsouzeným k NEPO do 1 roku celkem v %

	1995	1996	1997	1998	1999
recidivisté	49,3	49,0	49,1	45,6	44,0
dosud netrestaní	14,4	13,8	14,0	15,1	17,1
ženy	4,5	4,2	4,2	4,1	5,1
mladiství	7,3	6,1	6,5	4,5	3,4

Graf č. 3 - Podíl jednotlivých skupin odsouzených k odsouzeným k NEPO do 1 roku v %

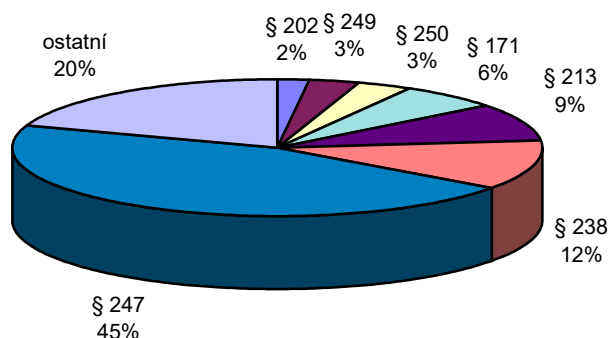
Prvotrestaní, ženy a mladiství jsou častěji odsuzováni k podmíněným trestům, recidiva je pro soudce signálem, že předchozí trest nebo opatření se pro odsouzeného minulo účinkem, proto přistupují k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, byť krátkodobého.

3.3. Odsouzení k nepodmíněným trestům odnětí svobody do 1 roku podle trestných činů

Podíl pachatelů jednotlivých druhů trestných činů na celkovém počtu odsouzených k trestům do 1 roku za rok 1996 je zobrazen v následujících tabulkách. Největší část tvoří pachatelé majetkové trestné činnosti (krádež § 247, podvod § 250, neoprávněné užívání cizí věci § 249, zpronevěra § 248, podílnictví § 251, do této skupiny patří i odsouzení za tr. čin porušování domovní svobody podle § 238, neboť se jedná nejčastěji o pachatele vloupání do bytů). Významný je podíl odsouzených za zanedbání povinné výživy podle § 213. Přes 5 % je odsouzených za maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171. Dále se zabýváme podrobněji těmi trestnými činy, u nichž podíl odsouzených k trestu do 1 roku tvoří více než 1,5 % odsouzených k tomuto trestu celkem.

Tab. 12, graf 4 - Odsouzení k NEPO trestům o.s. do 1 roku podle jednotlivých trestných činů

trestný čin	%NEPO do1 roku
§ 155	1,1
§ 284	1,1
§ 156	1,1
§ 224	1,2
§ 251	1,2
§ 176	1,3
§ 221	1,5
§ 248	1,9
§ 202	2,1
§ 249	2,8
§ 250	3,3
§ 171	6,1
§ 213	8,9
§ 238	11,9
§ 247	45,2
jiné	9,3

3.3.1 Majetkové delikty

Krádež § 247

Méně než 30 % odsouzených za krádež dostává nepodmíněný trest odnětí svobody, z toho asi 72 % je do 1 roku. V souboru všech odsouzených za krádež je největší podíl prvotrestaných.

Mezi odsouzenými k trestu do 1 roku je více než polovina recidivistů, podíl mladistvých a žen je nižší než mezi všemi odsouzenými za krádež, prvotrestaných je výrazně méně.

Porušování domovní svobody § 238

Ti, kteří jsou za tento čin odsuzováni, se ho nejčastěji dopouštějí v souběhu s trestným činem krádeže podle § 247. Struktura odsouzených vypadá podobně jako u pachatelů krádeží.

Podvod § 250

19 % odsouzených za tento trestný čin dostává nepodmíněný trest odnětí svobody, z toho 40 % tvoří odsouzení k trestu do 1 roku. Mezi všemi odsouzenými za podvod je okolo 50 % recidivistů, podíl žen je poměrně vysoký - tvoří téměř 30 %. Odsouzení k trestu do 1 roku jsou ve 44 % recidivisté, prvotrestaní jsou zastoupeni jen v 10 %.

Neoprávněné užívání cizí věci § 249

Za tento trestný čin jsou často odsuzováni pachatelé, kteří se zmocňují cizích aut. V některých případech se pravděpodobně bude jednat spíše o krádež.

Nepodmíněný trest odnětí svobody je ukládán 19 % odsouzených za tento trestný čin, z toho 90 % jsou tresty do 1 roku. Dosud netrestaní tvoří velkou část ze všech odsouzených, jen velmi málo je mladistvých. Mezi odsouzenými k trestu do 1 roku nejsou žádné ženy, dosud netrestaných je okolo 13 %, což je v porovnání s ostatní majetkovou kriminalitou poměrně hodně.

Zpronevěra § 248

Jen 11 % odsouzených za zpronevěru dostává nepodmíněný trest odnětí svobody, tresty do 1 roku z toho tvoří 69 % (podmíněný trest je ukládán 80 % odsouzených). Také za tento trestný čin je odsuzováno poměrně hodně dosud netrestaných, ženy tvoří téměř 20 %. Struktura odsouzených k trestům do 1 roku vypadá obdobně jako u odsouzených k těmto trestům za podvod.

3.3.2. Trestné činy směřující proti zdraví

Ublížení na zdraví § 221

Nepodmíněný trest odnětí svobody je ukládán 8 % z odsouzených podle § 221, z toho do 1 roku je 72 % trestů. Velká část dostává podmíněný trest – 77 %.

3.3.3. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných a hrubě narušující občanské soužití

Maření výkonu úředního rozhodnutí § 171

28 % odsouzených za tento trestný čin dostává trest odnětí svobody, z toho 96 % je do 1 roku. Podmíněný trest dostává jen 44 % odsouzených, to je výrazně méně než u ostatních trestných činů. Dosud netrestaní jsou mezi všemi odsouzenými zastoupeni poměrně méně, tvoří asi 35 %. Naproti tomu mezi odsouzenými k trestům do 1 roku je velmi mnoho prvotrestaných - tvoří asi 23 %, což je v porovnání s ostatními trestnými činy mnohem více. Téměř 8 % je žen, také je to více než jinde. Pravděpodobně zde hraje roli charakter trestného činu, pachatel maří nebo podstatně ztěžuje výkon rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu, které bylo vůči němu již pravomocně vydáno, neporušuje tedy jen obecnou povinnost, ale povinnost, která byla uložena konkrétní osobě. Proto se může zdát, že soudy rozhodují přísněji o pachatelích tohoto trestného činu.

Výtržnictví § 202

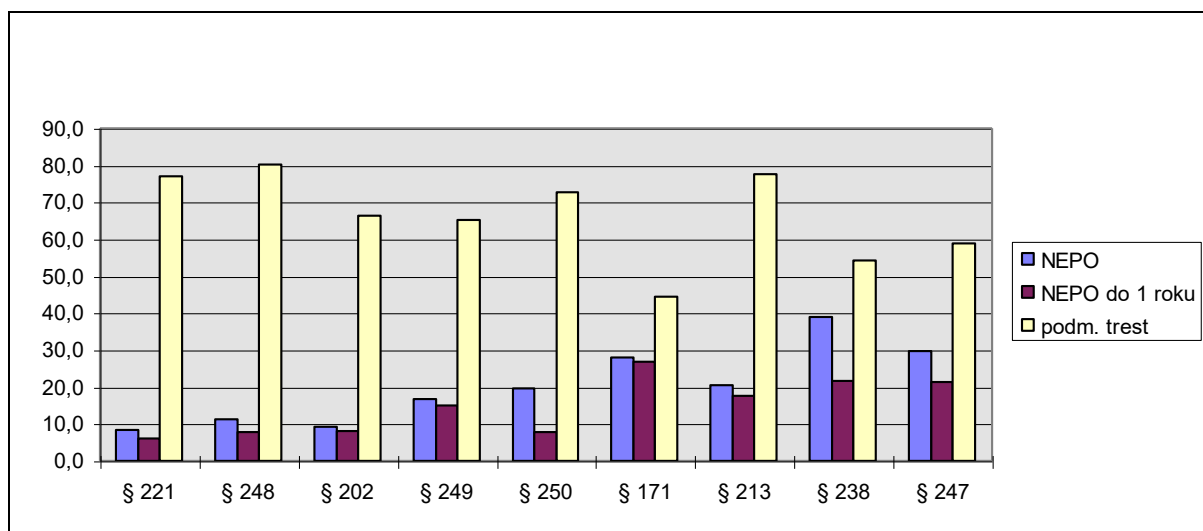
Trest odnětí svobody je ukládán 9 %, z toho do 1 roku je 89 %, podmíněný trest je ukládán 77 %. Za tento trestný čin je odsuzováno jen málo mladistvých a žen. Dosud netrestaných je přibližně polovina. Mezi odsouzenými k trestu do 1 roku je přes polovinu recidivistů, zajímavé je, že podíl žen a mladistvých je v tomto souboru větší než mezi všemi osobami za výtržnictví odsouzenými.

3.3.4. Trestné činy proti rodině a mládeži

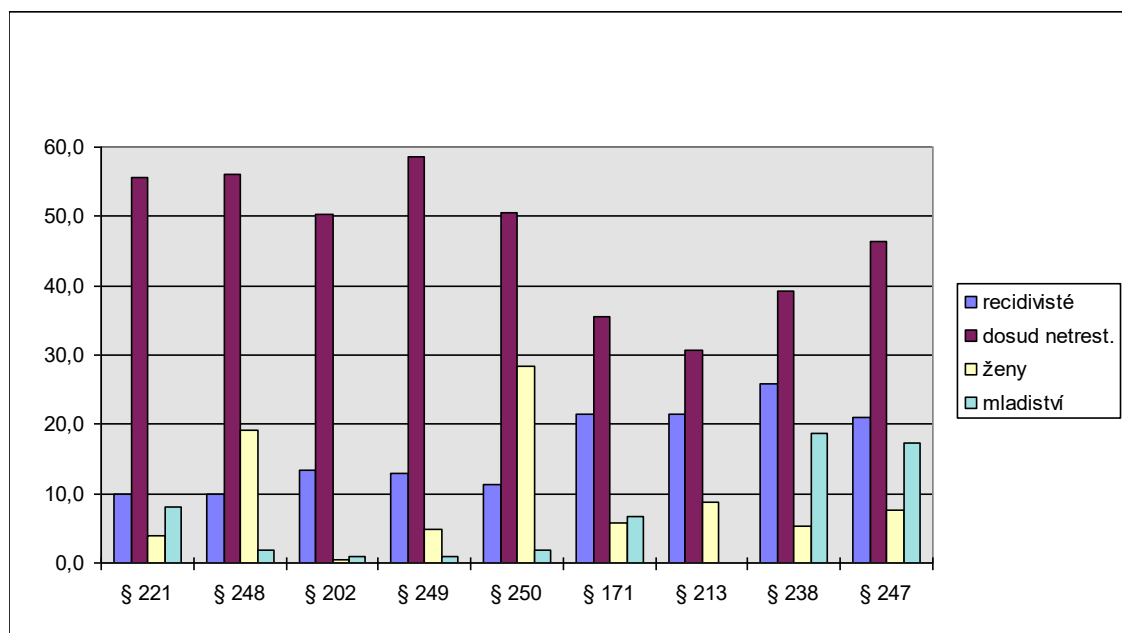
Zanedbání povinné výživy § 213

Odsouzení dostávají ve 20 % nepodmíněný trest odnětí svobody, z toho 86 % je do 1 roku, podmíněný trest je ukládán 78 % odsouzených. Mezi odsouzenými je jen okolo 30 % prvotrestaných, recidivistů je přes 20 %, což je poměrně hodně. V souboru odsouzených k trestu do 1 roku výrazně převažují recidivisté, tvoří téměř 60 %, prvotrestaných je zcela nepatrné množství.

Graf 5 - Druhy trestů ukládané odsouzeným za jednotlivé trestné činy v %

Graf 6 - Podíl jednotlivých skupin odsouzených na celkovém počtu odsouzených za jednotlivé trestné činy v %

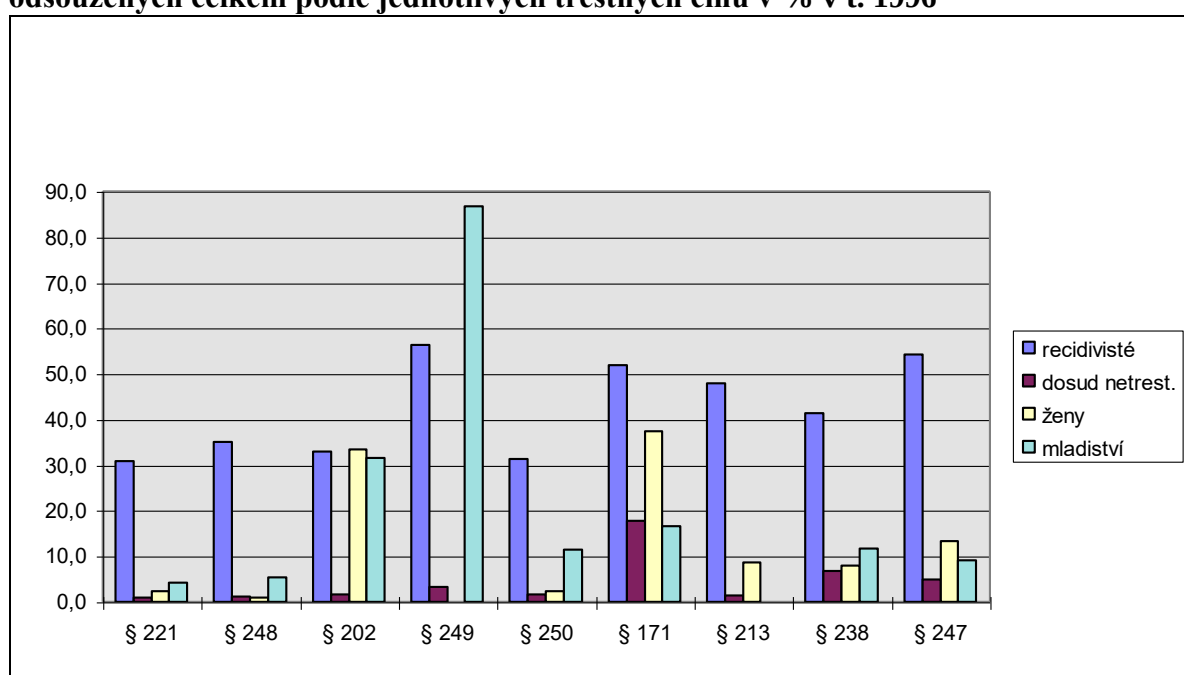

3.4. Podíl skupin odsouzených k nepodmíněným trestům odnětí svobody do 1 roku ke skupinám odsouzených celkem podle jednotlivých trestných činů

Následující graf znázorňuje, jaký podíl z jednotlivých skupin odsouzených za určitý trestný čin tvoří odsouzení ke krátkodobým trestům.

Téměř 90 % z mladistvých odsouzených za trestný čin neoprávněného užití cizí věci podle § 249 je ukládán trest odnětí svobody do 1 roku, to znamená, že téměř žádný mladistvý nedostává za tento čin podmíněný trest.

Graf 7 - Podíl jednotlivých skupin odsouzených k NEPO do 1 roku na počtu osob odsouzených celkem podle jednotlivých trestných činů v % v t. 1996

3.5. Ukládání krátkodobých trestů podle jednotlivých okresů v roce 1997

O různé míře využití možnosti aplikace tohoto trestu svědčí porovnání četnosti jeho ukládání v jednotlivých okresech ČR.

Z následujících tabulek je patrné, že v ukládání krátkodobých trestů jsou velké rozdíly mezi jednotlivými okresy. Podíl krátkodobých trestů na všech trestech uložených v okrese pohybuje mezi 27,1 % v Praze a 4,7 % uložených okresním soudem v Příbrami.

Podíl ukládaných krátkodobých trestů není závislý na celkové kriminalitě v okrese. Např. v Ostravě - městě, kde je podíl na celkovém počtu odsouzených v roce 1997 největší, bylo uloženo

jen 11,8 % krátkodobých trestů, zatímco v Pelhřimově, který má nejmenší podíl na celkovém počtu odsouzených, bylo uloženo 11,9 % těchto trestů.

Tab. 13 - Okresy s největší četností ukládání krátkodobých trestů v roce 1997

okres	trestů NEPO do 1roku ulož. v okrese	% NEPO do 1roku ulož. v okr. z NEPO celkem	trestů ulož. v okr. celkem	% NEPO do 1roku z trestů ulož. v okr. celkem
Praha 1	372	4,3	1372	27,1
Praha 7	136	1,6	563	24,2
Jihlava	118	1,3	541	21,8
Jablonec n. Nisou	131	1,5	684	19,2
Louny	80	0,9	458	17,5
Praha 8	106	1,2	655	16,2
Mělník	80	0,9	510	15,7
Hodonín	121	1,4	772	15,7
Karviná	415	4,7	2661	15,6
Sokolov	120	1,4	778	15,4

Tab. 14. - Okresy s nejmenší četností ukládání krátkodobých trestů v roce 1997

Praha-západ	45	0,5	530	8,5
Praha 2	87	1	1053	8,3
Prachatice	29	0,3	352	8,2
Semily	44	0,5	574	7,7
Tábor	55	0,6	719	7,7
Benešov	41	0,5	550	7,5
Praha 9	57	0,7	781	7,3
Blansko	31	0,4	433	7,2
Praha-východ	36	0,4	533	6,8
Příbram	34	0,4	731	4,7

Nejčastěji byl v roce 1997 krátkodobý NEPO trest ukládán v okresech Praha 1, kde podíl krátkodobých NEPO trestů tvořil 27,1 % ze všech trestů uložených v tomto okrese, Praha 7 (24,2 %), Jihlava (21,8 %), Jablonec nad Nisou (19,2 %) a Louny (17,5 %). Naopak nejméně často byl tento druh trestu ukládán v okresech Příbram (4,7 % ze všech uložených trestů), Praha-východ (6,8 %), Blansko (7,2 %) a Praha 9 (7,3 %). Jak je vidět, v ukládání krátkodobých NEPO trestů panuje značná rozdílnost. Pokud není užití určitého druhu sankce obligatorní, stává se rozhodujícím osobní názor soudce, který tak dostává poměrně širokou možnost pohybovat se v mezích sazeb trestů určených rámcově jak směrem ke zmírnění trestu (§ 33 tr. zák.), tak směrem k jeho zpřísnění (§ 34 tr. zák.).

3.6. Statistiky vybraných evropských zemí³³

Pro porovnání s údaji uvedenými v oddíle 3.3. uvádíme srovnatelné statistiky vybraných evropských zemí tak, jak je zpracovala skupina expertů v Evropské ročence statistiky kriminality a trestní justice.

Je třeba dodat, že názvy sankcí a opatření tak, jak jsou dále v tabulkách uváděny, jsou založeny na právním systému každé jednotlivé země a zcela závisí na definici trestného činu uvedenou v národních trestních zákonech, takže se mohou výrazně odlišovat.

Krádež

Přestože se jednotlivé země značně odlišují v tom, co vše lze zahrnout do jednotného pojmu „krádež“ (jde např. o právní kvalifikaci zmocnění se motorových vozidel, o krádež vloupáním), vcelku je definice krádeže jednotná.

V absolutních číslech nejvyšší počet odsouzených za trestný čin krádeže v roce 1996 vykazuje Finsko (630 na 100 000 obyvatel - údaj za rok 1995) a Dánsko (600 na 100 000 obyvatel). Následuje Skotsko (420), Rusko (325) a Švédsko (310). Počet pod 50 odsouzených osob na 100 000 obyvatel udává Albánie, Řecko (v roce 1995) a Polsko.

V Albánii a Řecku existuje široká škála trestů a opatření ukládaných 60 % odsouzeným k NEPO trestu odnětí svobody. Na druhou stranu je v mnoha dalších zemích za krádež nejčastěji ukládána pokuta, např. ve Finsku (87 %), v Dánsku (73 %), Rakousku (60 %) a SRN (60 %). Většina uložených NEPO trestů odnětí svobody je kratší než 6 měsíců. Výjimku tvoří Portugalsko

³³ European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics, European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 12 October 1999, PC-S-ST (99) 8 DEF, str. 139 a násl.

s pouhými 15 % krátkodobých NEPO trestů (kratších než 1 rok) a některé východoevropské země (např. Moldávie 7 %, Litva a Lotyšsko 8 %). K trestu odnětí svobody na doživotí byly za krádež odsouzeny ve Francii dvě osoby, v Anglii a Walesu jedna a v Litvě dvě, převážně za vloupání (v českém trestním zákoně § 247 odst.1 písm. b) tr. zák. se sankcí odnětí svobody až na dvě léta nebo peněžitý trest nebo propadnutí věci).

Z následující tabulky, která se zabývá podrobněji podílem krátkodobých NEPO trestů na celkovém počtu ukládaných NEPO trestů odnětí svobody lze zjistit, že v rozporu s trendy současné trestní politiky nahrazovat krátkodobé tresty o.s. alternativami, je tento druh trestu v evropských zemích stále velmi rozšířeným. V některých státech činí podíl trestů odnětí svobody do 1 roku přes 90 % na všech NEPO trestech o.s.; s 98 % je v čele Dánsko.

Tab. 15 - Podíl NEPO trestů odnětí svobody do 1 roku na celkovém počtu ukládaných NEPO trestů za krádež ve vybraných evropských zemích v roce 1995

	celkový počet NEPO trestů o.s. (absolutní čísla)	% trestů kratších než 6 měsíců z počtu ve sloupci 1	% trestů delších než 6 měsíců a kratších než 1 rok z počtu ve sloupci 1	celkové % NEPO trestů kratších než 1 rok (z počtu ve sloupci 1)
Albánie	983	-	-	87
Česká republika	5 063	-	-	71
Dánsko	3 084	88	10	98
Francie^{a)}	30 754	59	26	85
Chorvatsko	516	40	25	65
Kypr	18	89	-	-
Maďarsko	4 946	38	32	70
Itálie	22 976	76	20	96
Lotyšsko	1 498	-	-	8
Norsko	2 111	66	27	93
Polsko	2 560	5	28	33
Portugalsko	2 928	5	11	16
Rakousko	1 708	39	32	71
Rusko	157 262	-	7	-
Řecko	2 083	43	21	64
Slovinsko	190	46	27	73
SRN	12 862	26	40	66
Švédsko	3 201	63	26	89
Švýcarsko^{b)}	1 931	66	9	76
bývalá Jugoslávská republika Makedonie	471	77	18	95
Velká Británie: Anglie a Wales	25 354	61	18	79
Skotsko	6 044	70	24	94

^{a)} Údaje z roku 1996.

^{b)} Nezahrnuje osoby mladší 18 let.

Loupež

Následující tabulka ukazuje, v jaké míře jsou ukládány krátkodobé NEPO tresty odnětí svobody za trestný čin loupeže.

V základní skutkové podstatě trestného činu loupeže umožňuje český trestní zákon uložení NEPO trestu odnětí svobody na dvě léta až deset let. V zásadě tedy nebudou přicházet krátkodobé tresty odnětí svobody. Podle § 79 odst.1 tr. zák. je ovšem možné snížit mladistvým pachatelům trest odnětí svobody o polovinu; trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby je možno uložit s přihlédnutím k ustanovení § 40 tr. zák.

Zcela odlišná situace je ve Francii a v Dánsku, kde NEPO tresty o.s. do 1 roku tvoří více než polovinu (ve Francii dokonce 58 %) z celkového počtu NEPO trestů.

Tab. 16 - Podíl NEPO trestů odnětí svobody do 1 roku na celkovém počtu ukládaných NEPO trestů za loupež ve vybraných evropských zemích v roce 1995

	celkový počet NEPO trestů odnětí svobody (absolutní čísla)	% trestů kratších než 6 měsíců z počtu ve sloupci 1	% trestů delších než 6 měsíců a kratších než 1 rok z počtu ve sloupci 1	celkové % NEPO trestů kratších než 1 rok (z počtu ve sloupci 1)
Česká republika	816	-	-	4
Dánsko	409	23	29	53
Francie (údaje z roku 1996)	4 063	30	28	58
Chorvatsko	69	17	29	46
Kypr	6	0	-	-
Itálie	5 652	4	17	21
Lotyšsko	317	-	-	2
Maďarsko	1 166	1	4	5
Norsko	123	15	18	33
Polsko	4 296	-	0	0
Portugalsko	1 067	1	1	2
Rakousko	250	3	12	15
Rusko	45 474	-	4	-
Řecko	154	1	1	3
Slovinsko	28	0	43	43
SRN	3 131	0	11	11
Švédsko	338	16	9	25
Švýcarsko (nezahrnuje osoby mladší 18 let)	165	12	11	22
býv. jugoslávská republika Makedonie	47	2	26	28
Velká Británie: Anglie a Wales	3 259	12	11	23
Skotsko	433	16	17	33

Ublížení na zdraví

Následující tabulka uvádí počty uložených NEPO trestů odnětí svobody ve vybraných evropských zemích za úmyslné ublížení na zdraví.

Český trestní zákon dělí skutky ublížení na zdraví podle zavinění a způsobené újmy do čtyř paragrafů (§ 221–§ 224 tr. zák.). Za úmyslné ublížení na zdraví (§ 221 tr. zák.) stanoví zákon trest odnětí svobody až na dvě léta.

Dalším paragrafem, který postihuje tentokrát úmyslné způsobení těžké újmy je § 222 tr. zák., který ovšem umožňuje uložení trestu o.s. na dvě léta až osm let.

Ustanovení § 223 tr. zák. pamatuje na případy, kdy dojde k ublížení na zdraví v důsledku porušení důležité povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání postavení nebo funkce, nebo uložené podle zákona. Trestní sazba je zde nízká - trest o.s. až na jeden rok nebo zákaz činnosti.

Ustanovení § 224 tr. zák. postihuje nedbalostní způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti.

Tab. 17 - Podíl NEPO trestů odnětí svobody do 1 roku na celkovém počtu ukládaných NEPO trestů za ublížení na zdraví ve vybraných evropských zemích v roce 1995

	Celkový počet NEPO trestů odnětí svobody (absolutní čísla)	% trestů kratších než 6 měsíců z počtu ve sloupci 1	% trestů delších než 6 měsíců a kratších než 1 rok z počtu ve sloupci 1	celkové % NEPO trestů kratších než 1 rok (z počtu ve sloupci 1)
Albánie	197	-	-	52
Česká republika	315	-	-	36
Dánsko	2 395	93	5	98
Francie (údaje z roku 1996)	7 795	58	24	82
Chorvatsko	81	59	23	83
Itálie	2 407	81	11	92
Kypr	12	75	-	-
Lotyšsko	234	-	-	1
Maďarsko	677	22	32	54
Polsko	812	2	30	32
Portugalsko	188	11	42	53
Rakousko	693	78	11	89
Rusko	31 088	-	7	-
Řecko	2 205	89	6	95
Slovinsko	28	54	29	82
SRN	2 397	16	40	56
Švédsko	2 586	71	12	83
Švýcarsko	152	59	9	68
býv. jugoslávská Republika Makedonie	176	88	12	99

Velká Británie Anglie a Wales	7 335	45	20	65
Skotsko	1 716	58	20	78

Znásilnění

Nejvyšší počet osob odsouzených za znásilnění (v absolutních číslech) vykazovalo v roce 1996 Turecko (8 osob na 100 000 obyvatel), Rusko (6), Litva (5) a Estonsko (3), nejnižší naopak Irsko (0,2) a Chorvatsko (0,4). Statistiky znásilnění ve všech zemích odrážejí pouze ty skutky, které byly nahlášeny policii. Podle očekávání byl podíl žen obžalovaných ze znásilnění v roce 1995 velmi nízký (výjimku tvořilo Severní Irsko s 8 %), mnoho zemí ovšem poukazovalo na skutečnost, že více než pětina obžalovaných byly osoby nezletilé. Cizí státní příslušníci tvořili pachatele trestného činu znásilnění ve Švýcarsku zhruba jednu polovinu, v Estonsku, SRN a Švédsku kolem 30 %.

Přestože ve většině zemí tvoří NEPO trest odnětí svobody hlavní sankci za tento trestný čin, některé země užívají i podmíněné odsouzení nebo jiné tresty nespojené s odnětím svobody. V roce 1995 bylo kolem 30 % obžalovaným uloženo podmíněné odsouzení (*suspended custodial sentence*) v České republice, bývalé Jugoslávské Republice Makedonii, Finsku, Moldávii, Polsku, Rakousku, SRN, Slovinsku a ve Švýcarsku. Ve většině zemí, včetně některých, jejichž právní řád dovoluje ukládat trest doživotního odnětí svobody (např. Anglie a Wales) nebo jiný časově neurčitelný trest, činila průměrná délka trestu 5 let. Nižší průměrnou délku trestu odnětí svobody ukládaly soudy v Norsku a Švédsku (3 roky).

V České republice za trestný čin znásilnění (§241 tr.zák.) krátkodobé tresty o.s. nebudou obecně ukládány – za tento čin podle základní skutkové podstaty stanoví trestní zákon trest odnětí svobody na dvě léta až osm let.

Tab. 18 - Podíl NEPO trestů odnětí svobody do 1 roku na celkovém počtu ukládaných NEPO trestů za znásilnění ve vybraných evropských zemích v roce 1995

	Celkový počet NEPO trestů odnětí svobody (absolutní čísla)	% trestů kratších než 6 měsíců z počtu ve sloupci 1	% trestů delších než 6 měsíců a kratších než 1 rok z počtu ve sloupci 1	celkové % NEPO trestů kratších než 1 rok (z počtu ve sloupci 1)
Albánie	40	-	-	30
Česká republika	118	-	-	4
Dánsko	46	17	33	50
Chorvatsko	18	-	22	22
Francie (údaje z roku 1996)	1 154	0	2	2
Itálie	993	5	18	23
Kypr	0	-	-	-
Lotyšsko	54	-	-	0
Maďarsko	190	0	4	4
Norsko	30	10	17	27
Polsko	650	0	1	1
Portugalsko	96	0	0	0
Rakousko	75	0	8	8
Rusko	9 001	-	1	-
Řecko	35	11	6	17
Slovinsko	21	5	24	29
SRN	643	0	2	2
Švédsko	124	2	6	8
Švýcarsko (nezahrnuje osoby mladší 18 let)	50	2	4	6
býv. jugoslávská republika Makedonie	23	22	26	48
Velká Británie: Anglie a Wales	494	0	1	1
Skotsko	31	0	0	0

Kapitola 4. Výsledky dotazníkového šetření

Při výzkumu aspektů krátkodobých NEPO trestů bylo uskutečněno dotazníkové šetření, v němž vyjadřovali státní zástupci a soudci okresních (obvodních) soudů a ředitelé věznic své názory k této problematice; tři otázky byly položeny probačním pracovníkům.

Při sestavování dotazníků byla zohledněna skutečnost, že při výkonu své profese se respondenti s ukládáním a výkonem krátkodobých NEPO trestů setkávají v různých fázích trestního řízení. Cílem bylo porovnání pohledů jednotlivých profesních skupin na konkrétní problémy a zařazení takto získaných názorů do výzkumu trestněpolitických a kriminologických aspektů krátkodobých trestů odnětí svobody.

4.1. Soubory respondentů

Dotazník pro soubory respondentů z řad soudců a státních zástupců měl 18 otázek (ředitelům věznic bylo dále položeno pět samostatných otázek). Otázky byly koncipovány jednak tak, že respondenti volili z daných možností, u dalších byli vyzváni, aby blíže objasnili svůj postoj stručným komentářem.

Dotazníky byly rozeslány zmíněným institucím po celé ČR, aby byla zajištěna reprezentativnost vzorku.

Soudci

Z 86 dotazníků soudcům okresních (obvodních) soudů se jich vrátilo 61. Návratnost tedy činila 70,9 %.

Nejvíce respondentů z řad soudců vykonává tuto funkci 10–20 let (29,5 %) a nad 20 let (26,2 %). Mezi 3–5 lety a mezi 5–10 lety vykonává toto povolání shodně po 16,4 % dotazovaných. 1–3 roky je ve funkci soudce 8,2 %, a 3,3 % dobu kratší než 1 rok.

Státní zástupci

Z 85 rozeslaných dotazníků jsme jich zpět získali 62, tedy 73 %.

Také z dotázaných státních zástupců byla nejpočetnější skupina těch, kteří byli ve funkci 10–20 let a následovala skupina nad 20 let (29,0 %) a 5–10 let (22,6 %). Ani jeden respondent nebyl ve funkci státního zástupce dobu kratší než 1 rok, mezi 1–3 lety 4,8 % a 3–5 let zastupovalo stát 6,5 % dotázaných.

Ředitelé věznic

Ředitelům věznic bylo rozesláno celkem 29 dotazníků, z čehož se vrátilo 25, tzn. 86,2 %.

Ředitelé věznic vykonávali svou funkci nejčastěji 5–10 let (17 osob). 3–5 let byli ve funkci 4 ředitelé, 1–3 roky tři a dobu kratší než jeden rok zastával svou funkci jeden ředitel věznice.

K seznámení se souborem ředitelů věznic přispělo zjištění, jaký typ věznice respondent řídí.

Věznice	s dohledem	- 4 respondenti (10,8 %)
	s dozorem	- 13 respondentů (35,1 %)
	s ostrahou	- 13 respondentů (35,1 %)
	se zvýšenou ostrahou	- 4 respondenti (10,8 %)
	vazební věznice	- 3 respondenti (8,1 %)

K dispozici jsme tedy měli celkem 148 vyplněných dotazníků.

Tab. 19 - Doba výkonu funkce jednotlivých skupin respondentů (údaje v %)

výkon funkce	soudci		státní zástupci	ředitelé věznic
do 1 roku	3,3		0,0	4
od 1 do 3 let	8,2		4,8	12
od 3 do 5 let	16,4		6,5	16
od 5 do 10 let	16,4		22,6	68
od 10 do 20 let	29,5		37,1	dotaz nepoložen
nad 20 let	26, 2		29,0	dotaz nepoložen

4.2. Výsledky dotazníkového šetření

Otázka č. 1: Dotazovaní byli seznámeni se skutečností, že v roce 1996 bylo z celkového počtu uložených trestů 14,3 % krátkodobých trestů odnětí svobody. Byla proto položena otázka, **jaká část krátkodobých trestů odnětí svobody by mohla být podle názoru respondenta nahrazena alternativními tresty** (trestem obecně prospěšných prací, peněžitým trestem nebo trestem zákazu činnosti).

Nejvíce respondentů (62,3 % soudců, 59,7 % státních zástupců a 40,0 % ředitelů věznic) uvedlo, že podle jejich názoru lze alternativními tresty nahradit méně než jednu čtvrtinu (do 25 %) ukládaných krátkodobých trestů odnětí svobody.

Varianta nahrazení krátkodobých trestů alternativami ze 100 % nenašla mezi respondenty ani jediného příznivce.

Tab. 20 - Odpovědi respondentů na otázku č. 1 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
do 25 %	62,3	59,7	40,0
do 50 %	16,4	16,1	36,0
do 75 %	1,6	4,8	20,0
do 100 %	0,0	0,0	0,0
žádná část	19,7	19,4	4,0

Rozložením odpovědí podle časového úseku, po který respondent zastává svou funkci lze zjistit, že soudci, kteří vykonávají tuto funkci do tří let, se jednoznačně domnívají, že je možno alternativami nahradit do 25 % krátkodobých NEPO trestů (7 respondentů - 100 % shoda). Tato varianta má také zjevnou podporu soudců z kategorie 3–5 let (80 %). V dalších kategoriích roste výrazně preference možnosti, podle které by nemohla být nahrazena žádná část, ačkoliv i tady si prvenství stále udržuje varianta „do 25 %“, až se u respondentů, kteří svou funkci vykonávají déle než 20 let poměr těchto dvou možností vyrovnává (shodně po 37,5 % pro variantu „do 25 %“ i pro „žádnou část“).

Žádnou část krátkodobých trestů odnětí svobody by nenahrazovali pouze státní zástupci, kteří svou funkci vykonávají od 10 let výše. V mladších kategoriích se tento názor nevyskytl ani jednou.

Sedmnáct probačních pracovníků odpovědělo na otázku, **jaký je jejich názor na krátkodobé tresty odnětí svobody a na četnost jejich ukládání.**

Dotazovaní v odpovědích uváděli, že by preferovali ukládání alternativních trestů, poukazovali na jejich menší finanční nákladnost (4 odpovědi) a vhodnost zejména pro prvopachatele (4 odpovědi). Krátkodobé tresty by měly být spíše krajním řešením, kritizována byla též jejich velká četnost. K četnosti se ovšem vyjádřilo méně respondentů, z nichž nikdo nezastává názor, že by se krátkodobé tresty ukládaly příliš málo.

Objevil se i návrh na zlepšení výkonu těchto trestů - měly by být spojeny s kvalitní psychosociální službou a kombinovány s pobytem na svobodě.

Probační pracovníci se vyjadřovali také k alternativním trestům, které považují za vhodnou náhradu za tresty krátkodobé. Navrhovali např. zlepšit legislativní úpravu a zvýšit informovanost zainteresovaných orgánů a veřejnosti, u podmíněného odsouzení s dohledem stanovit odsouzenému povinnost plnit individuálně sestavený resocializační program.

Otázka č.2: Další otázka směřovala ke skupině soudců a státních zástupců a dotazovala se **po příčinách, které jim nejčastěji brání uložit/navrhovat některý alternativní trest namísto krátkodobého trestu odnětí svobody.**

Z námi taxativně vymezených důvodů označila největší část souboru za nejčastější překážku předchozí odsouzení (§ 34 písm. j) tr. zák.). Tuto skutečnost uvedlo 37,9 % soudců a 41,7 % státních zástupců.

Druhým nejfrekventovanějším důvodem byla osoba pachatele.

Tab. 21 - Odpovědi respondentů na otázku č. 2 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci
předchozí odsouzení	37,9	41,7
způsob provedení činu	1,7	1,7
následky tr. činu	0,0	1,7
okolnosti, za kterých byl tr. čin spáchán	5,2	1,7
osoba pachatele	34,5	38,3
obava z recidivy	3,4	6,7
jiné důvody	17,2	8,3

Nejčastějším jiným důvodem, který skupině soudců brání ukládat některý alternativní trest místo krátkodobého NEPO trestu, byl nezáměr obecních (městských) úřadů o trest obecně prospěšných prací nebo špatná spolupráce s nimi (40,7 % z těch, kteří uvedli variantu „jiné důvody“). Dále následuje nezaměstnanost pachatele nebo jeho nesolventnost, která předpokládá nedobytnost uloženého peněžitého trestu (34,9 %). Ve dvou případech (11,6 %) byl uveden jako důvod zdravotní stav pachatele, jeho invalidita nebo různá zdravotní omezení.

Jeden respondent uvedl jako důvod „*částečnou krátkozrakost státních zástupců a praxi odvolacích senátů*“. Dalším uvedeným důvodem bylo „*nízké právní vědomí zúčastněných osob (malá vědomost o možnostech alternativních trestů, vše je nutno provést před soudem a řízení se tak protahuje)*“. Jeden respondent upozorňoval na to, že na soudech chybí probační úředníci, kteří mají na starosti realizaci trestu a spolupráci s obecními (městskými) úřady. Další dotazovaný uvedl, že ukládání trestu obecně prospěšných prací brání „*nedostatečná právní úprava výkonu tohoto trestu*“. Poukázal na absenci zákonných ustanovení o povinnosti obcí podílet se na výkonu trestu obecně prospěšných prací, právní úpravy odpovědnosti za způsobení škody jinému odsouzeným při výkonu tohoto trestu. Respondent navrhuje stanovení odpovědnosti za stát prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti ČR.

Jako „jiné důvody“, které brání státním zástupcům v navrhování ukládání alternativních trestů uváděli respondenti problémy s realizací obecně prospěšných prací, nezájem obcí a jejich neschopnost zajistit výkon těchto trestů (4 odpovědi). Jeden respondent má pochybnosti o smyslu § 23 tr. zák. u tohoto druhu trestu.

Zatímco u služebně mladších respondentů se „jiné důvody“ vyskytují pouze v jedné odpovědi, u služebně nejstarší kategorie soudců jsou nejčastěji uváděným důvodem (35 %). Předchozí odsouzení pachatele (30 %) je důvod, jehož užití roste v každé následující starší skupině respondentů. Pro soudce vykonávající svou funkci 3–20 let je nejčastěji zábranou osoba pachatele (kolem 50 %, ve skupině 10–20 let 33 %). Tento důvod uváděla služebně nejstarší kategorie jako třetí v pořadí.

U státních zástupců se odpovědi podle věkového složení příliš nelišily. Nejstarší kategorie státních zástupců a skupina zastupující stát 5–10 let uvedla jako nejčastější překážku navržení alternativního trestu předchozí odsouzení pachatele. Tuto skutečnost uvedla skupina st. zástupců, kteří jsou ve funkci 10–20 let jako druhou nejfrekventovanější, když nejčastějším uváděným důvodem zde byla osoba pachatele.

Otázka č. 3: Pro zjištění subjektivního hlediska při možnosti výběru byla stejné skupině respondentů položena třetí otázka, **zda respondent dává přednost krátkodobému trestu odnětí svobody před uložením trestu obecně prospěšných prací (OPP), i když jsou pro uložení trestu splněny zákonné podmínky.**

Výsledky odpovědí svědčí o značné závislosti využívání této možnosti na konkrétním soudci nebo státním zástupci. Krátkodobý trest preferuje 42,6 % soudců oproti 57,4 %, kteří se přiklánějí spíše k využívání obecně prospěšných prací.

Pouze oba respondenti, kteří svou funkci vykonávají dobu kratší než jeden rok se shodli na tom, že v uvedeném případě preferují krátkodobý trest odnětí svobody. U dalších skupin soudců je poměr mezi oběma možnostmi téměř vyvážený tam, kde nakonec zvítězila obliba NEPO trestu, zatímco ve skupinách, kde převládala tendence k ukládání trestu OPP, byly v počtech příznivců značné rozdíly (nejzřetelněji to vyplývá z výsledků ve skupině respondentů soudících déle než 20 let - téměř 69 % preferuje OPP).

U státních zástupců je rozdíl v obou trestech zcela nepatrný - 50,8 % se přiklání k navrhování krátkodobých NEPO trestů, zatímco 49,2 % volí raději trest OPP.

Služebně nejmladší skupina státních zástupců dává jednomyslně přednost krátkodobému trestu. Dvě třetiny (66 %) respondentů ze skupiny nejstarší se naopak přiklánějí spíše k alternativě (zde OPP), ovšem téměř stejné procento (60 %) dotázaných st. zástupců z druhé služebně nejstarší skupiny preferují NEPO trest.

Otázka č. 4: Ve čtvrté otázce bylo zjišťováno, co soudci a státní zástupci **od výkonu krátkodobého trestu odnětí svobody očekávají především**. Možnosti byly opět stanoveny taxativně.

Tab. 22 - Odpovědi respondentů na otázku č. 4 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci
ochrana spol. před pachatelem	26,3	25,8
zabránění odsouzenému v dalším páčání	26,3	29,0
předpoklad, že výkon trestu jej vychová k tomu, aby vedl řádný život	33,3	30,6
výkon trestu bude působit i na ostatní členy společnosti	14,0	14,5

Obě kategorie nejmladších soudců od výkonu trestu odnětí svobody jednoznačně očekávají, že vychová pachatele k tomu, aby vedl řádný život. Tento předpoklad je prvním uváděným také ve skupině soudců mezi 5 a 10 lety, u soudců v kategorii 3–5 let ustoupil požadavku ochrany společnosti před pachatelem trestného činu. Kategorie profesně nejstarší dává oběma těmto možnostem shodný počet hlasů. Obě nejstarší kategorie soudců dále očekávají, že výkon trestu zabrání odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti (skoro 37 % soudců vykonávajících svou funkci 10–20 let).

Mladší státní zástupci od výkonu krátkodobého NEPO trestu očekávají ve větší míře ochranu společnosti před pachatelem trestného činu a zabránění odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti, starší respondenti se přiklánějí spíše k předpokladu, že výkon trestu vychová pachatele k tomu, aby vedl řádný život. Počty hlasů pro jednotlivé varianty jsou ovšem vyvážené, ani jedna z možností zcela jasně nevítězí.

Otázka č. 5: S předchozí otázkou úzce souvisí i dotaz, **zda se respondent domnívá, že krátkodobé tresty odnětí svobody mohou vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život.** Tato otázka byla položena všem čtyřem skupinám respondentů. Byl stanoven pětibodový žebříček, na kterém měli dotazovaní označit stupeň možné výchovy pachatele.

Naprostá většina dotázaných zvolila variantu „průměru“.

Výchovná funkce krátkodobých trestů byla hodnocena u probačních pracovníků průměrnou známkou 3,31.

Tab. 23 - Odpovědi respondentů na otázku č. 5 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic	probační prac.
ano	1,6	4,8	4,0	17,2
spíše ano	14,8	16,1	8,0	6,9
občas	59,0	58,1	52,0	31,0
spíše ne	16,4	17,7	24,0	17,3
ne	8,2	3,2	12,0	27,6

Názor, že krátkodobé tresty odnětí svobody mohou vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život, se vyskytl jen jediný, a to u respondenta z nejmladší kategorie soudců. Všechny

věkové kategorie jednoznačně zastávají stanovisko „občas“, někteří z respondentů k otázce připsali, že tato převýchova závisí na konkrétním jednotlivci, a tudíž nelze generalizovat. Soudci mezi 5–20 lety ve funkcích dále preferují názor, že „spíše ano“, ostatní se přiklánějí k variantě „spíše ne“. U soudců zastávajících své pozice 3–5 let se poprvé objevuje domněnka nemožnosti převýchovy pachatele krátkodobým NEPO trestem. V této a všech starších kategoriích se k ní přikláněl vždy jeden respondent, u kategorie nejstarší respondenti dva.

Všechny skupiny státních zástupců vůbec nebo jen ojediněle volí oba krajní znaky - „ano“ a „ne“ a ve všech skupinách jasně převládá možnost „občas, záleží na osobě pachatele“.

Otázka č. 6: Podobně zaměřená byla i otázka následující, kde bylo zkoumáno, **zda podle názoru respondenta mohou krátkodobé tresty odnětí svobody působit výchovně i na ostatní členy společnosti**. Dotazník se opět obracel na všechny čtyři skupiny dotazovaných a hodnotová stupnice byla totožná se stupnicí předchozí (tzn. 5 znaků, přičemž znak „1“ je nejlepším hodnocením).

Soudci (44,3 %) i státní zástupci (ve 43,5 %) zvolili opět nejčastěji znak „3“, stejně jako 27,7 % probačních pracovníků. Naproti tomu 32,0 % ředitelů věznic označilo znak „spíše ano“.

Odstrašující funkce krátkodobých trestů byla probačními pracovníky hodnocena průměrnou známkou 3,34, tedy o něco hůře než funkce výchovná. Většina respondentů však ve svých vyjádřeních hodnotila stejnou známkou výchovnou i odstrašující funkci.

Tab. 24 - Odpovědi respondentů na otázku č. 6 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic	probační prac.
ano	8,2	16,1	16,0	17,2
spíše ano	31,1	21,0	32,0	6,8
občas	44,3	43,5	28,0	27,7
spíše ne	13,1	12,9	20,0	20,7
ne	3,3	6,5	4,0	27,6

Jak již bylo uvedeno, naprostá většina respondentů se přiklání k možnosti průměru, tedy odpovědi „občas a v závislosti na konkrétním jedinci“. Proto bylo překvapením, že v kategorii respondentů soudících 1–3 roky tuto možnost nezvolil ani jeden dotázaný. Téměř všichni

respondenti z této skupiny zvolili variantu „spíše ano“, kterou ostatní kategorie umísťovali obvykle na druhé místo. U soudců vykonávajících svou funkci 3–5 let byly počty hlasů variantám „spíše ano“, „občas“ a „spíše ne“ velmi vyvážené, zatímco u soudců nejstarší kategorie byl počet respondentů, kteří volili jinou variantu než „občas“, zanedbatelný. Jednoznačný nesouhlas s názorem, že tyto tresty působí výchovně na ostatní členy společnosti, je ojedinělý (po 1 respondentovi z kategorie 1–3 roky a 10–20 let).

Státní zástupci všech skupin se přiklání k variantě „občas“, starší věkové kategorie též často volí možnost „spíše ano“.

Otázka č. 7: Na **nevýhody krátkodobých trestů odnětí svobody** byly dotázány opět všechny čtyři skupiny respondentů. Volili tři ze sedmi taxativně vymezených možností.

Tab. 25 - Odpovědi soudců na otázku č. 7 (údaje v %)

	1. místo	2. místo	3. místo
vytržení pachatele z občanského života	16,4	16,4	16,4
nežádoucí stigmatizace pachatele	3,3	8,2	1,6
negat. vliv vězeňského prostředí	27,9	19,7	23,0
obtížné zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do spol.	23,0	18,0	9,8
náklady na výkon trestu	11,5	18,0	21,3
způsobují přeplněnost věznic	4,9	11,5	16,4
jiné důvody	1,6	0,0	1,6

Soudci nejčastěji spatřovali nevýhodu v negativním vlivu vězeňského prostředí. Druhou nevýhodou byla skutečnost spočívající v obtížném zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do společnosti. Negativum spočívající ve vytržení pachatele z občanského života uváděli respondenti jako třetí nejčastější.

Obě nejmladší kategorie vyzdvihují nevýhodu obtížného zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do společnosti, a naopak jako nevýhodu krátkodobého trestu odnětí svobody neberou vůbec nežádoucí stigmatizaci pachatele. Ostatní skupiny respondentů spatřují největší nevýhodu v negativním vlivu vězeňského prostředí (kolem 30 %), pouze kategorie soudců 5–10

let upozorňuje na náklady na výkon trestu. Dvě nejstarší skupiny respondentů a soudci ve skupině 3–5 let kladou na druhé místo vytržení pachatele z občanského života.

V odpovědích státních zástupců se na prvním místě nejčastěji umístila nevýhoda vysokých nákladů na výkon trestu odnětí svobody (25,8 %), na druhé místo byly společně zařazovány přeplněnost věznic a obtížné zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do společnosti (po 21,0 %). Na třetí místo respondenti nejčastěji umísťovali negativní vliv vězeňského prostředí (22,6 %)

Tab. 26 - Odpovědi státních zástupců na otázku č. 7 (údaje v %)

	1. místo	2. místo	3. místo
vytržení pachatele z občanského života	11,3	6,5	6,5
nežádoucí stigmatizace pachatele	0,0	4,8	0,0
negativní vliv vězeňského prostředí	22,6	9,7	22,6
obtížné zařazení po výkonu trestu do spol.	6,5	21,0	12,9
náklady na výkon trestu	25,8	17,7	14,5
způsobují přeplněnost věznic	14,5	21,0	8,1
jiné důvody	0,0	0,0	11,3

Nejstarší kategorie státních zástupců spatřuje největší nevýhodu v obtížném zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do společnosti. Další nevýhodu uváděnou v této kategorii vidí respondenti v negativním vlivu vězeňského prostředí. Tuto skutečnost uvádějí nejčastěji respondenti ze skupiny 10–20 let a 5–10 let (v této skupině dotázaných uvedl stejný počet respondentů negativum v podobě nákladů na výkon trestu). Dvě nejmladší kategorie státních zástupců považují za hlavní nevýhodu kromě nákladů na výkon trestu také přeplněnost věznic, které ukládání krátkodobých trestů způsobuje.

Vězeňští pracovníci naopak přikládají značný význam negativnímu vlivu vězeňského prostředí na odsouzeného. Tento bod na prvním místě uvedlo 28,0 % respondentů. Na druhé místo dotázaní nejčastěji kladli vysoké náklady na výkon trestu (ve 32,0 %) a na místě třetím se nejčastěji vyskytovala odpověď, že tito odsouzení způsobují přeplněnost věznic (24,0 %).

Tab. 27 - Odpovědi ředitelů věznic na otázku č.7 (údaje v %)

	1. místo	2. místo	3. místo
vytržení pachatele z občanského života	20,0	4,0	20,0
nežádoucí stigmatizace pachatele	4,0	8,0	8,0
negativní vliv vězeňského prostředí	28,0	12,0	20,0
obtížné zařazení po výkonu trestu do spol.	12,0	12,0	8,0
náklady na výkon trestu	4,0	32,0	12,0
způsobují přeplněnost věznic	24,0	16,0	24,0
jiné důvody	4,0	4,0	0,0

Mezi nejvíce zdůrazňované nevýhody těchto trestů patří podle probačních pracovníků jejich nákladnost (3 odpovědi), vytržení odsouzeného ze sociálního života (ztráta zaměstnání, přerušení vztahů v rodině - 5 odpovědi), nedostatečné výchovné působení (*jedna pracovnice uvedla, že podle její zkušenosti mají odsouzení výkon trestu jako rekreaci*). Dalším negativem krátkodobých trestů je skutečnost, že bývají školou zločinu.

Otázka č. 8: Ptali jsme se, **zda se respondenti domnívají, že trestné činy, za něž je stanovena podle platné právní úpravy horní hranice trestu odnětí svobody do jednoho roku, by mohly být vzhledem k menší typové nebezpečnosti považovány za přestupky.**

Ve skupině ředitelů věznic zcela jednoznačně (v 80 % odpovědí) zvítězil negativní postoj ke změně trestněprávního posouzení těchto druhů trestných činů.

Velmi podobný názor vyplynul také z odpovědí státních zástupců; 77,4 % záporných a 22,6 % kladných odpovědí svědčí o souhlasu této skupiny respondentů se stávající právní úpravou.

Proto byl překvapující téměř shodný počet kladných a záporných vyjádření ve skupině soudců, kde se pro klasifikaci těchto činů jako přestupky vyslovilo 46,7 % a proti 53,3 % respondentů, což pravděpodobně vyplývá z přetíženosti soudů, a tedy možnosti přenechat alespoň část agendy k rozhodování správním orgánům.

Tab. 28 - Odpovědi respondentů na otázku č. 8 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
nahradit	46,7	22,6	20,0
nenahrazovat	53,3	77,4	80,0

Porovnáme-li odpovědi v jednotlivých skupinách respondentů podle služebního stáří, jedinou skupinou, která by tyto trestné činy kvalifikovala jako přestupky byla skupina nejstarší, ovšem s rozdílem mínění jediného respondenta. V dalších kategoriích byly počty hlasů pro i proti téměř vyvážené – největší rozdíl se vyskytl u respondentů, vykonávajících funkci soudce 1–3 roky (1 respondent by tyto skutky hodnotil jako přestupky, 4 dotázaní nikoliv).

Kategorie služebně nejmladších státních zástupců se jednomyslně vyjádřila proti změně v kvalifikaci těchto činů a také v ostatních skupinách měl jednoznačnou podporu negativní postoj k hodnocení činů, za které je stanovena horní hranice trestu odnětí svobody do 1 roku jako přestupky.

Otázka č. 9: Zajímá nás též názor respondentů na to, **u kterých trestných činů splňují podle jejich názoru účel trestu lépe krátkodobé tresty odnětí svobody než tresty alternativní.** Dotazovaným byly nabídnuty čtyři taxativně dané možnosti – trestné činy proti majetku, násilné trestné činy, jiné trestné činy nebo žádné tr. činy.

Tab. 29 - Odpovědi respondentů na otázku č. 9 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
proti majetku	39,3	45,2	20,0
násilné tr. činy	49,2	45,2	72,0
jiné tr. činy	3,3	6,5	12,0
žádné tr. činy	11,5	6,5	4,0

V případě násilných trestných činů dokazují odpovědi 49,2 % dotázaných soudců, že to, zda bude s ohledem na lepší splnění účelu trestu uložen trest alternativní nebo krátkodobý NEPO, závisí spíše na jednotlivém soudci a konkrétním případě.

Ve skupinách soudců služebně mladších a středních se ke krátkodobým trestům odnětí svobody přiklání v případě trestných činů proti majetku a násilných trestných činů vždy téměř shodné počty respondentů. Více vyhraněný názor zastávají respondenti ze skupiny nejstarší, kde se naprostá většina (55,6 %) dotázaných vyslovila pro krátkodobé tresty u násilných trestných činů.

Tři z respondentů nepovažují kritérium druhu trestného činu za dostatečné pro určení vhodnosti krátkodobého trestu odnětí svobody.

Všechny skupiny státních zástupců se domnívají, že účel trestu splní lépe krátkodobý trest odnětí svobody u trestných činů proti majetku a u násilných trestných činů. Jiné názory jsou spíše výjimečné, jak ostatně vyplývá z výše uvedeného.

Také ředitelé věznic se domnívají, že u trestných činů proti majetku neplní tresty krátkodobého odnětí svobody lépe svůj účel než tresty alternativní (20,0 %). Naopak u násilných trestných činů vězeňští pracovníci preferují ukládání NEPO trestů (72,0 %).

Otázka č. 10: Tato konkrétnější otázka seznámila respondenty se skutečností, že v roce 1996 bylo téměř 9 % odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody odsouzeno pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona. Bylo proto zjišťováno, zda se dotazovaný domnívá, že **výkon krátkodobého trestu odnětí svobody ukládaný za trestný čin podle § 213 tr. z. splňuje účel trestu.**

Odpovědi soudců a státních zástupců se příliš nelišily, u ředitelů věznic byly rozdíly znatelnější.

Tab. 30 - Odpovědi respondentů na otázku č. 10 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
ano	47,5	45,9	36,0
ne	52,5	54,1	64,0

Oba respondenti z nejmladší a 75 % respondentů z nejstarší skupiny soudců se nedomnívají, že krátkodobý NEPO trest ukládaný za trestný čin podle § 213 tr. zák. splňuje účel trestu. Ve stejném smyslu se vyjádřila také většina ze skupiny 5–10 let. Naproti tomu podle 61 % dotazovaných soudců v oddíle 10–20 let uložením NEPO trestu účel trestu splněn je a k témuž názoru se přiklání i většina soudců z ostatních kategorií.

Mladší skupiny státních zástupců se domnívají, že krátkodobý trest odnětí svobody uložený za trestný čin podle § 213 tr. zák. účel trestu neplní. Naopak většina respondentů dvou nejstarších kategorií zastává názor, že tento trest účel trestu plní, ovšem rozdíly v počtech protikladných hlasů jsou nižší než rozdíly v kategoriích mladších stát. zástupců.

Otázka č. 11: Vzhledem k ne zcela jednoznačnému časovému vymezení pojmu „krátkodobý trest“ byla respondentům položena otázka **jaká nejnižší výměra trestu již může podle jejich názoru obvykle plnit výchovnou funkci**. Možnosti odpovědí byly stanoveny taxativně a vycházely z minimální délky trestu odnětí svobody běžně shledávané penology jako dostačující pro jeho účinnost a z Rezoluce Rady Evropy (73) 17, která považuje za „krátkodobý“ trest odnětí svobody do šesti měsíců.

Nejvyšší procento soudců (42,1 %) a téměř stejný počet státních zástupců (41,0 %) se přiklonilo k časové výměře do 6 měsíců. Pouze o málo nižší procento státních zástupců (37,7 %) preferovalo výměru do 3 měsíců; soudci se k této možnosti přiklonili v 28,1 %.

Tab. 31 - Odpovědi respondentů na otázku č. 11 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
do 1 měs.	17,5	9,8	16,0
do 3 měs.	28,1	37,7	8,0
do 6 měs.	42,1	41,0	20,0
do 12 měs.	8,8	8,2	32,0
nad 1 rok	3,5	3,3	24,0

Z rozložení soudců-respondentů do jednotlivých kategorií v závislosti na době, po kterou vykonávají svou funkci lze zjistit, že většina respondentů všech kategorií, s výjimkou nejmladší, se domnívá, že výchovnou funkci může plnit výměra trestu do 6 měsíců. Naopak ojedinělým je názor, že nejnižší výměra trestu, která by plnila tuto funkci, je doba delší než 1 rok a jen o málo častěji se vyskytuje mínění, že vychovat může pachatele trest v nejnižší výměře do 12 měsíců.

Nejvíce respondentů ze skupiny služebně nejmladších (75 %) a nejstarších státních zástupců (50 %) se domnívá, že výchovnou funkci může trest plnit, je-li uložen ve výměře do 3 měsíců. Ostatní kategorie se přiklání spíše k trestu do 6 měsíců; jediný respondent, který uvedl,

že výchovnou funkci může plnit trest delší než 1 rok, patří do skupiny, která zastupuje stát 10–20 let.

Odpovědi ředitelů věznic se od výše uvedených skupin respondentů lišily zejména preferencí trestu ve výměře do 12 měsíců (32,0 %) a výrazně odlišný byl také příklon k trestům delším než 1 rok (24,0 %). K názoru, že výchovně může působit trest do 6 měsíců se přikláněla jedna pětina dotázaných, podle poměrně vysokého procenta (16,0 %) tak může působit i trest do 1 měsíce.

Otázka č. 12: Pro určení délky časové výměry krátkodobého trestu je především rozhodující, jak je takto stanovený trest schopen plnit své funkce. Kromě funkce výchovné je třeba zohlednit také funkci odstrašující, a proto byla dotázaným položena otázka, **jaká nejnižší výměra trestu již může podle jejich názoru obvykle plnit jeho odstrašující funkci.**

Odpovědi obou skupin se značně lišily – ředitelé věznic výrazně preferovali (48,0 %) trest v časové výměře převyšující 1 rok, soudci se naproti tomu přikláněli nejčastěji k trestu do 6 měsíců (32,1 %).

Tab. 32 - Odpovědi respondentů na otázku č. 12 (údaje v %)

	soudci	ředitelé věznic
do 1 měs.	10,7	12,0
do 3 měs.	19,6	12,0
do 6 měs.	32,1	16,0
do 12 měs.	17,9	12,0
nad 1 rok	19,6	48,0

V porovnání s předchozí otázkou se vyskytlo méně respondentů, kteří se domnívají, že odstrašující funkci plní nejnižší výměra trestu, tedy do jednoho měsíce a naproti tomu mnohem více dotázaných se přiklání k názoru, že tuto funkci může plnit až nejvyšší zde uvedený trest – nad 1 rok. Skupiny starších soudců preferují tresty do 3 až 6 měsíců, mladší soudci spíše tresty do 6 a do 12 měsíců.

Otázka č. 13: Na respondenty z řad soudců a státních zástupců se obracela otázka zjišťující, **zda se podle respondentova mínění dopouštějí odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody opakovaně nových trestných činů.**

V obou skupinách zcela jednoznačně převládla kladná odpověď.

Tab. 33 - Odpovědi respondentů na otázku č. 13 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci
ano	75,0	81,0
ne	5,0	5,2
nevím	20,0	13,8

Všechny skupiny respondentů se přiklání k názoru, že odsouzení ke krátkodobým NEPO se dopouštějí často nových trestných činů, jen u skupiny soudců zastávajících svou funkci 5–10 let se vyskytuje také značný počet odpovědí „nevím“.

Otázka č. 14: § 23 odst. 1 tr. zák. stanoví, že účelem trestu je mimo jiné působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Tímto tématem se zabývala otázka, **zda podle názoru respondentů působí krátkodobé tresty odnětí svobody pozitivně na právní vědomí společnosti zejména tím, že občané považují tyto tresty za spravedlivé a vhodné.**

Státní zástupci se spolu s řediteli věznic přiklonili k názoru, že tyto tresty na právní vědomí společnosti pozitivně působí.

Tab. 34 - Odpovědi respondentů na otázku č. 14 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
ano	36,7	58,1	40,0
ne	25,0	14,5	32,0
nemohu posoudit	38,3	27,4	28,0

Většina respondentů z nejstarší kategorie soudců a ze skupiny 3–5 let dopad krátkodobých NEPO trestů na právní vědomí společnosti nemohou posoudit. Ve všech ostatních skupinách se největší počet soudců přiklání k názoru, že tyto tresty na právní vědomí společnosti působí pozitivně.

100 % státních zástupců nejmladší skupiny se vyjádřilo, že tuto otázku nemůže posoudit. Všechny ostatní kategorie se přiklání k názoru, že krátkodobé NEPO tresty na právní vědomí společnosti pozitivně působí (tento názor zastává 61 % respondentů z kategorie nejstarší a dokonce 70 % respondentů ze skupiny, která funkci stát. zástupce vykonává 10–20 let).

Otázka č. 15: K samotnému způsobu výkonu trestu se obracela otázka položená soudcům a státním zástupcům, **do jakého typu věznic respondent nejčastěji zařazuje/by dle jeho názoru mohli být zařazeni odsouzení ke krátkodobému trestu odnětí svobody.**

Dotázaní označili za nejvhodnější typ věznici s dozorem (soudci 84,5 %, stát. zástupci v 52,5 %). Dále se ovšem odpovědi velmi výrazně liší. Zatímco zbytek dotázaných respondentů z řad státních zástupců (47,5 %) se přiklání k věznici s dohledem, tento typ věznice udávají pouhá 3,4 % soudců, když 12,1 % soudců preferuje věznici s ostrahou. Typ věznice se zvýšenou ostrahou nevolil ani jeden respondent.

Tab. 35 - Odpovědi respondentů na otázku č. 15 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci
dohled	3,4	47,5
dozor	84,5	52,5
ostraha	12,1	0,0
zvýšená ostraha	0,0	0,0

Otázka č. 16: Respondenti měli dále vyjádřit **svůj názor, zda je vhodné ukládat podle platné právní úpravy velmi krátké tresty odnětí svobody (ve výměře dnů nebo týdnů), a svůj názor zdůvodnit.**

Převažovala jednoznačně negativní odpověď:

Tab. 36 - Odpovědi respondentů na otázku č. 16 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
ano	22,4	22,6	16,0
ne	77,6	77,4	84,0

Třicet sedm státních zástupců zdůvodnilo nevhodnost ukládání takových trestů. Jsou považovány za příliš krátké a tudíž neplní svůj účel, neboť nepřevychovají pachatele a ani neochrání společnost (22 odpovědi). Jejich výkon je příliš nákladný a zbytečně zatěžuje státní aparát (12 odpovědi). Dále bylo poukazováno na to, že vzhledem k současným podmínkám výkonu trestu a současné právní úpravě nejsou takové tresty vhodné, protože způsobují přeplněnost věznic, narušují sociální a rodinné vztahy. Tresty v takové výměře je možno nahradit alternativami a objevily se názory, že tresty odnětí svobody jsou ukládány především recidivistům, kteří by ovšem takovou výměru nepovažovali za trest.

Deset respondentů (6,1 %) z řad soudců pokládá takto krátké tresty za nevhodné, neboť dle jejich názoru nemohou plnit účel trestu daný § 23 tr. zák. Stejný počet soudců upozorňuje na skutečnost, že zde většinou chybí výchovný účinek a že tento trest nezajistí ani nápravu pachatele. S tím souvisí dalších 8 odpovědí, které udávají, že takto krátké tresty neplní odstrašující funkci a na pachatele vůbec nepůsobí (jeden respondent uvedl, že pachatel, kterému je ukládán NEPO trest, *není před soudem poprvé*). Jen o něco méně, 7 respondentů, upozorňuje na nákladnost a administrativní náročnost. S tím souvisí i argument o přeplněnosti věznic a absenci vhodných a k výkonu těchto trestů potřebných zařízení (celkem 6 odpovědí). Jeden respondent uvedl, že *smysl by tento druh trestu měl, kdyby existovaly věznice při soudech 1. stupně* a odkazuje na úpravu 1. republiky. To, že tyto tresty nevarují ostatní uvedlo 5 dotazovaných. Nemožností přizpůsobit se režimu výkonu trestu argumentují 4 soudci a jeden dotázaný uvádí, že *odsouzený projde jen přijímacími procedurami, je přeřazen do věznice a odchází*. Dále bylo poukazováno na to, že tyto tresty postrádají preventivní funkci generální i speciální (2 hlasy) a že vhodnější je jejich nahrazení alternativami (2 odpovědi). Zazněla také výhrada, že trest nenásleduje bezprostředně po spáchání trestného činu a že trestem uloženým na dny nebo týdny dojde ke znevážení práce orgánů činných v trestním řízení.

Nejčastějším argumentem odpůrců těchto trestů ze strany vězeňských pracovníků byla nemožnost splnění účelu výkonu trestu odnětí svobody (takto 4 odpovědi) a že tyto tresty kromě izolace od společnosti nic neřeší. K tomu bylo často uváděno, že pro osoby odsouzené lze jen těžko najít práci a že pro ně není možno najít vhodný resocializační program (4 respondenti). Bylo

poukazováno i na to, že režim ve vězení s dohledem a dozorem je velmi mírný a výchovný i odstrašující aspekt výkonu trestu je mizivý (6 odpovědí). Respondenti se dotkli také problému přeplněnosti věznic (2 dotázaní) a zbytečných vysokých nákladů, které by byly s takto krátkými tresty spojeny (5 respondentů). Jeden respondent uvedl, že náklady na tříměsíční věznění činí až 36 000 Kč. Čtyři vězeňští pracovníci upozornili na sociální aspekty otázky – rodinné problémy s výkonem velmi krátkého trestu spojené, vytržení ze společnosti a ztrátu zaměstnání. (Jeden dotázaný uvedl, že *ve výkonu trestu je uspokojování mnoha potřeb omezeno i blokováno. Nezkušené a bázlivi se mohou stát objektem homosexuální stimulace a manipulativních praktik zkušených a fyzicky zdatných spoluodsouzených. Trest odnětí svobody negativně ovlivňuje také sebevědomí a vnímání perspektivy a odsouzeného stigmatizuje.*) Dva respondenti navrhovali místo velmi krátkých NEPO trestů raději tresty alternativní.

Za vhodné tyto tresty považovalo 22,4 % soudců, 22,6 % st. zástupců a 16 % vězeňských pracovníků.

Mezi 12 státními zástupci, kteří tyto tresty za vhodné považují se objevily názory, že každý trest, který je neodvratitelný, působí preventivně. Zdůrazňována byla nutnost ukládat tresty pokud možno bezprostředně po spáchání trestného činu. Takové sankce by plnily svůj účel zejména při jejich aplikaci za bagatelní trestné činy, např. výtržnictví, drobné krádeže nebo vandalství. Některým se zdá účelné ukládat tyto tresty recidivistům, tam, kde selhaly alternativy, jiní by naopak velmi krátké tresty ukládali mladistvým a prvotrestaným.

Soudci, kteří tyto tresty za vhodné pokládali, většinou jako důvod uváděli, že *v některých případech „to stačí“*. *Pachatel si tak uvědomí, že za spáchaný čin následuje potrestání*. Někdy může být jen takhle krátký trest jakousi šancí, pokud nelze uložit trest alternativní. V případě, že alternativní trest uložen byl, ale nesetkal se se žádoucí odezvou a účinkem, může velmi krátký trest sloužit jako výstraha. Respondenti upozorňují na nízkou nebezpečnost činů, za které by byl tento trest ukládán a doporučují jeho aplikaci v případech nedbalostních trestných činů nebo činů, jejichž horní hranice odnětí svobody nepřekračuje 6 měsíců, příp. 1 rok. Jeden respondent na podporu velmi krátkých trestů uvedl *minimální obstrukce v porovnání s peněžitým trestem nebo trestem obecně prospěšných prací*.

Čtyři ředitelé věznic, kteří souhlasili s využíváním velmi krátkých trestů, je podmiňovali jejich výkonem bezprostředně po spáchání činu, nebo v případech přeměny jiného druhu trestu, příp. pokud je alternativní trest odsouzeným soustavně mařen. Bylo poukazováno i na to, že by mělo jít pouze o osoby, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé. Byl zde také zmíněn názor, že i velmi krátké tresty odnětí svobody mohou plnit odstrašující funkci, protože na

odsouzeného nejvíce zapůsobí první dojem a při výkonu trestu v délce několika dnů nebo týdnů se ještě nestačí přizpůsobit kriminální subkultuře.

100 % respondentů ze služebně nejmladší a nejstarší skupiny státních zástupců s ukládáním takto krátkých trestů nesouhlasí; nejmenší procentuální rozdíl je mezi stanovisky respondentů, vykonávajících svou funkci 10–20 let (57 % proti a 43 % pro ukládání velmi krátkých trestů odnětí svobody).

Otázka č. 17: Soudci, státní zástupci a ředitelé věznic byli dále požádáni, aby uvedli, **jakou jinou kategorii sankcí, které by obsahovaly krátkodobé omezení osobní svobody, by považovali za vhodné zavést nad rámec dosavadní právní úpravy.** Respondentům bylo nabídnuto šest možností, z kterých mohli vybrat jednu nebo více.

Mezi soudci byla nejčastěji volenou variantou možnost výkonu trestu v zařízeních spravovaných obecními úřady (42,6 %). Víkendové věznění ve věznici preferovalo 32,8 % soudců a 26,2 % se přiklonilo k výkonu trestu ve věznici otevřeného typu. Naopak nejméně (pouze jediný) z respondentů uvedl variantu „jiné“. K tomu navrhl zřízení okresních věznic. Odsouzený by byl v daném konkrétním místě znám a preventivně by proto působil např. strach z ostudy, když bude veden do práce apod.

Také státními zástupci byla nejvíce podpořena možnost výkonu trestu odnětí svobody v zařízeních spravovaných obecními úřady (43,5 %). Po 25,8 % příznivců získalo zřízení věznic otevřeného typu a zároveň varianta, která nepovažuje zavádění další kategorie sankcí za vhodné. 22,6 % respondentů bylo pro zřízení institutu víkendového vězení ve věznici.

Jiný druh trestu navrhovali tři respondenti z řad státních zástupců. Dva se domnívají, že by bylo vhodné zavést věznice s tvrdým pracovním režimem. Další dotazovaný navrhuje tělesné tresty pro mladistvé, domnívá se, že na ně mohou mít větší vliv než peněžité sankce, které by stejně neplatili oni. Jeden respondent uvádí, že není vhodné zavádět nové druhy sankcí, protože by se zvýšily již tak vysoké náklady státu.

60 % ředitelů věznic se vyjádřilo pro zřízení věznic otevřeného typu, následovala varianta, podle které by se trest vykonával v zařízeních spravovaných obecními úřady (44 %). Jiné druhy trestů navrhovali čtyři respondenti, kteří se domnívají, že by měl odsouzený odpracovat stanovený počet hodin při obecně prospěšných pracích pro obec v místě bydliště a tyto manuální práce provádět zdarma. Jeden respondent navrhl spojit trest výkonu obecně prospěšných prací s konkrétně zaměřeným výchovným programem např. pro pachatele, kteří se dopustili trestné činnosti pod vlivem alkoholu nebo drog, sexuální delikventy či pachatele závažných dopravních

nehod, při kterých došlo k poškození zdraví. Dalším návrhem bylo zřízení vězení pro prvovězněné osoby s velmi přísnými podmínkami kázně a pořádku, přičemž při nedodržení takových kritérií ze strany vězně by byl pobyt ve vězení prodloužen na dobu od 1 měsíce do 1 roku.

Tab. 37 - Odpovědi respondentů na otázku č. 17 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci	ředitelé věznic
domácí vězení	11,5	6,5	24,0
víkendové věznění ve věznici	32,8	22,6	16,0
výkon trestu v zařízeních spravovaných obecními úřady	42,6	43,5	44,0
věznice otevřeného typu	26,2	25,8	60,0
jiné	1,6	3,2	20,0
žádné	21,3	25,8	4,0

Otázka č. 18: Dotazovaní soudci a státní zástupci měli také odpovědět, zda **někdy rozhodli/podali návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených ke krátkodobému trestu odnětí svobody.**

Z odpovědí vyplynulo, že státní zástupci návrhy na podmíněné propuštění v těchto případech téměř vůbec nepodávají (1,6 %). 15,3 % soudců ovšem uvedlo, že již někdy o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených ke krátkodobému trestu rozhodlo.

Tab. 38 - Odpovědi respondentů na otázku č. 18 (údaje v %)

	soudci	státní zástupci
ano	15,3	1,6
ne	84,7	98,4

Žádný respondent z obou nejmladších skupin soudců nikdy nerozhodl o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u odsouzeného ke krátkodobému NEPO trestu. Z dalších kategorií takto rozhodlo vždy po dvou respondentech.

Jediným státním zástupcem, který někdy navrhl podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u odsouzeného ke krátkodobému trestu, byl respondent ze skupiny, která zastupuje stát 10–20 let.

Soubor ředitelů věznic

Následující otázky byly položeny pouze souboru ředitelů věznic:

Otázka č. 19: Šetřením bylo zjišťováno, zda se **v jednotlivých věznicích liší resocializační programy pro odsouzené ke krátkodobým trestům odnětí svobody od resocializačních programů pro ostatní odsouzené.**

Osm respondentů, kteří se vyjádřili negativně, své rozhodnutí většinou dále nekomentovali, jen jeden uvedl, že v těchto případech je vhodné nahradit krátkodobé tresty alternativami, čímž se sníží přeplněnost věznic, a naopak se zvýší podíl pozitivního ovlivňování odsouzeného.

Z patnácti ředitelů věznic, kteří ve svých věznicích rozlišují resocializační programy pro odsouzené ke krátkodobým a dlouhodobým trestům 4 uvedli, že těmto vězňům jsou stanoveny minimální (základní) resocializační programy (odkazováno bylo na § 9 odst. 2 vyhl. MS č. 110/1994), tzn. dodržování dobré pracovní morálky, kázně a pořádku, dobrovolná činnost ve prospěch věznice apod. Tyto programy se odlišují zejména tím, že jsou v nich plánovány aktivity, jejichž naplnění je možné během výkonu trestu. Důraz je přitom kladen na adaptaci odsouzeného na podmínky výkonu trestu, na udržení rodinných vztahů a celkového sociálního zázemí. Odsouzení nejsou zpravidla zařazováni do výchovných a vzdělávacích programů.

Resocializační programy určené odsouzeným k dlouhodobějším trestům se zaměřují více na větší rozsah terapeutických metod a terapeutických pracovních programů a reintegraci odsouzeného zpět do společnosti po jeho propuštění. Diferencované resocializační programy využívají řadu programů – zejména pracovní, tréninkově terapeutické a edukační, přičemž dominují programy extramurální a volnočasové, důraz je kladen na realistické vnímání budoucnosti. Při nedostatku pracovních příležitostí v současné době je u delších trestů preferováno pracovní zařazení.

Otázka č. 20: Odpovědi na otázku **Jak často jsou ve vaší věznici vyhodnocovány resocializační programy u odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody** byly posuzovány odděleně s ohledem na jednotlivé typy věznic.

Tab. 39 - Četnost vyhodnocování resocializačních programů ve vězních (absolutní čísla a %)

	1x měsíčně	1x za 3 měsíce
s dohledem	4 (10,5 %)	0 (0 %)
s dozorem	17 (44,7 %)	0 (0 %)
s ostrahou	6 (15,8 %)	7 (18,4 %)
se zvýšenou ostrahou	1 (2,6 %)	3 (7,9 %)

Ředitelé věznic s dohledem a s dozorem vyhodnocují tyto programy ve všech případech jednou měsíčně.

Jednou měsíčně také resocializační programy vyhodnocuje 6 věznic s ostrahou, stejný typ věznice dělá vyhodnocení jednou za 3 měsíce v sedmi případech.

Jedna věznice se zvýšenou ostrahou vyhodnocuje každý měsíc a další tři věznice čtvrtletně.

Jeden ředitel věznice uvedl, že odsouzeným k trestu odnětí svobody do 1 roku se resocializační programy nezpracovávají.

Otázka č. 21: V souvislosti s problémy s pracovními příležitostmi byli respondenti dotázáni na to, **zda jsou odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody zařazováni do práce.**

Podle taxativně vymezených možností odpovědělo celkem 23 respondentů.

Tab. 40 - Odpovědi respondentů na otázku č. 21 (údaje v %)

vždy	21,7
zpravidla ano	52,2
zpravidla ne	26,1
nikdy	0

Otázka č. 22: Ředitelé věznic byli dále dotázáni na vlastní poznatky ohledně **navazování styku sociálního kurátora s odsouzenými ke krátkodobému trestu odnětí svobody již v průběhu tohoto trestu.**

Celkem 15 ředitelů má zkušenosti negativní, 10 respondentů odpovědělo, že styk sociálního kurátora s odsouzeným v průběhu trestu navazován je. Jeden respondent uvedl, že se ale tato spolupráce různí podle okresů.

Otázka č. 23: Názory respondentů na to, co podle jejich názoru **v průběhu výkonu krátkodobého trestu odnětí svobody ovlivňuje nejvíce resocializaci odsouzených**, byly dále děleny na skutečnosti, které tuto resocializaci ovlivňují pozitivně a naopak negativně.

Nejvíce respondentů se shodlo na tom, že pozitivně resocializaci odsouzených ovlivňuje zaměstnání, pracovní zařazení ve výkonu trestu (7 odpovědí). Byly zmíněny také speciální formy práce – skupinové poradenství (1 odpověď). Jeden dotázaný poukázal na to, že pro nedostatek pracovních příležitostí se naplňují volnočasové aktivity. Tyto aktivity a další zájmovou činnost (kultura, sport) uvedli 4 respondenti. Značný důraz byl kladen na udržení rodinných vztahů a zaměstnání a možnost návratu do funkčního sociálního prostředí (5 odpovědí).

Vzdělávací programy, v případě, že odsouzený má zájem o účast na resocializaci, zejména na řešení problémů, které byly příčinou jeho trestné činnosti, zmínili 3 respondenti. V dodržování pracovní morálky a pořádku, spolu s pravidelným režimem a nutností přijmout a plnit vězeňský řád spatřují řešení také 3 dotazovaní. Negativní vliv vězeňského prostředí a špatné vztahy mezi vězni, které mohou odsouzeného motivovat k tomu, aby se do tohoto prostředí již nevrátil, uvedli 2 respondenti, zatímco 3 se naopak domnívají, že pozitivně působí kladný přístup zaměstnanců věznice, jejich kvalifikované působení a slušné vztahy jak mezi odsouzenými navzájem, tak mezi vězni a vězeňským personálem.

Další respondenti uváděli jako důvod k resocializaci především společenskou újmu v důsledku uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, možnosti získání různých odměn a výhod – možnost podmíněného propuštění, přerušení trestu a udělení volného pohybu v souvislosti s návštěvou nebo možnost udělení vycházek. Kladně může také působit samotný pobyt ve vězení, ovšem s vidinou brzkého propuštění, dále uznání viny a spravedlnosti trestu odsouzeným, a především u prvotrestaných uvědomění si důsledků jejich trestné činnosti. Jeden respondent hodnotí pozitivně i samotný fakt, že odsouzený trest vykonal.

Tři respondenti uvedli, že podle jejich poznatků pozitivně neovlivňuje resocializaci odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody nic.

Negativně ovlivňuje resocializaci podle respondentů zejména odloučení od sociálního zázemí či jeho ztráta (7 odpovědí). To potom vede k podpoře orientace a hledání „vztahů vězeňských“. Uváděna je též malá pravděpodobnost pracovního zařazení; fakt, že odsouzení často nejsou zaměstnání, uvádí 6 respondentů. Dodávají, že odsouzení o práci často nemají ani zájem nebo nemohou pracovat z objektivních důvodů. Tím jim však narůstají dluhy a náklady zatěžují stát. Na nedostatek finančních prostředků a na nedostatky práce a vůbec možnosti vzdělávání poukazuje další respondent. Pokračuje, že tím se s odsouzeným nic neděje, ten trest jen „přečká“.

Přeplněnost věznic ovlivňuje negativně proces resocializace podle 6 odpovědí. Pro nedostatek vhodných prostorů je jen malá možnost kvalitní diferenciaci odsouzených. Společné ubytování více a méně narušených jedinců zajišťuje kontakt prvotrestaných a relativně málo sociálně narušených odsouzených s více narušenými a recidivisty, a jejich ovlivňování, manipulování a stresování (proces prizonizace) - 6 respondentů. Vězeňské prostředí jako celek ovlivňující negativně resocializaci uvedlo dalších 7 respondentů.

Dále je v odpovědích uváděn nezájem o nabídku resocializačních aktivit a s tím spojená nízká účinnost resocializačního programu. Negativně je také nahlíženo na samotnou krátkodobost pobytu ve vězení, neboť z té pak plyne (kromě odmítání práce a resocializačního programu, jak bylo uvedeno výše) také neakceptování samotného řádu výkonu trestu a podceňování kázně a pořádku. S tím souvisí i nezájem vězňů o získání pozitivního hodnocení (kázeňské odměny). Jeden respondent uvedl nízkou motivaci odsouzených.

Je také poukazováno na to, že hodně takto uložených trestů následuje po vazbě, takže ve výkonu trestu odnětí svobody pak zbývají jen týdny. Je proto nedostatek času na resocializaci a na kvalifikované zacházení s osobou odsouzeného. Z toho vyplývají obtíže při dosažení žádoucího posunu jeho systému hodnot a jednání.

Jeden respondent spatřuje negativum ve vlastním pobytu ve výkonu trestu a další upozorňuje na náročnost jak na adaptaci na výkon trestu odnětí svobody, tak na reintegraci do společnosti a opětovného zařazení se do občanského života.

Jeden z ředitelů vazební věznice uvedl, že negativa nebyla shledána pro velmi malou frekvenci odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody v podmínkách této věznice.

4.3. Shrnutí

Z výše uvedených údajů bylo zjištěno, že více než polovina respondentů všech dotázaných profesních skupin je s poměry počtů krátkodobých NEPO trestů a trestů alternativních spokojena. Vyplývá to z odpovědí na otázku č. 1, kde konstatují, že více než polovina ukládaných krátkodobých NEPO trestů nejlépe splňuje trestním zákonem vymezený účel trestu.

Alternativními tresty by méně než jednu čtvrtinu krátkodobých NEPO nahradilo 80–90 % soudců a státních zástupců; pouze ředitelé věznic by takto postupovalo v méně než 50 %. Rovněž probační pracovníci výrazně preferují tresty alternativní a krátkodobé NEPO považují za krajní řešení. Lze tedy vysledovat, že respondenti vycházející ze své každodenní praxe s osobami pachatelů se zaměřují spíše na dopad trestu na jedince, zatímco soudci a státní zástupci usilují o naplnění litery zákona v konkrétním případě. To podporuje některé názory o určité konzervativnosti této profesní skupiny, která přistupuje s určitou nedůvěrou k novotám, jimiž alternativní tresty bezesporu jsou. Navíc poukazují na nedostatečnou právní úpravu výkonu těchto trestů. Avšak, např. ve skupině soudců, je poměr v rozhodování mezi uložením krátkodobého NEPO trestu a obecně prospěšnými pracemi (nejčastějším alternativním trestem) zhruba půl na půl, což svědčí o značné závislosti využití této možnosti na konkrétním soudci.

Výchovné působení krátkodobého NEPO trestu považují respondenti všech dotázaných skupin shodně za průměrné, shodují se též v názoru, že nejnižší výměrou NEPO trestu, která ještě splňuje jeho účel, je trest odnětí svobody do 6 měsíců. Zajímavé je, že ředitelé věznic, pokud by byl podle jejich názoru nepodmíněný krátkodobý trest nezbytný, preferují pro splnění účelu trestu v 56 % ještě vyšší výměry, tj. do 12 měsíců a nad 1 rok. Co se týká názoru respondentů na ukládání velmi krátkých trestů odnětí svobody (ve výměře dnů nebo týdnů), jednoznačně převažovalo negativní stanovisko (zhruba 80 % všech dotázaných).

Soudci a státní zástupci vyjádřili také přesvědčení, že se odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody dopouštějí opakovaně nových trestných činů (zhruba 80 %). Tento jejich názor byl potvrzen i naší sondou do Rejstříku trestů, kterou uvádíme v kapitole 6 této zprávy.

Přestože všechny tresty by měly pozitivně působit na právní vědomí společnosti zejména tím, že je občané budou považovat za spravedlivé a vhodné, u krátkodobých trestů odnětí svobody je o tomto působení přesvědčena pouze necelá polovina soudců a ředitelů věznic a 58 % státních zástupců. Zhruba třetina respondentů všech dotázaných skupin se ve skutečnosti odpovědi vyhnula a uvedla, že působení na právní vědomí společnosti nemůže posoudit.

Kapitola 5. Analýza spisů

K analýze jsme použili údajů získaných ze soudních spisů, kde byl odsouzenému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v délce trvání do jednoho roku. Analýza byla provedena ze 70 trestních spisů, náhodně vybraných ze šesti okresů (obvodů): Praha 1, Praha 2, Praha 7, Kladno, Sokolov, Šumperk.

Poznatky ze soudních spisů byly nejprve vyznačeny do předem připravených záznamových listů. Ty byly koncipovány tak, aby bylo možno zjistit, který soud rozhodl, formu jeho rozhodnutí a údaje, týkající se osoby pachatele (věk, pohlaví, osobní status, vzdělání, profese, skutečnost, zda byl v době spáchání činu zaměstnán či nikoliv). Další údaje se týkaly právní kvalifikace trestného činu a okolností s trestným činem souvisejících – zda byl čin spáchán v souběhu, výše způsobené škody, případné předchozí odsouzení a recidiva. Následná skupina zaznamenaných poznatků se zabývala trestem za spáchaný delikt; byla vyznačena délka trestu, typ věznice, do které byl pachatel k výkonu trestu zařazen, eventuální uložení dalšího trestu nebo ochranného opatření a případné uložení náhrady škody podle § 228 odst.1 TŘ, § 229 odst.1, 2 TŘ. Poslední zjišťovanou skutečností bylo, zda a kým bylo podáno odvolání.

V následující části jsou prezentovány konkrétní údaje získané ze soudních spisů (pokud součty v některých případech nedosahují výchozích čísel, nebyla zjišťovaná skutečnost v některém spise uvedena).

Rozsudek je základním a nejčastějším způsobem meritorního rozhodnutí soudu v hlavním líčení, rozsudkem jako nejvýznamnější formou soudního rozhodnutí se řeší nejdůležitější otázka hlavního líčení, tj. otázka viny obžalovaného skutkem, pro který byla podána obžaloba, a otázka trestu, popř. jiných opatření; jestliže se po vyhlášení rozsudku státní zástupce i obviněný vzdali odvolání, nebo prohlášení o tom, že se vzdávají odvolání učinili ve lhůtě, kterou jim samosoudce stanovil, může samosoudce vyhotovit zjednodušený písemný rozsudek, který neobsahuje odůvodnění. Samosoudce může bez projednání věci v hlavním líčení vydat trestní příkaz, jestliže skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy. Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku.

V 26 případech bylo rozhodnuto rozsudkem, v 19 případech zjednodušeným rozsudkem. Trestní příkaz byl vydán ve 24 případech.

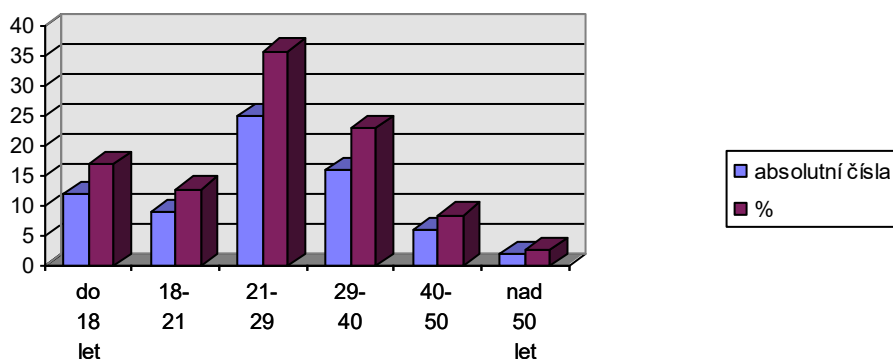
Ze zjištěných údajů o osobě pachatele vyplynulo, že 35,7 % pachatelů (tj. 25 osob), bylo ve věku 21–29 let. Věkovou skupinu 29–40 let zastupovalo 16 osob (22,9 %), méně než 18 let

bylo 12 odsouzeným (17,1 %). Naproti tomu více než padesát let bylo pouze dvěma pachatelům (2,8 %).

Tab. 41 - Věkové složení pachatelů z uvedených soudních spisů

	počet osob	%
do 18 let	12	17,1
18–21 let	9	12,9
21–29 let	25	35,7
29–40 let	16	22,9
40–50 let	6	8,6
nad 50 let	2	2,8
celkem	70	100

Graf č. 8 - Věkové složení pachatelů z uvedených soudních spisů

Rozdělíme-li pachatele podle pohlaví, zjistíme, že 95,7 % pachatelů tvořili muži (67 osob) a jen 2,9 % ženy (2 osoby).

Pachatelé měli nejčastěji základní vzdělání (58,6 %, tj. 41 osob), 35,7 % bylo vyučeno (25 osob). Jeden odsouzený dosáhl středního odborného vzdělání s maturitou a taktéž jeden pachatel získal vzdělání vysokoškolské.

V době spáchání trestného činu byl jeden pachatel důchodcem, 51 osob (72,9 %) bylo nezaměstnaných. V 18 případech byli pachatelé zaměstnaní nebo údaj nebyl uveden. Nejčastěji zastoupenou profesí byl 55,7 % dělník (39 osob), dále pak převažoval výkon činnosti v zaměstnaneckém poměru bez bližší specifikace (14,3 %, tzn. 10 osob). U značné části pachatelů (12,9 %, tj. 9 osob) nebyl socioprofesionální statut v době spáchání trestného činu zjištěn.

Tyto poznatky potvrzují obecné názory kriminologů ohledně věku, pohlaví³⁴, vzdělání a společenské stratifikace pachatelů. Z kriminologických studií vyplývá, že rozsah kriminality se v závislosti na věku mění. Existuje poměrně konstantní zastoupení určitých věkových skupin mezi pachateli jednotlivých trestných činů. Největší intenzitou trestné činnosti se vyznačuje věková skupina osob starých 25–29 let, nejmenší naopak věkové skupiny osob nad 40 let. K podobným výsledkům jsme došli též naší analýzou: pro účely naší zprávy byly věkové kategorie pachatelů stanoveny podrobněji a nejčteněji byla skutečně zastoupena věková skupina 21–29 let, zatímco nad 50 let věku se vyskytly pouze dva případy.

Podle těchto studií rovněž existuje relativně konstantní podíl mužů a žen na jednotlivých formách kriminality. Trestná činnost žen se v řadě směrů liší od kriminality mužů. V posledních letech podíl žen na kriminalitě se pohybuje mezi 8 a 9 % a v námi sledovaném vzorku pachatelů představovaly téměř zanedbatelnou část (2 osoby, 2,9 %).

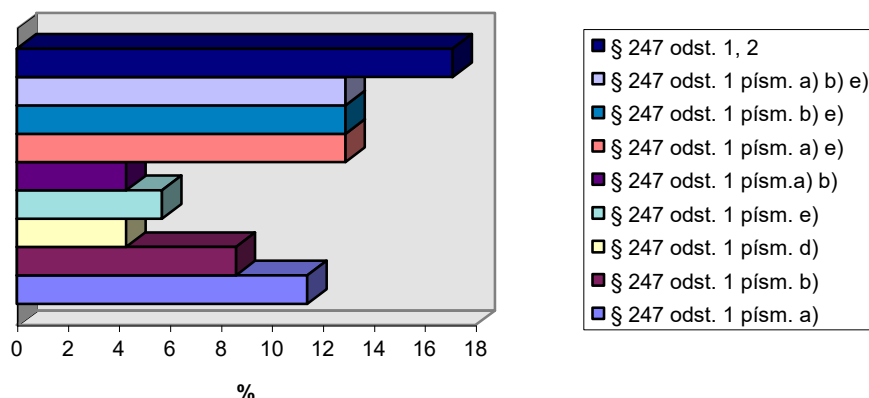
Nejčastěji spáchaným trestným činem byl trestný čin krádeže podle § 247 tr. zákona. Celkem se objevuje v 63 případech. V následující tabulce je tento trestný čin blíže specifikován podle odstavců a písmen tak, jak se jej dopustily podle zkoumaných soudních spisů osoby pro krádež odsouzené.

Tab. 42 - Specifikace trestného činu krádeže podle § 247 tr. zák., jak se jej podle soudních spisů dopustily osoby za krádež odsouzené

	absolutní čísla	%
§ 247 odst. 1 písm. a)	8	11,4
§ 247 odst. 1 písm. b)	6	8,6
§ 247 odst. 1 písm. d)	3	4,3
§ 247 odst. 1 písm. e)	4	5,7
§ 247 odst. 1 písm. a) b)	3	4,3
§ 247 odst. 1 písm. a) e)	9	12,9
§ 247 odst. 1 písm. b) e)	9	12,9
§ 247 odst. 1 písm. a) b) e)	9	12,9
§ 247 odst. 1, 2	12	17,1

³⁴ Karabec, Z., Zapletal, J.: Struktura pachatelů trestných činů a přečinů v ČSSR podle pohlaví a věku. VUK při GP, 1978.

Graf č. 9 - Specifikace trestného činu krádeže podle §247 tr.zák.

Dále se objevily ve dvou případech trestné činy neoprávněného užívání cizí věci dle § 249 TZ (2,9 %) a podvodu podle § 250 TZ (rovněž 2,9 %). Po jednom případě se vyskytly trestné činy zpronevěry (§ 248), podílnictví (§ 251) a poškození cizí věci (§ 257), v procentuálním vyjádření 1,4 %.

Co se týká souběhu s trestnými činy z jiných hlav trestního zákona, můžeme konstatovat, že nejčastěji zde figuruje souběh s tr. činy hlavy VIII zvláštní části trestního zákona - 17,1 % tj. 12 případů. V této hlavě jsou obsaženy trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti (§ 231 - § 246), z nichž nejpočetněji je zastoupeno porušování domovní svobody (§ 238).

Trestný čin, který se v našem výzkumu vyskytoval nejčastěji, tedy krádež podle § 247tr.z., neklade přílišné nároky na vzdělání či inteligenci. Typickým pachatelem v námi zkoumaném vzorku osob je tedy v době spáchání trestného činu nezaměstnaný dělník se základním vzděláním, popř. vyučený.

Podle očekávání byl nejčastěji krátkodobý NEPO trest ukládán za trestný čin krádeže podle § 247 tr. zákona. Tím se potvrzují poznatky získané ze sondy do Rejstříku trestů, kterou interpretujeme v následující kapitole. Tento druh trestu byl uložen za krádež v 90 % případů vedených v záznamových listech a v 74,5 % případů ze souboru z Rejstříku trestů.

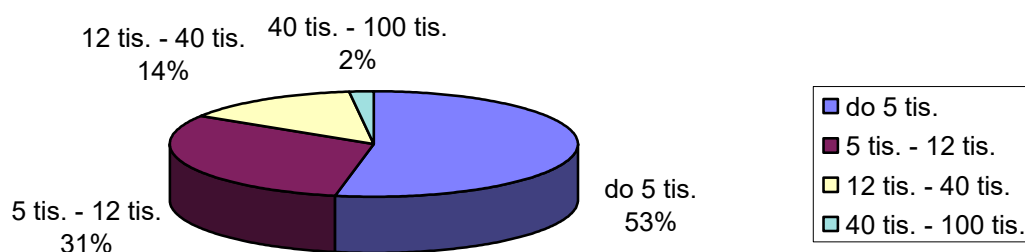
Důležitou skutečností, která vede k ukládání NEPO trestu v délce trvání do 1 roku je celková výše škody. Pro účely analýzy jsme použili pro větší přehlednost odlišné stupňování výše škody, než jaké je uvedeno v trestním zákoně.

Maximální škoda, která byla způsobena odsouzenými ke krátkodobému NEPO byla ve výši do 100 000 Kč, a to pouze v jednom případě (1,4 %). V naprosté většině případů činila způsobená škoda maximálně 12 000 Kč (55 případů, což je 78,6 %). Z toho byla ve 35 případech škoda nižší než 5 000 Kč. Celkem devětkrát se výše škody pohybovala v rozmezí 12 000 Kč–40 000 Kč.

Tab. 43 - Výše škody způsobené pachateli ze zkoumaných soudních spisů

výše škody	absolutní čísla	%
do 5 000 Kč	35	50
5 000–12 000 Kč	20	28,6
12 000–40 000 Kč	9	12,9
40 000–100 000 Kč	1	1,4

Graf č. 10 - Výše škody způsobená pachateli ze zkoumaných soudních spisů

Z uvedeného vyplývá, že krátkodobé NEPO tresty jsou ukládány převážně za trestné činy, při kterých není překročena hranice větší škody (§ 89 odst.14 TZ).

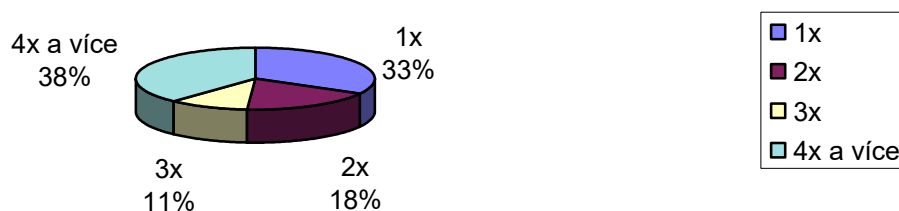
Na délku trestu má nepochybně vliv také předchozí odsouzení a případná recidiva podle § 34 písm. j) tr. zák.

Pro rozhodování o trestu je jedním z určujících faktorů to, zda má pachatel záznam v Rejstříku trestů, tzn. jedná-li se o prvopachatele nebo o již v minulosti trestaného delikventa. Z námi sledovaných případů bylo pouze deset pachatelů dosud netrestaných (14,3 %), 58 již mělo záznam v rejstříku trestů (82,9 %). Ve dvou případech tato otázka nebyla zodpovězena.

Při detailnějším rozboru vzorku recidivistů bylo shledáno, že nejpočetnější podskupinu tvoří pachatelé čtyřikrát a vícekrát trestaní - 21 osob, tzn. 30 %. Dále následuje 18 osob (25,7 %), kteří byli v minulosti odsouzeni jednou. Dvě předchozí odsouzení figurují v záznamových listech u 10 osob (14,3 %) a tři u šesti (8,6 %). Pro větší přehlednost uvádíme informace v následující tabulce.

Tab. 44 - Počet předchozích odsouzení pachatele

	absolutní čísla	%
1 předchozí odsouzení	18	25,7
2 předchozí odsouzení	10	14,3
3 předchozí odsouzení	6	8,6
4 a více	21	30,0

Graf č. 11 - Počet předchozích odsouzení pachatelů odsouzených k NEPO do 1 roku

Toto předchozí odsouzení bylo soudy hodnoceno jako přitěžující okolnost v 77,1 %, tj. 54 případů. Pouze osmkrát k této skutečnosti jako k přitěžující přihlédnuto nebylo. Předchozí odsouzení je podle § 34 TZ pouze jednou z přitěžujících okolností. K ostatním přitěžujícím okolnostem podle tohoto paragrafu přihlédl soud v 38 případech (54,3 %). Ve 40 %, tj. 28 případech nebyly další přitěžující okolnosti zjištěny a pouze ve třech případech k nim soud nepřihlédl.

Přestože soudy v téměř 80 % přihlédly k předchozímu odsouzení pachatele jako k přitěžující okolnosti, při rozhodování o druhu trestu vycházely spíše z konkrétní kvalifikace skutku podle litery zákona a existence případné recidivy nebránila opětovnému uložení krátkodobého NEPO trestu. Znamená to, že pachatel, který trestný čin spáchal opakovaně, bývá opětovně ukládán znovu krátkodobý NEPO trest, byť třeba v odlišné délce trvání.

Zabývali jsme se též polehčujícími okolnostmi podle § 33 TZ, neboť jsou jedním z prostředků individualizace trestu: nebyly zjištěny v 55 případech (78,6 %), ve třech případech k těmto okolnostem soud nepřihlédl a v 11 soud polehčující okolnosti, které by případně hovořily pro zmírnění trestu, uznal.

Vzhledem k faktu, že se jedná o trestné činy menší společenské závažnosti, čemuž nasvědčuje také výše způsobené škody (viz výše), rozhodovaly v téměř 89 % okresní (obvodní)

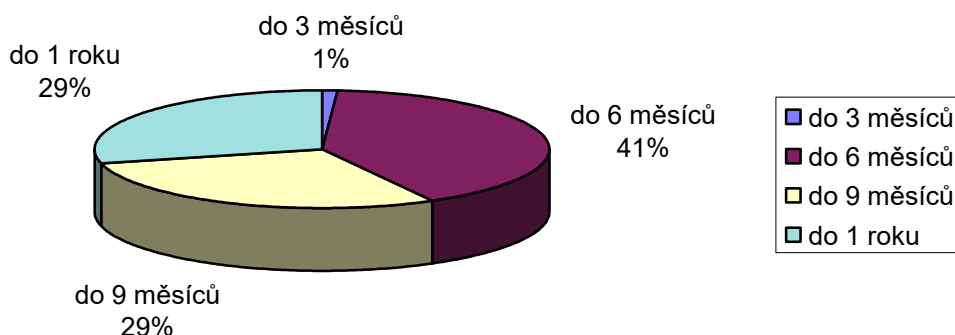
soudy (celkem 62 případy). Jen třikrát byl krátkodobý trest uložen soudem krajským (event. městským soudem v Praze).

Jak již bylo zmíněno, pro účely tohoto výzkumu je za „krátkodobý“ považován NEPO trest v délce trvání do 1 roku včetně. Ve zkoumaných spisech převažovala výměra trestu nad 3 měsíce. Pod touto hranicí byl uložen pouze jeden trest. Další diferenciací trestů podle výměry nebyla již tak výrazná – do šesti měsíců bylo uloženo 27 trestů (38,6 %), do devíti měsíců a do jednoho roku bylo uloženo shodně po 20 trestech NEPO (28,6 %).

Tab. 45 - Délka trvání trestu odnětí svobody

výměra trestu	absolutní čísla	%
do 3 měsíců	1	1,4
do 6 měsíců	27	38,6
do 9 měsíců	20	28,6
do 1 roku	20	28,6

Graf č.12 - Délka trvání trestu odnětí svobody

V rozsudku, kterým je trest odsouzenému uložen, je třeba uvést také typ věznice, do které je k výkonu trestu zařazen. Ze čtyř typů věznic převažuje výkon krátkodobých NEPO trestů ve věznicích s dozorem - 42 případů (60 %) a s ostrahou 25 případů (35,7 %). Ve třech případech nebyl typ věznice v záznamovém listě uveden. Do věznice s dohledem a se zvýšenou ostrahou nebyl zařazen pro výkon trestu žádný odsouzený.

Tab. 46 - Typ věznice, do kterých jsou zařazeni odsouzení ke krátkodobým NEPO trestům

typ věznice	absolutní čísla	%
s dohledem	0	0
s dozorem	42	60
s ostrahou	25	36
se zvýšenou ostrahou	0	0

Další tresty a ochranná opatření k vyměřenému trestu víceméně ukládány nebyly. Z dalších trestů bylo jednou rozhodnuto o zákazu činnosti a rovněž jednou o propadnutí věci. Ve dvou případech byly uloženy další tresty jiné, v záznamových listech blíže nespecifikované. Žádný další trest k trestu NEPO odnětí svobody nebyl uložen v 61 případě, tj. v 87,1 %. Ochranné opatření bylo uloženo pouze v jednom případě, a to ve formě ochranného léčení.

Rozhodnuto o náhradě škody podle § 228 odst.1 TŘ přímo v trestním řízení bylo ve 26 případech (37,1 %). S nároky na náhradu škody podle § 229 odst.1 TŘ odkázal soud na občanskoprávní řízení, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem poškozeného desetkrát (14,3 %) a podle § 229 odst. 2 TŘ třikrát (4,3 %).

Deset obžalovaných se odvolalo a třikrát podal odvolání státní zástupce. *Odvolání* proti rozsudku nebylo podáno v 55 případech (78,6 %).

Pro zajímavost uvádíme, že ani v jednom ze sledovaných případů nebyla nabídnuta společenská záruka podle § 4 TŘ. K této otázce se úzce váže i problematika osobního hodnocení odsouzeného, a to jak pracovního, tak i z místa bydliště.

Zatímco v 70 % pracovní hodnocení odsouzeného ke spisu přiloženo nebylo, bylo k dispozici v tomtéž procentuálním množství hodnocení z místa bydliště.

Pro konkretizaci údajů ze soudních spisů nám sloužila tzv. *otevřená otázka* v záznamových listech. Zde jsme zaznamenávali určité skutečnosti, které blíže specifikovaly zkoumaný případ. Týkaly se zejména konkrétního popisu skutku a přesného vyměření trestu (délka trestu a typ věznice). Získali jsme rovněž některé zajímavé informace, zejména o osobě pachatele (např. o značném počtu záznamů v rejstříku trestů – v jednom případě 27 záznamů nebo zda pachatel uvedený čin spáchal z důvodu opatření si finančních prostředků na drogy atd.). Pachatelé trestných činů, za které jim soud uložil krátkodobý NEPO trest, byli nejčastěji zařazováni do věznice s dozorem, v souladu s ustanovením § 39a odst. 2 písm. b) tr. zák., který stanoví, že „soud zpravidla zařadí do věznice s dozorem pachatele, ... kterému byl uložen trest za úmyslný trestný

čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin“.

Kapitola 6. Sonda do rejstříku trestů

6.1. Rejstřík trestů

Rejstřík trestů vede evidenci osob pravomocně odsouzených soudy v trestním řízení a dále evidenci jiných významných skutečností pro trestní řízení, pokud tak stanoví zákon č. 269/1994 Sb. o Rejstříku trestů nebo jiný zákon. Údaje z evidence slouží pro potřebu trestního nebo správního řízení a k prokazování bezúhonnosti. Na vedení evidence Rejstříku trestů se vztahuje zvláštní předpis o ochraně osobních údajů v informačních systémech § 2 zákona č. 256/1992 Sb.

V evidenci Rejstříku trestů jsou založeny údaje z trestních listů všech osob pravomocně odsouzených soudy České republiky. Soudy jsou povinny neprodleně Rejstříku trestů zasílat trestní listy osob pravomocně odsouzených a sdělovat i všechny další skutečnosti důležité pro zápis v evidenci nebo pro změnu zápisu.

Rejstřík trestů vede pro potřebu trestního řízení evidenci osob, jejichž trestní stíhání bylo pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce podmíněně zastaveno.

Pro potřeby trestního řízení se vydává opis z evidence Rejstříku trestů orgánům činným v trestním řízení a Ministerstvu spravedlnosti na jejich žádost. Na písemnou žádost osoby, jejíž totožnost byla ověřena, se vydá výpis z evidence Rejstříku trestů týkající se této osoby. Výpis se dále vydává na žádost soudu pro potřeby jiného než trestního řízení a orgánu veřejné správy pro potřeby řízení o přestupku. V opise se uvádějí všechny údaje o každém odsouzení osoby, které se opis týká, a všechny údaje o průběhu výkonu trestů a ochranných opatření i o zaházení odsouzení. Ve výpise se uvedou všechna dosud nezaházená odsouzení včetně údajů o průběhu výkonu uložených trestů a ochranných opatření, pokud se podle zákona na pachatele nehledí, jako by nebyl odsouzen.

6.2. Výsledky provedené sondy

Při provádění sondy do Rejstříku trestů za účelem zjištění četnosti ukládání krátkodobých NEPO trestů byly využity kriminologické poznatky o „kriminální kariéře“ v závislosti na věku pachatele. Je známo, že nejčastěji páchají trestnou činností osoby ve věku do 30 let. V ČR tvořily v roce 1997 tyto osoby (s výraznou převahou mužů) více než 60 % všech známých pachatelů.³⁵

Ze statistických údajů MSp ČR vyplývá, že po roce 1990 zaznamenalo ukládání krátkodobých NEPO trestů mírný vzestup (z přibližně 47,5 % koncem osmdesátých let na zhruba 52,0 % na počátku let devadesátých). V roce 1998 bylo z celkového počtu 106 488 stíhaných osob odsouzeno 54 083. K NEPO trestu odnětí svobody bylo v tomtéž roce odsouzeno celkem 14 656 osob (tzn. 27 %), z toho krátkodobý trest byl uložen v 8 987 případech, což představuje 61 % odsouzených k NEPO trestu o.s.

Byl proto vytvořen soubor mužů narozených v roce 1968 (to znamená dosahujících v roce 1998 třiceti let věku), kteří mají v Rejstříku trestů alespoň jeden záznam o uložení krátkodobého trestu NEPO; podle těchto kritérií bylo od souboru zařazeno celkem 2 640 osob.

Sonda se zaměřila zejména na zjišťování, zda:

- krátkodobý trest NEPO byl prvním uloženým trestem,
- byl po předchozím odsouzení krátkodobý trest NEPO znovu ukládán,
- v těchto případech následovalo po uložení krátkodobého NEPO trestu další odsouzení (tzn. výskyt recidivy).

Krátkodobý trest jako první uložené potrestání

Bylo zjištěno, že NEPO do 1 roku včetně byl uložen jako první trest 695 pachatelům, tzn. 26 %. Nejčastěji byl tento trest ukládán za trestné činy krádeže § 247 tr. zák., poškozování cizích práv včetně neoprávněného užívání cizího motorového vozidla § 209 a § 209a tr. zák. (totiž nyní společná skutková podstata neoprávněného užívání cizí věci § 249 tr. zák.), rozkrádání majetku v soc. vlastnictví § 132 tr. zák. (zrušeno zákonem 175/1990 Sb.), porušování domovní svobody § 238 tr. zák. a výtržnictví § 202 tr. zák.

Z výše uvedeného vyplývá, že krátkodobý NEPO trest byl jako trest první uložen více než čtvrtině pachatelů ze zkoumaného vzorku, což je z hlediska záměrů současné trestní politiky značně vysoké číslo. Prosazuje se spíše stanovisko, podle něhož by měly být NEPO tresty odnětí svobody vykonávány pouze ve třech kategoriích případů:

³⁵ Marešová, A.: Ještě jednou o delikventech z pohledu kriminologa. Trestní právo 6/98, str. 13 a násl.

- je-li pachatel nebezpečný a výkon trestu je potřebný pro ochranu společnosti,
- pachatel spáchal velmi závažný trestný čin, porušující základní společenské hodnoty a právní vědomí občanů natolik, že by nepochopili, kdyby trest nebyl vykonán,
- jedná-li se o výkon trestu odnětí svobody jako náhradního trestu.

Právě u krátkých trestů odnětí svobody se většinou požaduje jejich podstatná redukce uplatňováním alternativních sankcí.³⁶

Nejpočetnější skupinu tvoří trestné činy, za které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody až na dvě léta, a to především trestné činy majetkové. Trestní politika se stále více zaměřuje na způsoby, jak co nejúčinněji zajistit restituci škody poškozenému pachatelem, proto vhodnou sankcí může být zejména peněžitý trest. Podle § 58 tr. zák. o podmíněném odsouzení je možno trest za tyto činy podmíněně odložit, což by v řadě případů bylo zřejmě vhodnější než uložení NEPO trestu, a to i z hlediska uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody.

Znovuukládání krátkodobých trestů odnětí svobody

Krátkodobý trest NEPO byl uložen opakovaně 247 osobám, což je 62 %. Při první recidivě byl tento druh trestu uložen v 119 případech, při druhé v 71 případě a při třetí recidivě 31x. Nejvyšší zjištěný počet opětovného uložení krátkodobého NEPO trestu odnětí svobody činil 8 těchto trestů.

Prvním ukládaným trestem je většinou podmíněný trest odnětí svobody, dále se střídají krátkodobý trest odnětí svobody s trestem dlouhodobým. Opakované ukládání krátkodobých trestů naznačuje, že soudy při zvažování vhodnosti trestu spíše přihlížejí k závažnosti spáchaného deliktu, než k osobě pachatele a možností jeho nápravy.

Recidiva po krátkodobém trestu odnětí svobody

Z námi zkoumaného vzorku 2 640 pachatelů se 2 337 dopustilo recidivy, což je 89 %. Ze 695 prvopachatelů odsouzených ke krátkodobému NEPO trestu odnětí svobody bylo později znovu trestáno 396 osob, tzn. 57 %.

Některé zahraniční výzkumy uvádějí, že odsouzení ke krátkodobým NEPO trestům se dopouštějí velmi často recidivy, v průměru asi 3x častěji než odsouzení, kterým byly uloženy peněžitě tresty.³⁷

³⁶ Novotný, O.: Alternativy uvěznění (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR), Právní praxe 2/1993.

³⁷ Kaiser, G.: Kriminologie. 1. Vydání. Praha, C. H. Beck 1994.

Provedená sonda do Rejstříku trestů tedy umožnila hlubší pohled na kriminální kariéru osob, kterým byly uloženy krátkodobé tresty odnětí svobody. Potvrdily se pochybnosti o účinnosti tohoto trestu z hlediska individuální prevence. Významně časté opakování trestné činnosti po uložení a vykonání krátkodobého trestu o.s. nasvědčuje tomu, že mají své opodstatnění názory o spíše negativním vlivu tohoto trestu na sociální reintegraci pachatelů.

Kapitola 7. Souhrn a závěry

Poznatky a údaje z výzkumu krátkodobých trestů odnětí svobody, shrnuté v této studii, umožňují formulovat některé závěry, které mohou mít i obecnější platnost z trestněpolitického a kriminologického hlediska.

Ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů v ČR mělo v uplynulém období (1993–1999) stoupající tendenci; absolutní počty těchto trestů se více než zdvojnásobily, vzrostl i jejich podíl na celkovém počtu uložených trestů (k určitému poklesu došlo až v roce 1999). Tato skutečnost nasvědčuje tomu, že sankční politika uplatňovaná trestními senáty českých soudů dosud výrazněji nereflektovala převládající trendy v trestní justici, které se výrazně prosazují v demokratických evropských zemích se stabilizovaným právním řádem.

Tyto nové přístupy k ukládání trestů, preferované a široce podporované mj. četnými rezolucemi a doporučeními orgánů Rady Evropy i odbornými stanovisky teoretických pracovišť, spočívají v intenzivním nahrazování krátkodobých trestů odnětí svobody jinými alternativními sankcemi. Široké uplatňování těchto alternativních sankcí vychází z potřeb ekonomických (neúnosný růst společenských nákladů na vězeňství) a z odborných požadavků penologických (obecná kritika neefektivnosti a „škodlivosti“ krátkodobých trestů).

Je samozřejmé, že základním předpokladem pro uplatňování alternativních sankcí ukládaných místo trestu odnětí svobody, je vhodná legislativní úprava těchto alternativ a jejich organické začlenění do právního řádu. Je však zřejmé, že takovéto zavedení nových institutů hmotného či procesního trestního práva do právního řádu kterékoliv země, je značně poznamenáno i úrovní teoretického právního myšlení a právním vědomím ve společnosti.

Dlouhodobé odtržení České republiky od demokratické Evropy a nemalá izolace od vývoje právního myšlení způsobily, že naše justiční orgány a veřejnost dosud dostatečně neakceptují

myšlenku, že krátkodobé tresty odnětí svobody ve své klasické podobě je třeba široce nahrazovat jinými právními instituty nebo dokonce eliminovat ze systému sankcí.

Mezi soudci a státními zástupci převládá názor, že odnětí svobody je tím nejvhodnějším způsobem naplnění účelu trestu tak, jak je vymezen v trestním zákoně.

Lze patrně konstatovat, že tyto názory jsou ovlivněny zejména dvěma skutečnostmi. Jednak jde zřejmě o určitou setrvačnost a „přirozený konzervatismus“ justičního organismu, projevující se ve spoléhání na zaběhnuté právní instituty. Jednak zde má patrně významnou roli fakt, že provedení právní úpravy alternativ k trestu odnětí svobody novelizacemi trestněprávních předpisů ČR a organizační a věcné zajištění výkonu těchto alternativ (jde zejména o úpravu trestu obecně prospěšných prací dle § 245, § 245a tr. zák.) a podmínek pro jejich ukládání, vyvolává u soudů a dalších justičních orgánů pochybnosti, či přímo nedůvěru, že tyto alternativy mohou účelně nahradit krátkodobé tresty odnětí svobody.

Je ovšem třeba zdůraznit, že dotázaní soudci i státní zástupci si většinou uvědomují nevýhody a nedostatky krátkodobých trestů. V praktické aplikaci těchto trestů se projevují značné územní rozdíly, což zřejmě svědčí o značné úloze subjektivních faktorů v rozhodovací činnosti soudů.

Hlavní výhodou alternativních trestů je to, že převýchova odsouzeného probíhá v rámci společnosti, bez zpretrhání jeho sociálních vazeb s prostředím, ve kterém žije. Je též možná větší individualizace trestu vzhledem k osobnosti jedince. Samotné zakotvení jednotlivých institutů do právního řádu však nestačí k plnění předpokládaných funkcí těchto trestů. Nezbytný je komplexní nebo alespoň dostatečný servis, tedy pomoc jak soudu, tak obviněnému a případně odsouzenému. Tuto činnost by měla vykonávat příslušně organizačně začleněná a profesionálně specializovaná kategorie pracovníků – probační úředníci. V současné době je připravován zákon o Probační a mediační službě, jehož účinnost se předpokládá od 1. 1. 2001. Probátoři by měli podle tohoto zákona organizovat a vykonávat dohled nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolovat výkon trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledovat chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění a v neposlední řadě individuálně pomáhat trestanému v tom, aby vedl řádný život.

Je zřejmé, že pokud mají alternativní tresty fungovat a částečně nahradit ukládání trestu odnětí svobody NEPO, zejména krátkodobých, měla by je i represivně naladěná veřejnost přijmout a nechápat je jako uložení trestu mírnějšího, který nepostihne závažnost spáchaného skutku, ale

jako plnohodnotnou náhradu, zvláště bude-li docházet k energičtějším postihu skutečných zločinů.

Z pohledu osoby poškozené majetkovým trestným činem nebude zřejmě otázka uložení krátkodobého nebo dlouhodobého trestu odnětí svobody uloženého pachateli tak významná jako otázka dosažitelnosti náhrady škody. Poněkud odlišná bude situace u obětí násilných trestných činů (nebo pozůstalých těchto obětí), kteří budou „volat po pomstě“ a požadovat pro pachatele co nejprísnejší postih.

Každý trest odnětí svobody svým způsobem oprávněné satisfakci poškozeného brání. Nedostatek pracovních příležitostí pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody je obecně známým faktem, odsouzení tedy nemají prostředky, z kterých by škodu nahrazovali. Splnění morálně i legálně oprávněného nároku se tak stává pro poškozeného dlouhodobou, případně nedobytnou záležitostí, a bude záležet pouze na přístupu pachatele, zda svou povinnost splní či nikoliv.

Z hlediska poškozeného (oběti trestného činu) je tedy ukládání krátkodobých trestů o.s. kontraproduktivní.

Opakované ukládání krátkodobých NEPO trestů odnětí svobody je poměrně velmi časté. Kriminální kariéra většiny pachatelů dokumentovaná jejich rejstříkem trestů, se obvykle rozvíjí po uložení podmíněného trestu odnětí svobody nebo krátkodobého NEPO trestu o.s. Více než polovina prvopachatelů (mužů nar. v roce 1968 v ČR) odsouzených ke krátkodobému NEPO trestu znovu recidivovala.

I když je samozřejmě logické, že prvopachatelům (tedy osobám na počátku jejich kriminální kariéry), jsou ukládány tresty spíše při dolní hranici sazby a tresty podmíněné, je zřejmé, že krátkodobé NEPO tresty odnětí svobody, zejména opakovaně ukládané, nezabraňují rozvoji kriminálního chování.

Nabízí se proto vysvětlení, potvrzující penologická odborná stanoviska, že pobyt ve vězeňském prostředí má řadu negativních účinků na osobnost odsouzeného, což platí zejména u krátkodobých trestů, v jejichž průběhu není dostatek času na rozvinutí efektivních resocializačních programů.

Náklady na vězeňství tvoří v každém státě významnou část celkových společenských výdajů na trestní justici. V České republice tyto náklady na intramurální zacházení s pachateli znehodnocuje skutečnost, že vězeňská zařízení jsou mnohdy umístěna v zastaralých a prostorově nevyhovujících objektech, které neposkytují náležité podmínky pro diferencované resocializační

působení na odsouzené, takže náklady na dosažení jedné významné složky účelu trestu (výchovy odsouzeného k řádnému životu) jsou v podstatě vynakládány marně.

Znamé problémy s přeplněností kapacity věznic, které jsou zřejmě k ekonomickým možnostem země řešitelné jen v delší časové perspektivě, ve značném rozsahu prohlubují negativní vlivy vězeňského prostředí, přispívají k přenosu vzorců kriminálního chování na méně narušené jedince a generují tak novou kriminalitu.

Za současného stavu a možností našeho vězeňství jsou do tohoto kriminogenního cyklu vtahovány zejména osoby odsuzované ke krátkodobým nepodmíněným trestům odnětí svobody, což ve svých konečných důsledcích zvyšuje společenské náklady na trestní justici.

I při existenci alternativ k trestu odnětí svobody a příp. i některých procesních forem odklonu (jde např. o institut narovnání dle § 309 - § 314 tr. ř.), má NEPO trest odnětí svobody své pevné místo v systému trestů v ČR, stejně jako ve všech ostatních zemích.

Lze ovšem uvažovat de lege ferenda o modalitách způsobů výkonu tohoto trestu a příp. i podmínek pro jeho ukládání. To platí zejména pokud jde o krátkodobé NEPO tresty odnětí svobody, které v mezinárodním srovnání vykazují mnohdy výrazné variace v právní úpravě této sankce.

Jako inspirující podněty se jeví např. ty zahraniční úpravy, které vedle trestu odnětí svobody definují jako samostatnou sankci trest detence, nebo které umožňují výkon krátkodobého NEPO trestu odnětí svobody formou domácího vězení apod.

Výsledky výzkumu uvedené v této studii jsou v souladu s koncepcí rekodifikace trestního práva hmotného ČR, při které se předpokládá též změna celkové filozofie ukládání sankcí a přizpůsobení systému sankcí novým penologickým trendům.

Problémy sankční politiky ČR by si ovšem vyžádaly samostatný výzkum.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník pro soudce okresního (obvodního) soudu a pro státní zástupce okresního (obvodního) státního zastupitelství

Příloha č. 2: Dotazník pro ředitele věznic

Příloha č. 3: Záznamový list

Příloha č. 1:

Institut pro kriminologii a sociální prevenci v Praze

Okresní (obvodní) státní zastupitelství

Razítko státního zastupitelství:

Okresní (obvodní) soud

Razítko soudu:

Dotazník pro státní zástupce okresního (obvodního) státního zastupitelství **Dotazník pro soudce okresního (obvodního) soudu**

Svůj názor vyjádřete označením příslušného políčka. (Uvedené číslice slouží pro počítačové zpracování). Pokud je v textu uveden „krátkodobý trest odnětí svobody“ jedná se vždy o nepodmíněný trest odnětí svobody ve výměře do jednoho roku.

1. V České republice bylo v roce 1996 z celkového počtu uložených trestů 14,3 %
krátkodobých trestů odnětí svobody.

Jaká část krátkodobých trestů odnětí svobody by mohla být podle vašeho názoru nahrazena alternativními tresty (trestem obecně prospěšných prací, peněžitým trestem nebo trestem zákazu činnosti)?

do 25 %	1
do 50 %	2
do 75 %	3
do 100 %	4
žádná	5

2. Co vám nejčastěji brání navrhnout některý alternativní trest namísto krátkodobého trestu odnětí svobody? *(uved'te pouze jeden důvod)*

- předchozí odsouzení (§ 34 písm. j. Tr. zák.)	1
- způsob provedení činu	2
- následky trestného činu	3
- okolnosti, za kterých byl trestný čin spáchán	4
- osoba pachatele	5
- obava z recidivy	6
- jiné důvody	7

Pokud jste vyznačil znak 7, popište stručně tyto jiné důvody:

3. Dáváte přednost návrhu na krátkodobý trest odnětí svobody před návrhem na uložení trestu obecně prospěšných prací (dále OPP), i když jsou pro uložení trestu OPP splněny zákonné podmínky?

Ano	1
Ne	2

4. Co především očekáváte od výkonu krátkodobého trestu odnětí svobody? (uved'te jej jednu možnost.)

- ochranu společnosti před pachatelem tr. činu	1
- zabránění odsouzenému v dalším páčání tr. činnosti	2
- předpoklad, že výkon trestu jej vychová k tomu, aby vedl řádný život	3
- výkon trestu bude působit i na ostatní členy společnosti	4

5. Mohou podle vašeho názoru krátkodobé tresty odnětí svobody vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život? (Odpověď vyznačte na stupnici 1 až 5, přičemž znak 1 je nejlepší hodnocení.)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6. Mohou podle vašeho názoru krátkodobé tresty odnětí svobody působit výchovně i na ostatní členy společnosti? (Odpověď vyznačte na stupnici 1 až 5, přičemž znak 1 je nejlepší hodnocení.)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

7. V čem spočívají podle vašeho názoru hlavní nevýhody krátkodobých trestů odnětí svobody? (Uved'te pořadí tří největších nevýhod zapsáním číslice 1 až 3 do příslušného políčka.)

- ve vytržení pachatele z občanského života	1
- v nežádoucí stigmatizaci pachatele	2
- v negativním vlivu vězeňského prostředí	3
- v obtížném zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do společnosti	4
- v nákladech na výkon trestu odnětí svobody	5
- způsobují přeplněnost věznic	6
- v jiných důvodech	7

8. Domníváte se, že trestné činy, za něž je stanovena podle platné zákonné úpravy horní hranice trestu odnětí svobody do jednoho roku, by mohly být vzhledem k menší typové nebezpečnosti považovány za přestupky?

Ano	1
Ne	2

9. U kterých trestných činů splňují podle vašeho názoru účel trestu lépe krátkodobé tresty odnětí svobody, než tresty alternativní?

- u trestných činů proti majetku	1
- u násilných trestných činů	2
- u jiných trestných činů	3
- u žádných trestných činů	4

Pokud jste vyznačil znak 3, uveďte o jaký druh trestné činnosti se jedná:

10. V České republice bylo v roce 1996 téměř 9 % odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody odsouzeno pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák.

Splňuje podle vašeho názoru výkon krátkodobého trestu odnětí svobody účel trestu, je-li ukládán za trestný čin podle § 213 tr. zák.?

Ano	1
Ne	2

11. Jaká je nejnižší výměra trestu, již může podle vašeho názoru obvykle plnit jeho výchovnou funkci?

Do 1 měsíce	1
Do 3 měsíců	2
Do 6 měsíců	3
Do 12 měsíců	4
Nad 1 rok	5

12. Jaká nejnižší výměra trestu již může podle vašeho názoru obvykle plnit jeho odstrašující funkci?

Do 1 měsíce	1
Do 3 měsíců	2
Do 6 měsíců	3
Do 12 měsíců	4
Nad 1 rok	5

13. Dopouštějí se podle vašeho názoru odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody opakovaně nových trestných činů?

Ano	1
Ne	2
Nevím	3

14. Působí podle vašeho názoru krátkodobé tresty odnětí svobody pozitivně na právní vědomí společnosti zejména tím, že občané považují tyto tresty za spravedlivé a vhodné?

Ano	1
Ne	2
Nemohu posoudit	3

15. Do jakého typu věznic podle vašeho názoru by mohli být odsouzení ke krátkodobému trestu odnětí svobody nejčastěji zařazováni?

S dohledem	1
S dozorem	2
S ostrahou	3
Se zvýšenou ostrahou	4

16. Je podle vašeho názoru vhodné ukládat podle platné právní úpravy velmi krátké tresty odnětí svobody (ve výměře dnů nebo týdnů)?

Ano	1
Ne	2

Vyznačenou odpověď stručně zdůvodněte:

17. Jakou jinou kategorii sankcí, které by obsahovaly krátkodobé omezení osobní svobody, považujete za vhodné zavést nad rámec dosavadní právní úpravy? (Lze vyznačit i více znaků.)

- domácí vězení	1
- víkendové věznění ve věznici	2
- výkon trestu v zařízeních spravovaných
obecními úřady	3
- věznice otevřeného typu	4
- jiné	5
- žádné	6

Pokud jste vyznačil znak 5, uveďte stručně tuto jinou kategorii:

18. Podal jste někdy u odsouzených ke krátkodobému trestu odnětí svobody návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?

Ano	1
Ne	2

19. Po jakou dobu vykonáváte funkci státního zástupce?

Do 1 roku	1
Od 1 roku do 3 let	2
Od 3 let do 5 let	3
Od 5 let do 10 let	4
Od 10 let do 20 let	5
Nad 20 let	6

Příloha č. 2:

Institut pro kriminologii a sociální prevenci v Praze

Razítko věznice:

Dotazník pro ředitele věznice

Svůj názor vyjádřete označením příslušného políčka. (Uvedené číslice slouží pro počítačové zpracování). Pokud je v textu uveden „krátkodobý trest odnětí svobody“ jedná se vždy o nepodmíněný trest odnětí svobody ve výměře do jednoho roku.

1. V České republice bylo v roce 1996 z celkového počtu uložených trestů 14,3 %
krátkodobých trestů odnětí svobody.

Jaká část krátkodobých trestů odnětí svobody by mohla být podle vašeho názoru nahrazena alternativními tresty (trestem obecně prospěšných prací, peněžitým trestem nebo trestem zákazu činnosti)?

do 25 %	1
do 50 %	2
do 75 %	3
do 100 %	4
žádná	5

2. Mohou podle vašeho názoru krátkodobé tresty odnětí svobody vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život? (Odpověď vyznačte na stupnici 1 až 5, přičemž znak 1 je nejlepší hodnocení.)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

3. Mohou podle vašeho názoru krátkodobé tresty odnětí svobody působit výchovně i na ostatní členy společnosti? (Odpověď vyznačte na stupnici 1 až 5, přičemž znak 1 je nejlepší hodnocení.)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4. V čem spočívají podle vašeho názoru hlavní nevýhody krátkodobých trestů odnětí svobody?
(Uveďte pořadí tří největších nevýhod zapsáním číslice 1 až 3 do příslušného políčka)

-ve vytržení pachatele z občanského života	1
- v nežádoucí stigmatizaci pachatele	2
- v negativním vlivu vězeňského prostředí	3
- v obtížném zařazení odsouzeného po výkonu trestu odnětí svobody do společnosti	4
- v nákladech na výkon trestu odnětí svobody	5
- způsobují přeplněnost věznic	6
- v jiných důvodech	7

5. U kterých trestných činů splňují podle vašeho názoru účel trestu lépe krátkodobé tresty odnětí svobody, než tresty alternativní?

- u trestných činů proti majetku	1
- u násilných trestných činů	2
- u jiných trestných činů	3
- u žádných trestných činů	4

Pokud jste vyznačil znak 3, uveďte o jaký druh trestné činnosti se jedná:

6. V České republice bylo v roce 1996 téměř 9 % odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody odsouzeno pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák.

Splňuje podle vašeho názoru výkon krátkodobého trestu odnětí svobody účel trestu, je-li ukládán za trestný čin podle § 213 tr. zák.?

Ano	1
Ne	2

7. Jaká je nejnižší výměra trestu, již může podle vašeho názoru obvykle plnit jeho výchovnou funkci?

Do 1 měsíce	1
Do 3 měsíců	2
Do 6 měsíců	3
Do 12 měsíců	4
Nad 1 rok	5

8. Jaká nejnižší výměra trestu již může podle vašeho názoru obvykle plnit jeho odstrašující funkci?

Do 1 měsíce	1
Do 3 měsíců	2
Do 6 měsíců	3
Do 12 měsíců	4
Nad 1 rok	5

9. Působí podle vašeho názoru krátkodobé tresty odnětí svobody pozitivně na právní vědomí společnosti zejména tím, že občané považují tyto tresty za spravedlivé a vhodné?

Ano	1
Ne	2
Nemohu posoudit	3

10. Je podle vašeho názoru vhodné ukládat podle platné právní úpravy velmi krátké tresty odnětí svobody (ve výměře dnů nebo týdnů)?

Ano	1
Ne	2

Vyznačenou odpověď stručně zdůvodněte:

11. Jakou jinou kategorií sankcí, které by obsahovaly krátkodobé omezení osobní svobody, považujete za vhodné zavést nad rámec dosavadní právní úpravy? (Lze vyznačit i více znaků.)

- domácí vězení	1
- víkendové věznění ve věznici	2
- výkon trestu v zařízeních spravovaných obecními úřady	3
- věznice otevřeného typu	4
- jiné	5
- žádné	6

Pokud jste vyznačil znak 5, uveďte stručně tuto jinou kategorii:

12. Liší se ve vaší věznici resocializační programy pro odsouzené ke krátkodobým trestům odnětí svobody od resocializačních programů pro ostatní odsouzené?

Ano	1
Ne	2

Pokud jste uvedli znak „ano“, uveďte stručně tyto odlišnosti:

13. Jak často jsou ve vaší věznici vyhodnocovány resocializační programy u odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody?
(Uveďte časový interval v měsících)

14. Jak jsou odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody zařazováni do práce?

Vždy	1
Zpravidla ano	2
Zpravidla ne	3
Nikdy	4

15. Co podle vašeho názoru v průběhu výkonu krátkodobého trestu odnětí svobody ovlivňuje nejvíce resocializaci odsouzených? *(U každé varianty můžete uvést i více důvodů)*

pozitivně:

negativně:

16. Je podle vašich poznatků již v průběhu výkonu krátkodobého trestu odnětí svobody navazován styk sociálního kurátora s odsouzenými ke krátkodobému trestu odnětí svobody?

Ano 1

Ne 2

17. Jakou dobu vykonáváte funkci ředitele věznice?

- do 1 roku 1

- od 1 roku do 3 let 2

- od 3 let do 5 let 3

- od 5 let do 10 let 4

18. Jaký typ věznice řídíte?

- s dohledem 1

- s dozorem 2

- s ostrahou 3

- se zvýšenou ostrahou 4

Příloha č. 3:

Záznamový list údajů získaných ze soudních spisů, kde byl odsouzenému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody do jednoho roku

1. Spis okresního (obvodního) soudu v

sp. zn

2.	Rozsudek	1	
	Zjednodušený rozsudek		2
	Trestní příkaz	3	

3.	Vazba	ano	1
		ne	2

4.	Pohlaví	muž	1
		žena	2

5.	Věk v době činu:	do 18 let	1
		od 18 do 19 let	2
		od 19 do 21 let	3
		od 21 do 29 let	4
		od 29 do 40 let	5
		od 40 do 50 let	6
		od 50 do 60 let	7
		od 60 let výše	8

6.	Osobní status	svobodný/á	1
		ženatý/vdaná	2
		druh/družka	3
		jiný (vdovec, vdova, rozvedený)	4
		nezjištěn	5

7. Nejvýše dosažené vzdělání:		základní	1	
		vyučen	2	
		střední odborné s maturitou	3	
		střední všeobecné s maturitou	4	
		vysokoškolské	5	
		nezjištěno	6	
8. Socioprofesní status v době činu:				
	dělník		1	
	zemědělec		2	
	úředník		3	
	příslušníci ozbrojených sborů			4
	intelektuální činnosti v zaměstnaneckém poměru		5	
	ostatní činnosti v zaměstnaneckém poměru		6	
	svobodná povolání		7	
	podnikatel		8	
	v domácnosti		9	
	učeň		10	
	žák, student		11	
	jiný		12	jaký?
	nezjištěn		13	
9. Pracovní vztah v době činu:		nezaměstnaný	1	
		důchodce	2	
10. Právní kvalifikace trestného činu:				
	§ 247 odst.1 písm. a)		1	
	písm. b)		2	
	písm. c)		3	
	písm. d.)		4	
	písm. a) b)		5	
	písm a) c)		6	
	písm. b) c)		7	
	písm. a) d)		8	
	písm. a) b) c)		9	
	odst. 1, 2		10	
	§ 248 odst. 1		11	
	odst. 1, 2		12	
	§ 249 odst. 1		13	
	odst. 1, 2		14	
	§ 249a odst. 1		15	
	odst. 2		16	
	§ 249b		17	
	§ 250 odst. 1		18	
	odst. 1, 2		19	
	§ 250a odst. 1		20	
	§ 251 odst. 1 písm. a)		21	

	písm. b)	22
§ 251	odst. 1	23
§ 252		24
§ 253	odst. 1	25
	odst. 2	26
§ 254	odst. 1	27
	odst. 1, 2	28
§ 255	odst. 1	29
	odst. 2 písm. a)	30
	písm. b)	31
§ 256	odst. 1 písm. a)	32
	písm. b)	33
	písm. c)	34
	odst. 2 písm. a)	35
	písm. b)	36
	odst. 1 nebo 2	
	odst. 3	37
§ 256a	odst. 1	38
	odst. 1, 2	39
§ 256b	odst. 1	40
	odst. 2	41
§ 257	odst. 1	42
	odst. 2 písm. a)	43
	písm. b)	44
	písm. c)	45
	písm. d)	46
§ 257a	odst. 1 písm. a)	47
	písm. b)	48
	písm. c)	49
	odst. 2 písm. a)	50
	písm. b)	51
§ 258		52

11. Souběh s trestným činem podle hlavy zvláštní části trestního zákona (*uvést §*)

Hlava II. (§ 118–§ 152)	1
Hlava III. (§ 153–§ 178a)	2
Hlava IV. (§ 179–§ 195)	3
Hlava V. (§ 196–§ 209)	4
Hlava VI. (§ 210–§ 218b)	5
Hlava VII. (§ 219–§ 230)	6
Hlava VIII. (§ 231–§ 246)	7

12. Trestný čin spáchán ve spolupachatelství?

Ano	1
Ne	2

13. Celková výše škody?

do 5 tis. Kč	1
do 12 tis. Kč	2
do 40 tis. Kč	3
do 100 tis. Kč	4
nad 100 tis. Kč	5

14. Uložen trest:

okres. (obvod.) soudem	1
kraj. (měst. v Praze) soudem	2

15. Výměra trestu:

do 3 měsíců	1
do 6 měsíců	2
do 9 měsíců	3
do 1 roku	4

16. Odsouzený byl zařazen pro výkon trestu do věznice?

S dohledem	1
S dozorem	2
S ostrahou	3
Se zvýšenou ostrahou	4

17. Uložen další trest (*druh*):

peněžitý	1	jaký?
zákaz činnosti	2	
propadnutí věci	3	
zákaz pobytu	4	
jiný	5	

18. Uloženo ochranné opatření:

ochranné léčení	1
ochranná výchova	2
zabrání věcí	3
neuloženo	4

19. Rozhodnutí o náhradě škody:

podle § 228	odst. 1 tr. ř.	1
podle § 229	odst. 1 tr. ř.	2
	odst. 2 tr. ř.	3

20. Odvolání:	nebylo podáno	1	
	podal obžalovaný	2	
	podal stát. zástupce	3	
	podali oba	4	
	podal někdo jiný	5	kdo?
-
21. Předchozí odsouzení:	ano	1	
	ne	2	
-
22. Recidiva (podle § 34j tr. zák.)	jedno odsouzení	1	
	dvě odsouzení	2	
	tři odsouzení	3	
	čtyři a více odsouzení	4	
-
23. Předchozí odsouzení hodnoceno:	ano	1	
	ne	2	
-
24. Soud přihlédl k polehčujícím okolnostem podle § 33 tr. zák.:			
	ano	1	
	ne	2	
	nebyly zjištěny	3	
-
25. Soud přihlédl k přitěžujícím okolnostem podle § 34 tr. zák.:			
	ano	1	
	ne	2	
	nebyly zjištěny	3	
-
26. Osobní hodnocení odsouzeného: <u>pracovní</u>	ano	1	
	ne	2	
-
27. Osobní hodnocení odsouzeného: <u>z místa bydliště</u>	ano	1	
	ne	2	
-
28. Jiné významné poznatky ze spisu: nabídnuta společenská záruka	ano	1	
	ne	2	
-
29. Další nespecifikované významné poznatky:			

Krátkodobé tresty odnětí svobody

Autoři: JUDr. Zdeněk Karabec, CSc.
Mgr. Simona Diblíková
Mgr. Radka Macháčková
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Určeno: Pro odbornou veřejnost
Tiskárna: Vydavatelství KUFR – František Kurzweil
Naskové 3, Praha 5
Dáno do tisku: duben 2000
Vydání: první
Náklad: 150 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 80-86008-76-2